

**MİMARLIKTA ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA
ÜTOPYA ÖNERMELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gamze ŞENSOY

Eskişehir, 2016

**MİMARLIKTA ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA ÜTOPYA
ÖNERMELERİ**

Gamze ŞENSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Ağustos, 2016**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gamze Şensoy'un “**Mimarlıkta Eleştiri Bağlamında Ütopya Önergeleri**” başlıklı tezi 22/08/2016 tarihinde aşğıdaki jüri tarafından değlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğı”nin ilgili maddeleri uyarınca, Mimarlık Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı-Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof.Dr. NURAY ÖZASLAN	.....
Üye	: Doç.Dr. BERNA ÜSTÜN	.....
Üye	: Doç.Dr. EMİNE DİLAY GÜNEY	.....

.....

Enstitü Müdürü

ÖZET

MİMARLIKTA ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA ÜTOPYA ÖNERMELERİ

Gamze ŞENSOY

Mimarlık Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ağustos, 2016

Danışman: Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN

Uygarlığın gerçek anlamda inşasında ve temsiliyetinde en önemli disiplinlerden biri olan mimarlık, yaşamla etkileşimine paralel olarak sürekli devinen tarihsel ve kültürel bir olgudur. Mimarlık; biyolojik bir varlık olmanın ötesinde tarihsel, kültürel, sosyolojik ve psikolojik özelliklerle donanmış insanın varlığını anlamlandırma ve temsil etme becerisini görünür ve paylaşılr kılan en önemli bilgi alanlarından birisidir. Yaratıcı bir faaliyet olan mimarlığın entelektüel zemini eleştiriye önemser ve sürekli devinen bu disiplinin gelişmesini motive eder. Mevcut olanın eleştirisi, ‘yeni’ olanın inşası ve ‘ideal’ olanın hayal edilmesi bu eleştirel karakterin bir sonucudur. Mevcut toplumsal yaşam kurgusuna karşı yöneltilen eleştiriden yola çıkarak öne sürülen, genel ve kapsayıcı ideal toplumsal kurgunun temsil aracı mimarlık olmuştur. Tarih boyunca kentsel ölçekte ideal toplumsal yaşam biçimi önerileri olarak karşımıza çıkan ütopyaların, mimarlığın en önemli entelektüel ve yaratıcı faaliyetlerinden biri olduğu söylenmelidir. Günümüzde küresel ölçekte çevresel ve toplumsal yıkıcı tehditlere karşın, geleceğe dair umutlu olmaya olan inancın sürebilmesi için ütopyalar gereklidir. Rönesans Döneminden beri kentsel ölçekte çok sayıda ütöpik kurgunun üretilmiş olduğu gözlenmektedir. Bu önermelerin mevcut yaşamın eleştirisi, döneminin mimarlık bilgi alanı ve temsil araçları ile ilgisinin kavramsal zemini bu çalışmada ortaya konulmuştur. Özerk bir bilgi alanına sahip olmakla birlikte tarihsel olarak birçok disiplinin bilgi alanından yararlanan mimarlığın geleceği, eleştiri ve toplum ile ilişkisinin sürmesi ile biçimlenecektir.

Anahtar Sözcükler: Mimarlık, Toplum, Eleştiri, Ütopya, Gelecek

ABSTRACT

UTOPIAN PROPOSALS IN THE CONTEXT OF ARCHITECTURAL CRITICISM

Gamze ŞENSOY

Department of Architecture

Anadolu University, Graduate School of Science, August, 2016

Supervisor: Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN

Architecture, one of the most important disciplines in the construction and representation of a civilization, is a historical and cultural fact that precesses continuously in parallel interaction with life. Architecture is also one of the most crucial domains that makes human beings' ability to give meaning to and represent their existence visible and shared. The intellectual background of this creative activity, pays attention to criticism which motivates and contributes to this continuously evolving discipline. The criticism of the present, the construction of 'the new' and the imagination of 'the ideal' are the results of its critical stance. Architecture has been the representational means of general and inclusive ideal social imaginary that is asserted through the criticism of current historical social life fiction. It should be pointed that utopias, the ideal forms of social life proposals on urban scale, have always been fundamental intellectual and creative activities of architecture. Today utopias are required to cherish the hope for the future in the face of the global environmental and social destructive threats. It has been observed that many utopian fictions have been produced on urban scale since the Renaissance. The conceptional background of the relationship between utopias and criticism of everyday life of the era in which these utopias were created, architectural domain of the period, representation tools has been revealed in this study. It is argued that despite being an autonomous field, architecture has benefited from many other disciplines, and accordingly, its future will be shaped by the continuation of its relationship with criticism and society.

Keywords: Discipline of Architecture, Society, Criticism, Utopia, Future

ÖNSÖZ

Çalışma sürecinde tez danışmanlığımı yaparak yapıcı eleştirileri ile motive eden, bilgisiyle ve anlayışıyla benden desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN'a,

Her zaman ve her konuda hem bilgi hem de manevi desteği ile yanımda olan Doç. Dr. Berna ÜSTÜN'e,

Tanıştığım andan itibaren çok şey öğrendiğim ve öğrenmeye devam edeceğim Doç. Dr. Emine Dilay GÜNEY'e,

Desteklerini her zaman üzerimde hissettiğim babam Gökdem ŞENSOY, annem Emine ŞENSOY ve kardeşim Onur ŞENSOY'a,

Teşekkürü bir borç bilirim.

Gamze ŞENSOY

Ağustos 2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Gamze ŞENSOY

“Belki de bu dünya başka bir gezegenin cehennemidir.”

Aldoux Huxley

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problemin Tanımı	2
1.2. Amaç	3
1.3. Kapsam	4
1.4. Yöntem	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİR ELEŞTİRİ YÖNTEMİ OLARAK ÜTOPYA	5
2.1. Ütopya Kavramı.....	8
2.1.1. Mimarlık ve ütopya	12
2.2. Eleştiri Kavramı.....	14
2.2.1. Mimarlık ve eleştiri	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MİMARLIKTA ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA ÜTOPYA ÖNERMELERİ	18
3.1. Yeni Dünyanın İnşasında Mimarlığın Rolü ve Ütopik Projeler.....	19
3.1.1. Modern mimarlık ve ütopya	24
3.1.2. İkinci dünya savaşı sonrası ütopya	40
3.1.3. 21. yüzyılda mimarlık ve ütopya	57

SONUÇ	71
KAYNAKÇA	74
ÖZGEÇMİŞ	82

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Modern Mimarlık Döneminde Ütopyalar	38
Tablo 3.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ütopyalar 1	54
Tablo 3.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ütopyalar 2	55
Tablo 3.4. 21. Yüzyılda Ütopyalar 1	67
Tablo 3.5. 21. Yüzyılda Ütopyalar 2	68
Tablo 3.6. Modern Mimarlık Dönemi, İkinci Dünya Savaşı Sonrası ve 21. Yüzyılda Ortaya Çıkan Ütopya Temsillerinin Karşılaştırılması	70

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1. Dairesel İdeal Kent Planı, 1527.....	20
Görsel 3.2. İdeal Kent Planı, 1615	20
Görsel 3.3. Claude-Nicolas Ledoux, Chaux'ta Bir Bahçıvan İçin Konut, 1789.....	21
Görsel 3.4. Charles Fourier, Falanster, 1814	22
Görsel 3.5. Robert Owen, New Lanark, 1800	23
Görsel 3.6. Robert Owen, New Harmony, 1825	23
Görsel 3.7. Wenzel Hablik, Flying Settlement, 1907-14	25
Görsel 3.8. Wenzel Hablik, The Structure of a Colony-in-the-air, 1908	26
Görsel 3.9. Wenzel Hablik, Crystal Cities on Moving Planets, 1909.....	26
Görsel 3.10. Antonio Sant'Elia, La Città Nuov, 1914	27
Görsel 3.11. Mario Chiattone, Construction for a Modern Metropolis, 1914	28
Görsel 3.12. Tony Garnier, Citte Industrielle,1917	29
Görsel 3.13. Bruno Taut, Alpine Architecture, 1919	30
Görsel 3.14. Le Corbusier, Plan Voisin, 1925	31
Görsel 3.15. İakov Chernikhov, Mimari Kompozisyon, 1933.....	32
Görsel 3.16. Buckminster Fuller, Dymaxion House, 1927	33
Görsel 3.17. Georgy Krutikov, Flying City, 1928	34
Görsel 3.18. Georgy Krutikov, Flying City, 1929	34
Görsel 3.19. Frank Lloyd Wright, Broadacre City Tasarısına Ait Bir Model, 1934-35	35
Görsel 3.20. Frank Lloyd Wright, Broadacre City, 1934-35	36
Görsel 3.21. Archizoom, No-Stop City, 1970	41
Görsel 3.22. Superstudio, The Continuous Monument, 1969.....	41
Görsel 3.23. Buckminster Fuller, Manhattan İçin Cam Kubbe, 1968.....	42
Görsel 3.24. Archigram, Walking City, 1964	43
Görsel 3.25. Peter Cook, Plug-in City, 1964.....	44
Görsel 3.26. Warren Chalk, Plug-in Capsule Home, 1964	44
Görsel 3.27. David Greene, Spray Plastic House, 1962.....	46
Görsel 3.28. Mike Webb, Cushicle, 1966	46
Görsel 3.29. Mike Webb, Suitaloon, 1968.....	47
Görsel 3.30. Jean-Paul Jungmann, Dyodon, 1967	48

Görsel 3.31. Yona Friedman, Ville Spatiale, 1964	50
Görsel 3.32. Constant Nieuwenhuys, New Babylon, 1971	52
Görsel 3.33. Superstudio, 2000 Ton City, 1971	53
Görsel 3.34. Greg Lynn, Embryological Houses, 1997-2001	59
Görsel 3.35. John M. Johansen, Molecular Engineered House, 2002	61
Görsel 3.36. John M. Johansen, The Metamorphic Capsule, 2002	62
Görsel 3.37. John M. Johansen, Multistory Apartment Building, 2002	62
Görsel 3.38. Massachusetts Institute of Technology Team, Fab Tree Hab, 2003	63
Görsel 3.39. Massachusetts Institute of Technology Team, Fab Tree Hab, 2003	64
Görsel 3.40. R&Sie(n) Tasarım Stüdyosu, Vertical-Sky City, 2005	65
Görsel 3.41. Studio Lindfors, Cloud Skippers, 2009	65
Görsel 3.42. Matsys Tasarım Stüdyosu, Desert City, 2009	66
Görsel 3.43. Tomas Saraceno, Cloud Cities, 2011	66

1. GİRİŞ

Günümüzde toplumsal ve çevresel sorunların, fiziksel yıkımların arttığı, doğal afetler, savaş ve çatışmalarla dünyanın pek çok coğrafyasında insan hayatının ve diğer canlı türlerinin tehdit altında olduğu bilinmektedir. Modern dünyanın inşası süreci boyunca farklı ölçeklerde ve coğrafyalarda karşılaşılan benzer durumların eleştirilmesi ile birlikte, daha iyi bir geleceğin olabileceğine olan umudun ortaya çıkardığı ütopyik toplumsal önermelerin, bir iyileştirme projesi taslağı olmadığı görülmektedir. Ancak bu projelerin en önemli katkısının tehdit altında olan Dünya'nın eleştirilmesine olanak tanınması, olası bir 'ideal' için referans olması ve geleceğe dair umutlu olmayı sağlaması olduğu söylenebilir. Tarih boyunca toplumsal yaşamın fiziksel mekanının inşasında etkin bir rolü olan mimarlık disiplini, tarihsel ve kültürel bir olgu olarak uygarlığın önemli bir göstergesi olan toplumsal ütopyaların en önemli temsil araçlarından birisi olmuştur. Farklı dönemlerde üretilen ütopyik toplumsal projelerin kentsel ölçekte yeni yaşam biçimleri ve alanları hakkındaki görüş ve önerilerinin, mimarlık disiplininin bilgi alanı, temsil araçları ve kavramlarıyla ifade edildikleri gözlenmektedir.

Platon'un ideal toplumsal yapının nasıl olması gerektiğini betimlediği 'Devlet' adlı eserinden sonra Thomas More; 15. yüzyıldan itibaren yeni dünya vizyonu ile birlikte ortaya çıkan yeni toplum düşlerinin ilk örneği olan 'Ütopya' adlı eserinde, bu toplumsal yapının nasıl bir kentsel çevresi olması gerektiğini de betimlemiştir. Modern dünyanın inşası *gelenek* ve *eski* ile *yeni* ve *geleceğe dair* olanın karşıtlığının belirleyici olduğu bir süreçtir. Endüstrileşme Çağı ile birlikte mevcudun eleştirisi üzerinde temellenen geleceğe dair düşünceler ve ütopyik projelerin sayısı artmıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin değişimi hızlandırması ve toplumsal hayatı biçimlendirmesi ütopyaları da etkilemiştir. Bu nedenle, ütopyanın modernleşme sürecinin bir sonucu olduğundan söz edilmelidir.

Tarih boyunca ütopyaların yalnızca toplumsal yaşamın ilişkilerini değil aynı zamanda bu yaşamın fiziksel mekanını da öngörmeye çalıştığı ve bunu mimari temsil araçları ile ifade ettiği görülmektedir. Genel ve kapsayıcı bir toplumsal yaşam önermesi için kentsel ölçek ütopyaların değişmez ideal ortamı olmuştur. Çünkü, kentin tüm toplumsal yaşamı organize edebilen bütüncül kurgusu mekânsal dayanak oluşturabilmektedir.

Artık yalnızca bir inşai faaliyet olmayan mimarlık; değerleri arasına dinsel inançlar, ideolojiler gibi insanın sosyolojik ve psikolojik özelliklerini de almaktadır. Yapılan ya da yapılacak olan yapının mimari özelliklerinin gerekçelendirilmesi ve anlamlandırılması cismani ürünün kavramsallaştırılmasını gerektirmektedir. Mimarın ve mimarlık alanının entelektüel birikimini oluşturan bu kavramsal zemin, disiplinin kuramsal altyapısını meydana getirmektedir. Bu yönden, mimarlığın toplum ve çevre üzerinden alanına dahil ettiği sosyolojik ve psikolojik değerlere ve kuramsal altyapıya, eleştiri ile kurduğu bağlam sonucunda ulaşabileceği söylenebilir.

Eleştiri olgusunun mimarlık disiplini içerisinde yer almasına bağlı olarak, mimarlık sürekli değişen ve gelişen bir tasarım ve uygulama alanıdır. Eleştiri olgusu; içinde bulunulan durumun sorgulanarak yeniden ele alınmasını, idealin nasıl olabileceği üzerine söylemler geliştirilebilmesini beraberinde getirmesi nedeniyle, yeni'nin üretilmesindeki en etkin faktördür. Mevcudun eleştirisi ve bir çözüm önerisi olarak ortaya sürülen ideal'in tahayyülü ütöpik öneriyi ortaya çıkarabilmektedir. Eleştiri her şeyden önce, gerçekleşmesi imkansız olan ancak arzulanan bir gelecek tasavvurunun ortaya çıkmasına neden olan itici kuvvettir (impulse). Bu nedenle ütopyalar, önerilerine esas olan eleştirel içeriği de barındırmaktadırlar. Ütöpik tasarım, ideal ancak gerçekleşmesi imkansız olanı öne sürerken bir yandan da olup bitenin sorunsallığına işaret etmekte ve böylece mevcut sistemde sorunlara karşı duyarlılığa ve farkındalığa katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın konusunu, mimarın eleştirel bakışı ile ortaya koyduğu öneriler, bu önerilerin gerçekliği aşarak dönüştüğü ütopyalar ve bu ütopyaların mimarlığın devingen sürecinde sahip olduğu temsil biçimleri oluşturmaktadır.

1.1. Problemin Tanımı

Mimarlığın sahip olduğu akademik bilgi birikiminden yararlanılarak yapılan araştırmalarda, ütopyalar üzerine ortaya konulan görüşlerin birçoğunun, yaşadığımız çağda ütopya üretiminin olmadığı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. 15. yüzyıldan itibaren yeni toplum düşleri ve kent önerilerinin kesişmesi itibari ile mimarlığın da konusu haline gelen ütopyaların, 21.yüzyılda üretim sıklığını yitirdiği veya hiç üretilmediği üzerine tartışılmaktadır.

Öyleyse ütöpik vizyonun, kentleşmenin en fazla yaşandığı çağda ortadan kaybolması nasıl mümkün olabilir? Kentsel kaynakların ve toprakların giderek daha da

tartışmaya açık bir hale geldiği zamanda, bu uzaklaşmadan kendimizi nasıl haklı çıkarabiliriz? (Hatuka ve D'Hooghe, 2007, s.20) Toplumsal sorunlara eşlik eden çevresel sorunların küresel ölçekte yaşamı tehdit eden boyutu göz önüne alındığında, tam da geleceğe dair umut vaat eden projeler olan ütopyaların üretilmesi gerektiği düşünülemez mi?

Bu noktada söz konusu olan durum, mimarlığın sahip olduğu rol ve bu rolü nasıl değerlendirdiğidir. Mimarlık artık, çağın sorunlarına yönelik çözüm arayışlarını alanına dahil etmekte ve yalnızca kentsel ölçek üzerinden değil küresel ölçek üzerinden de görüşlerini dile getirmektedir. Bu durum, mimarlığın bir ifade aracı olarak kullandığı eleştirel perspektifi ile küreselleşen sorunları çözmeye niyet eden bir tutum sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Eleştirel perspektifi ile küreselleşen değerler üzerinden dile getirdiği söylemler mimarlığı, yalnızca popüler ihtiyaçlara cevap veren bir disiplin olmasının ötesine taşımaktadır. Artık mimarlık, bir varlık olarak insanı konu edinmekte ve yaşamın sürdürülebilirliğini önemsemektedir. Bu nedenle mimarlık pratiğinde eleştirinin varlığı önemli olmakla beraber, ütopyaların mimarlıkta halen var olduğu ancak küreselleşen dünyada ütopyanın temsil biçiminin değiştiğini söylemek doğru olacaktır.

1.2. Amaç

Modern dünyanın temsilinde önemli bir rolü olan mimarlık, inşa ettikleri kadar tasarladığı ütopyik önermeleri ile de bu rolü gerçekleştirmektedir. Ütopyaların mevcudun eleştirisini içeren, çağın toplumsal ve teknolojik bağlamına uygun olarak geleceğe dair umut vaat eden yaklaşımının mimarlık ortamı ile ilişkisi, tasarıların temsil ve betimlemelerinde gözlenmektedir. Çalışmanın amacı, çevresel ve toplumsal yıkıcı sorunlarla küresel ölçekte karşı karşıya kalan insanın geleceğe dair umutlarını sürdürebilmesinde önemli bir rolü olan ütopyik projelerin, modern dünyanın inşasındaki etkilerini anlamaya çalışmaktır. Bu amaçla ütopyaların; bir umut temsili olarak ortaya çıktığı eski çağlardan beri, mimarlığın eleştirel perspektifi ile nasıl değişip dönüştüğü ve yeni temsil biçimlerini beraberinde getirdiği ortaya konulacaktır.

Çalışmada, 20. yüzyıl boyunca modernizmin değişen evreleri ve bağlamına göre çeşitlenen ütopyik düşüncelerin içerikleri irdelenmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde, çeşitli kaynaklarca 21. yüzyılda üretim sıklığını yitirdiği ve hatta hiç üretilmediği öne sürülen ütopyaların, uygarlık bağlamı ve mimarlık ile temsiliyet ilişkisinin sürdüğü

görülmüştür. Artık mimarlar, varoluş sorunlarını alanına dahil etmekte ve ütopyalar; uygarlığın genetik, sürdürülebilirlik, bilimsel ve teknolojik bağlamı doğrultusunda yeni bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda tez kapsamında; mimarlığın eleştirel perspektifinin ütopyik temsiliyetleri biçimlendirdiği kabul edilerek, 21. yüzyılda ütopyaların yeni bir temsilinin sunulması, çalışmanın özgün değerini ortaya koymaktadır.

1.3. Kapsam

Çalışma kapsamında; ideal toplum önerilerinin bir temsili olarak kentin kullanılması ile birlikte ortaya çıkan mimarlık ütopya kesişimi, mimarlığın eleştiri ile biçimlenen süreci doğrultusunda ele alınmıştır. Mimarlıkta bilgi alanının değişerek ütopyayı da biçimlendirdiği bu süreçteki tasarılar, yalnızca geleceğe yönelik umut vaat eden ütopyalar olarak değerlendirilmiş; distopya, ekotopya veya teknotopya gibi ütopyanın çeşitli biçimlenişleri tez kapsamına dahil edilmemiştir. Tasarıların gerçekleşmemiş olması ve ütopyanın önemli bir niteliği olan 'yok yer' kavramını yansıtmaması da bir kriter olarak kabul edilerek, geleceğe yönelik ortaya konulan bu mimari umut tasarılarının, mimarlığın eleştirel perspektifi ile dönüşümü doğrultusunda sahip olduğu yeni temsil biçimleri tartışılmıştır.

1.4. Yöntem

Çalışmada, mimarlığın eleştirel perspektifi ile biçimlenen ütopya olgusunun kavramsal bir altyapı ile tartışılması için, literatür taraması yapılmıştır. Araştırma ve tez yazım sürecinde birer ütopya örneği olan birincil kaynaklardan ve ütopya kavramının tartışıldığı makale, kitap, bildiri, tez gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Literatür taramasından elde edilen bilgiler dahilinde, mimarlıktaki anlayışlara ve çağın değişen bilgi alanına göre süreç Modern Mimarlık Dönemi, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 21. yüzyıl olarak ayrılarak dönemi temsil eden ütopya örnekleri incelenmiştir. Mimarlıkta eleştirinin ve geleceğe yönelik umut yaklaşımının okunabildiği bu örnekler, gerçekleşmemiş olmasına ve 'yok yer' bağlamı ile tasarlanmasına göre elenmiş, mimarlığın bilgi alanı ve çağın problemleri neticesinde sahip oldukları yaklaşımlara göre sınıflandırılarak tablolar üzerinden sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise, dönemler özelinde oluşturulan tablolar bir bütün haline getirilerek, mimarlıkta dönemsel temsil biçimleri üzerinden bir karşılaştırma yapılması sağlanmıştır.

2. BİR ELEŞTİRİ YÖNTEMİ OLARAK ÜTOPYA

Eleştirel teorinin Aydınlanma Çağı paralelinde ortaya çıkması ile var olan düzen değerlendirilmeye ve ideal olan aranmaya başlanmıştır. Özellikle felsefe ve edebiyat disiplinlerinin geleceğe yönelik söz söyleme eylemini gerçekleştirmeleri üzerine ütopyalar; eleştirilebilir mevcut durumlara alternatif olarak sunulmuş olup ütopyaların amacı, etkin sosyal yapılandırmalar ve bilimsel ilerleme ile mutlu ve uyumlu bir topluma ulaşmak (Eaton, 2002, s.16) olmuştur. Böylece, içinde bulunduğu döneme ilişkin bir eleştiri niteliği taşıyan ve bu mevcut düzen için tasarlayan kişinin umuduna bağlı ideal düzeni öneren bu düşsel tasarımlar, Antik Çağdan itibaren insanoğluna umut dolu aydınlık bir gelecek tasarımı sunarak toplumsal, siyasal ve ekonomik bağlamda tarihsel süreci şekillendirmişlerdir (Erkmen, 2008, s.9). Bu nedenle ütopyayı, şimdinin eleştirisi ile ortaya konulan, olması imkansız veya muhtemel alternatif tasarımlar olarak da açıklamak mümkündür.

Yazılı ilk ütopya olma özelliği nedeniyle önemli olan Platon'un 'Devlet' adlı eseri, var olan düzen üzerinden yapılan değerlendirmeler ile ortaya konulan ideal bir toplum tasarısıdır. Yazıldığı günden bugüne kadar üretilen ütopyalarda önemli bir yol gösterici etkiye sahip olan 'Devlet'te, ütopya kelimesi kullanılmamıştır. Ancak bu eserde evrensel ilkelerle organize edilen erdemli ve mutlu insanların güzel şehirlerde yaşadığı 'ideal' bir devlet yapısı betimlenmektedir. Tasavvur edilen devlet yapısı Platon'un var olan devlet anlayışına getirdiği eleştiriler çerçevesinde şekillenen ve felsefesinin temeli olan 'idea' kavramına uygun bir ütopyik projedir. 'İnsan'ı ön plana çıkaran dönemin felsefesine de bir eleştiri olan bu tasarımda Platon, insanın üstünde bir değerler sistemi ve toplumsal örgütlenme biçimi önermektedir. Bu 'idea'lar, dünyada var olanı değil gerçekliğin üzerinde olan imkansız, ancak ulaşılması gereken doğru referansı temsil etmektedirler. Platon'un 'Devlet' adlı eseri bu nedenlerle ilk ütopya olarak tanımlanmaktadır.

Rönesans dönemine kadar etkileyici yeni bir ütopyanın üretilmediği düşün dünyasında, klasik çağın hümanist felsefesinin yerini alan kutsal bilginin, eleştirel düşüncenin gelişmesini desteklemediği gözlenmektedir. Ortaçağ düşüncesi, insanların doğuştan günahkar olduklarına inanmakta olup bu gerilimlerle dolu dünyaya dair umutsuz bir bakış vardır. Gelecek sadece bir hesaplaşma durumudur. Yeniçağ ile birlikte yükselen değer olan hümanizmin en önemli savunucularından olan Thomas

More; insana olan saygı, sevgi, inancı hatırlatan ve insanın geleceğine dair umudu yeşerten ‘Ütopya’ eserini yazıldığı çağın eleştirisi ve umut veren bir geleceğin işareti olarak ele almıştır.

‘Ütopya’da önerilen toplum kurumlarının amacı, halkın ve bireylerin ihtiyaçlarını gidermek, bireylere bedeninin köleliğinden kurtulmak düşüncesini özgürce işlemek ve düşünce yetilerinin gelişmesi için kendilerine daha fazla vakit ayırmalarını sağlamaktır. Ütopyalılar için gerçek mutluluk bu düşünce gelişmesinin kendisidir (More, 2014, s.50). Bu yönden ‘Ütopya’ adı verilen kent ile içinde yaşayan kentliler ve toplumsal düzenler, ortaçağ kentindeki toplumsal düzene karşı yapılan bir eleştiridir. Bu eleştiri, ortaçağda sürdürülen tüm anlayışların tersinin eserde tasavvur edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Picon da (2013, s.5) Thomas More’un ‘Ütopya’sının en belirleyici özelliğinin mevcut sosyal düzene karşı olan eleştirel tutum olduğunu dile getirmiştir.

Eleştirinin, ütopyaların ortaya çıkmasında temel etkenlerden biri olmasının yanında, eleştiri ve ütopyanın birbirlerini etkileyen dönüşlü kavramlar olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü; eleştirel düşünce, ütopyacı düşünceler ile beslenmediği sürece bilimsel bir danışıklı dövüşe saplanıp, idealist felsefede olduğu gibi her zaman kendi içinde kalır (Horkheimer, 2005, s.359). Bu nedenle, ütopyayı kurgulayan kişi yaşadığı toplumdan referans alarak, değişmesi gereken durumlardan bahseder ve sorunların çözüldüğü bir yer kurgular. Bu durum ütopyanın gerçek ile olan ilişkisini açıklamaktadır.

Gerçeklik üzerinden yapılan eleştirilerle ütopyalar geleceğe yönelik vizyonlar sunmaktadırlar. Bu açıdan eleştirel yaklaşım konusunda değinilmesi gereken bir diğer unsur da, hiçbir yerde olmayı betimleyen ve bir tür düş unsuru olan ütopyaların her ne kadar hayali nitelik taşısalar da mutlaka bir gerçekliğe dayanması ve ondan güç almasıdır. Bu nedenle ütopyalar, dönemin aksaklıklarına bir başkaldırı olup toplumsal değişmeye neden olabilmektedirler (Erkmen, 2008, s.2). Bu söylem de ütopyanın şimdi ile eleştirel ilişkisini ortaya koymaktadır. Thomas More ve Platon örneklerinde verildiği üzere ütopya yazarları da bunu, mevcut düzeni irdeleyip yeni bir yaşam tahayyül ederek gerçekleştirmişlerdir.

Güney (2003, s.12) ütopyaların, şimdinin tariflenmesi ile ilişkili olup her ütopyada bugünün daha iyiye gideceğine veya dünden daha kötü olduğuna dair iddia ortaya konulduğunu ve bu açıdan ütopyaların eleştirel bir karakter taşıdığını dile getirmektedir. Mannheim ütöpik olanı şöyle tanımlar: Çevrelendiği ‘varoluş’la tamamen

uygunluk içinde olmayan bir bilinç ütöpiktir (Mannheim, 2002, s.216). Çünkü mevcut durumla uygunluk halinde olma; içinde bulunulan durumu kabullenmek ile birlikte idealinin olabilirliği üzerine düşünme eyleminin gerçekleştirilmemesi demektir. Bu bağlamda; eleştirinin görevi, mevcut olanın salt bir olgu olmadığını ve şu anda olmayan ancak olabilir olanın farkına vardırarak mevcudun sorgulanması gerektiğini göstermektir (Benhabib, 2005, s.58-59). Bu yönden; var olan bir durumun değerlendirilmesi ile gidebileceği nokta üzerine tahminler yapmak, eleştiri yapılarak muhtemel tasarıların ortaya konulması ile eşdeğerdir.

Ütopya kavramının mekânsal ve temsili niteliklerine vurgu yapan bu tanımların yanısıra, entelektüel bir faaliyet olarak tanımlandığı da görülmektedir. Havemann (1990, s.61) ütopyanın eleştirel bir tutum olduğunu umut üzerinden ele almakta, umudun henüz var olmayan bir şeyin olabilirliğine dair inanca bağlı olarak ortaya çıktığını ve bu nedenle büyük ya da küçük tüm umutların özünün bir ütopya barındırdığını söylemektedir. Böylece şimdikinden farklı bir dünya olarak yaratılan ütopyanın, içinde yaşadığımız dünya ile eleştirel bir tartışma biçimi olduğunu dile getirmektedir. Bu kavrayışla, bilimsel bilgiye dayalı diyalektik düşüncenin en önemli özelliklerinden biri olan eleştirel tavrın, ilerlemeci bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

Ütopik bilinç, gerçekliğin üzerini kapatabilecek, değişime olan inancı sarsabilecek her türlü eylemi reddeder (Mannheim, 2002, s.64). Ütopyasız bir toplum, tamamlanmışlık ya da gerçekleşmiş ütopya yanılısamasına kapılmış bir toplumdur (Abensour, 2009, s.6). Bu toplum, içinde bulunduğu durumdan memnun olsa da olmasa da onu kabullenmiş olmakla birlikte, memnuniyetsizliğini dile getirmediğinden mevcut düzen içinde yaşamaya devam eder. Bu doğrultuda bir toplumsal yapıda ütopik projelerin üretilmesi, o toplumun ilerleme istencinde belirtisi olarak kabul edilebilir.

Ütopyaların var olan düzene yönelik eleştiriden kaynaklanan gerekçesi ve geleceğe dair umut dolu vizyonu ile uygarlık tarihini etkilediği söylenebilir. Bu nedenle gerçek durum ile ilişkileri yadsınamamakla birlikte şimdi'de üretilerek gelecek üzerine ortaya konulan birer öngörü niteliğinde olmaları onları muğlak yapmaktadır. Bu öngörüler, kesin olmayıp gerçeklik kaygısı taşımamakla birlikte her zaman olabilirlik potansiyellerini ya da olabilecek olanın temsilini içlerinde barındırmaktadırlar. Ütopyaların öznel bir karakter taşıması ise; ütopya tasarımcısının, var olan durum ve toplumun arzuları üzerinden kendi temsilini gerçekleştirilmesinden ileri gelmektedir.

Ayrıca, kentsel ve mikro ölçekte ortaya konulan mimari betimleme ve temsiller toplumsal çerçevede tasarlanan geleceğe dair bu projeleri mekansallaştırmaktadır.

Tez kapsamında değerlendirilen ütopyanın ortak özellikleri bu kriterlere göre aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Ütopya;

1. Şimdi'nin eleştirisini içerir
2. Öznel bir temsiliyettir (Author)
3. Muğlaktır
4. Gerçeklik kaygısı taşımaz
5. Geleceğe yönelik umudu temsil eder
6. Mekansaldır
7. Toplumsaldır

İdeal bir toplum özlemi ile ortaya konulan ütopya, farklı disiplinlerden yazarlar tarafından üretilmiş olmalarına rağmen toplumsal hayatın yaşam biçimini temsil eden mekânsal ve fiziksel öngörüler olma özelliği bağlamında mimarlık alanının da konusu olmaktadır. Toplumsal yaşamın mekânsal, işlevsel ve estetik bağlamını inşa eden mimarlık disiplininin, ütopyik toplumsal kurguların temsiliyetlerinde önemli bir rol üstlendiği söylenebilir. Önerilen ütopyik kurgu, gelecek zaman içinde ancak belirsiz bir yerde ve mimari bir mekansallık içinde önerilmektedir. Artık mimarlık geleceğe dair tasarımlar geliştirmeyi, geçmişi ve en önemlisi bugünü eleştirmeyi adeta bir ödev ve sorumluluk olarak kabul etmiştir. Böylece mimarlık geleceğe dair ütopya geliştiren bir disiplin olmuştur.

2.1. Ütopya Kavramı

Ütopya kelimesinin kökeni Yunanca olup, yok/değil anlamındaki 'ou' veya iyi anlamındaki 'eu' ile yer/ülke anlamındaki 'topos' sözcüklerinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Bu nedenle ütopyanın kelime anlamını 'yok yer', 'iyi yer' olarak değerlendirmek mümkündür.

Ütopya her zaman geleceğe yönelik birer umut habercisi niteliğinde varolagelmişlerdir. Memnunsuzluk nedenleri ile umut ilkesinin etkileşimi sonucu ortaya konan tahayyüller, eski topluluklarda bir yazın, bir şiir veya yalnızca bir söylence olarak aktarılmıştır. Bu açıdan ütopya, her zaman Aydınlanma ile başlayan bir sorgulama

süreci dahilinde incelense de, birçok literatürde Aydınlanma öncesinde de ütopyik kurgunun izlerine rastlandığına dair görüşler mevcuttur. Ancak bu durum bilimsel düşüncenin ağırlık kazanması ile başlayan çevreyi sorgulama ve incelemenin ütopyaların ortaya konulmasında önemli bir etken olması düşüncesi ile çelişmemektedir. Aksine; bir bilim olarak adlandırılmasa dahi sorgulamanın ve umudun en eski dönemlerden beri insan bilincinde var olduğunu göstermektedir. Bu açıdan Antik Yunan toplumları, eleştiri olgusu ile ütopya ilişkisinin irdelenmesi sürecinde önemli bir noktayı temsil etmektedir. Çünkü; ütopyanın şüphesiz, düşünme ve tasavvur etme eylemlerinden ileri geldiğini söylemek doğru olacaktır.

Antik Yunan toplumunda düşünürlerin ideal yaşam arzuları ve bunun nasıl olabileceğine dair öngörülerini olmuştur. Kendi çağlarını yönetsel, ekonomik, toplumsal ilişkiler ve entelektüel birikim bağlamında irdelerek mevcut durumu geliştirmeye ve olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik önerilerde bulunmuşlardır (Temizarabacı Yıldırım, 2005, s.9). Antik Çağda üretilen ütopyalar her şeyden önce umudun sürdürülebilirliğine olan inancı pekiştirmiş ve henüz olmamış olanın umudunun şimdi'nin içinde barınabilmesini sağlamıştır. Tarih boyunca geleceğin belirsizliğine karşılık şimdi'nin eleştirisi üzerinden ortaya konulan neredeyse tüm kurgusuyla öngörülebilir bir gelecek önermesi, ütopyayı bir yandan geleceğe bir yandan da şimdi'ye ait kılmaktadır. Ütopya'nın, Thomas More'un tanımladığı üzere en temel anlamı ile 'olmayan iyi yer' olarak kabul görmesi, mekansal olarak şimdi'ye bir alternatif sunulduğu ve potansiyel bir umudu barındırdığı anlamını yansıtmaktadır.

'Yeniden Doğuş' olarak tanımlanan Rönesans Dönemi ile beraber her şeyin ölçüsünün insan olduğu anlayışı ortaya çıkmıştır. Aydınlanma Çağı ile birlikte Ortaçağın dinsel ve ilahi bilgi ile yapılan gelecek dünya tanımlarının yerini, bilimsel bilgiye dayalı yeni gelecek önermeleri almaya başlamıştır. 16. yüzyılda yapılan keşif gezileri ve insanların yeni bilgilere ulaşarak sahip olduğu mutluluk umudu, günümüze değin üretilen ütopyaları karşımıza çıkarmıştır. Umut ilkesi, o an'a ve o yer'e karşı eleştirel tutumun önerdiği ideal iyinin ve olumlunun 'yok yer' ve 'henüz değil' parametreleri ile keşif gezileri olma olasılığının bir göstergesidir.

Artık dışımızda varolan ve gittikçe karmaşıklaşan dünyanın yerini, dünyayı biçimlendirme ilkelerini kendi oluşturan yeni bir öznenin dünya deneyimi almıştır. Böylece, bütünlükçü ideoloji kavramı adı altında açıklanabilecek olan öznenin bilinç faaliyeti, dünyayı kurucu bir niteliğe bürünmüştür (Mannheim, 2002, s.92-93). Bu bilinç

faaliyetinin geleceğe yönelik umut ile etkileşmesi sonucu bir ütopyaya dönüşmesi olasıdır. Levitas (1990, s.200) bu durumu; hayalin ancak, umudun dönüşüm yapabilme potansiyeli olduğu düşünüldüğünde, bir tahayyüle dönüşmekte olduğunu dile getirerek desteklemektedir. Bu açıdan umut ilkesi tahayyülün ütopyaya dönüşmesinde önemli bir rol oynamakta ve bireyler umut aracılığı ile gerçekliğin sınırlarını aşarak yeni alternatif fikirleri açığa çıkarmaktadırlar.

Kumar (2007, s.17) ütöpik bilincin gerekliliğini şu şekilde ifade etmektedir: Eğer ütopya, bir yer değil ve o yerde de olamamak ise, eğer ‘hiçbiryer’ hiçbir zaman ‘şimdi, burası’ olamayacak ise, neden kendimizi yapılabılır şeylerle kısıtlamakta, gerçekçi olanı olması muhtemel olana çevirmemekteyiz? Neden beğenilerimizi en özgür olanlarla temsil etmemekte, düşlerimizi arzularımızın en fazla hali ile tasarlamamaktayız? Krishan Kumar bu söylemi ile toplum ve çevre üzerinden yapılan değerlendirmeler bağlamında öznel bir temsiliyet niteliği gösteren ütopyanın, tasavvur eden kişinin bilinciyle sınırlı olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda; sınırları belirleyen ve kaldırabilen insan, ütopya üretiminde arzu ve korkularını yansıtırken aynı zamanda gelişimine yön veren devrimci bir çaba göstermektedir (Tandaçgüneş, 2013, s.334).

İnsan bilincinin yön verdiği yeni ideallere ulaşma çabası üzerine çeşitli anlamlar yüklenmekte ve tartışmalar gerçekleşmektedir. Ütopyalar üzerine gerçekleşen bu tartışmalar, ütopyaların sınıflandırılması görüşünü de ortaya çıkarmış ve distopya, ekotopya, teknotopya, somut ve soyut ütopya gibi kavramları da beraberinde getirmiştir. Distopyayı, var olan üzerinden gerçekleştirilen eleştiriler dahilinde, ütopyanın tersine umutsuz bir bakış açısı ile ortaya konulan gelecek öngörülerini olarak açıklamak mümkündür. Ekotopya Ernest Callenbach tarafından 1975 yılında, tamamen ekolojik yaşam anlayışına göre biçimlenmiş ideal bir düzenin anlatıldığı bir tasarı iken, teknotopya teknolojinin etkin olduğu ideal düzeni yansıtan ütopyalardır. Soyut ve somut ütopya, gerçekleşme olasılığı olmayan bir düşünüş ve gerçekleşmesi muhtemel olan bir tasarı olma durumuna göre ortaya konulan bir ayrımıdır. Bu sınıflandırmaların; ütopyanın sahip olduğu öncelikli niteliklere göre ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca bu yaklaşımlar; yine eleştirel bir bakış açısı ile ortaya konulmakla beraber, tez kapsamında incelenecek olan örnekler geleceğe yönelik umut tasarıları olmaları yönünden sınırlandırılmıştır.

Ütopyanın anlamı irdelenmesi gerektiğinde akla ilk olarak Thomas More gelmektedir. Thomas More’un 1516 yılında kaleme aldığı ‘Utopia’ adlı eseri, ütopya

kelimesinin ‘olmayan iyi yer’ olarak tanımlanarak ilk kez kullanılması ve günümüze değin ortaya konulan tasarımlara ismini vermesinden dolayı önemlidir. Marin’e (1993, s.10-12) göre More’un ütopya yaklaşımı, edimsel bir şekilde ötekiliği belirtmekte olup ütopya nötr olarak tarafsızlığın ismi şeklinde değerlendirilmektedir. Ütopyanın sınırı; iki sınır, iki kıta veya yeni ve eski dünya arasındaki boşluktur. Asla özdeş bir çizgi olarak birbirine katılmayacak iki kenar arasında yolculuk yapmaktır. Bu sınırlar olmadan var olamayacak olan ütopya, bir anlayışın figürüdür. Ütopya gelişerek potansiyel bir mekan düzeni sergilemekte ve seyirciye, muğlak bir temsil ile limit kavramına aykırı olan ifadelerin çelişkili imgesini sunmaktadır.

Benhabib’e (2005, s.193-194) göre ütopya ‘henüz değil’i, ‘olabilen ama şimdi olmayan’ı imler. Bu bakış açısıyla ütopya, öngörülebilir değişimin temsili değil değişimin geleceğidir.

Benzer şekilde Lefebvre (1995, s.15) için değişimi düşünmek muhtemel gelecek türlerini öngörmeyi ve ütopyik biçimde düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Çünkü ütopyik düşünme daima olan üzerinden bir sonraki olabilecek olanı temsil etmekte, böylece gerçekliği aşarak yeni olasılıkları beraberinde getirmektedir.

Jameson (2009, s.29) ütopyanın; çözülmesi gereken bir sorunun ortaya konulması ve bu soruna çözüm önerileri getirip, önerilerin test edilmesini sağlayan yaratıcı dehanın zorunlu bir birleşimi olduğunu söylemektedir.

Roberts ve Freeman-Moir (2013, s.xii) ütopyanın ilgi alanının mükemmel dünyalar değil, daha iyi dünyalar olduğunu dile getirmişlerdir. Çünkü; ütopya aracılığı ile ideal dünya arayışı sürekli devam etmektedir. Mükemmel dünyalar ise umut ilkesi bağlamında ütopya anlayışı ile çelişerek mükemmel ulaşılması ve bu arayışın sonlanması anlamına gelmektedir.

Coleman (2005, s.2), ütopyanın kurucu potansiyeli ve anlamsızlığa dönme kapasitesi arasında, iyi yaşamın ne olması ve ne içermemesi gerektiğine dair yakın sonsuz ifadeler sürüsünün mevcut olduğunu söylemektedir. Coleman’ın bu görüşüne göre ütopya; hayallerin temsil gücünün sınırsızlığı, tarihsel temsillerin sınırsız bir potansiyeli ve tarihteki limitin sonsuz işinin çoğul bir figürüdür (Marin, 1993, s.12).

Bu görüşlere göre ütopyanın; içinde bulunulan duruma yönelik eleştiriler doğrultusunda ortaya konulan ve geleceğe dair umudu yansıtan öngörüler olduğunu söylemek mümkündür. Ütopyanın değeri gelecek ile olan ilişkisinde saklı olup gerçeklikten hareketle yeni ideal bir kurgu ortaya konulmaktadır. Olması imkansız veya

muhtemel olan bu kurgu, bir mekan ile temsil edilirken, mimarlık özelinde üretilen ütopyalarda kurgu mekanın kendisi olmaktadır.

İçinde bulunduğu her dönemin özelliklerini yansıtan ütopya, dönemsel eleştirilerden etkilenerek farklılaşmasını sürdürmüş ve hep varolmuştur. Ütopyaların varlığını sürdürmesi ise, gerçeklik ile eleştirel biçimde bir ilişki ortaya konulmasına bağlıdır. Gerçekliğin toplumsal tezahürünün en önemli göstergesi olan kentsel mekan ve onu inşa eden mimarlık disiplini, mevcuda olan eleştirinin ve geleceğe dair öngörünün en önemli temsil aracı olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle inşai bir faaliyet alanı olan mimarlığın ‘olmayan yer’ in temsili konusunda etken olması durumu aşağıda tartışılmaktadır.

2.1.1. Mimarlık ve ütopya

Ütopya kavramının ‘olmayan yer’ anlamının aksine, önerilerin mutlaka bir yer bağlamında ortaya konulduğunu söylemek mümkündür. Ütopik tasarıların ve önermelerin mimari bir çerçeveye ihtiyaç duymaları; o tasarımın geleceğe dair olduğunu temsil etmek için mimarlığın araçlarını kullanması ve mimarlığın toplumsal yaşamı güzelleştirmeye, iyileştirmeye ve geliştirmeye dair bir sorumluluğu olması durumundan ileri gelmektedir. Böylece mimarlık ve ütopyalar arasında doğrudan bir ilişkilene açığa çıkmaktadır.

Mimarlık; özgürlük ve cesareti barındırması ve insan ile çevreyi uyumlu hale getirebilmesi gereken bir girişim olarak anlaşılmalıdır (Sant’elia, 2009, s.201). Mimarlığın ütopya ile olan ilişkisi bağlamında öncelikle sorgulanması gereken ise ideoloji ve mekandır. Jameson (1985, s.51), ‘Bir mekan nasıl ideolojik olabilir?’ sorusu ile bu sorgulamayı yapmış ve yine bir soruyla cevap vererek sorgulamanın yönünü mimarlık ve ütopya ilişkisine çevirmiştir: ‘İdeolojik olmayan ütopik herhangi bir kavram veya ideal geliştirilebilir mi?’ Porphyrios (1985, s.16) ise bu konuda şöyle der: Mimari söylem, bir ideolojiyi yansıtmakta olup bu durum, mimarlık kültürü temsilcilerinin bir üretim olarak mimarlık ve bir sosyal norm ve kurallar sistemi olarak mimarlık arasındaki ilişkiyi canlı tutarak yansıtmışından ileri gelmektedir. Bu; ideoloji olarak mimari söylemin, üretim sistemlerinin gündelik deneyimleri ile subjektif bir bilinç teorisine indirgenmeden ilişki kurması demektir. Bu açıdan; mimarlığın ütopik bir bakış açısı ile gelişimini sürdürmesinde, benimsenen ve hedeflenen ideolojilerin önemli

bir yeri vardır. İdeolojiler, mimarlığın eleştirisini de beraberinde getirmekte, böylece mimarlık; eleştiri ve ütopya ilişkisi gibi geniş bir sorgulama alanında yer almaktadır.

Bazı söylemlere göre, mimarlık ve ütopya ilişkisi bir kavram olarak temsil ettikleri anlamlar üzerinden ele alınmaktadır. Scott'a (2010, s.280-281) göre tasarım; öngörülerini ütopyik ya da ütopyik olmayan ileriye dönük fikirleri içermektedir. Mimarlık böylece şimdi ile ilişkisi kurularak doğası gereği geleceğin sorgulanması ve sahip olduğu farklılıkların ortaya çıkarılması ile geleceğe açılmaktadır. Coleman'a (2011, s.2-22) göre ise; hem ütopya hem de mimarlık dünyayı değiştirme çabası içinde olup günümüzde edindikleri deneyimler ile yeni dünyalar tasarlamakta ve gerçekte oynamaktadırlar. Ayrıca ütopyanın gerçek olasılıkları genellikle mimari bir çerçeveye ihtiyaç duymaktadır, çünkü hem ütopya hem de mimarlık, dönüşen bir biçim olmakla beraber büyük ölçüde bireylerin ve grupların nasıl uygun mekanlara sahip olacağı üzerine düşünme problemleridir. Hatta çizimlerin 'henüz değil' durumunu temsil ettiği ve inşa etmenin, yapmanın da her zaman iyimserliği gerektirdiği düşünüldüğünde, mimarlığın basitçe ütopyik karakterde olduğu, bir toplu konut bile sosyal bir düşünme içerdiği söylenebilmektedir.

Düşüncenin nesnesinin algı nesnelerinin dünyasına yansması olan ideal biçim, mimarın imgeleminde, kişinin arzularında, bireylerin, toplumların bilincinde yatmaktadır. Mimarlık çoğu zaman, ulaşılmaz ama olması hedeflenen bir durum olan ideal kavramını zamana bağlı kurguluyarak geçmişte, günümüzde veya gelecekte aramakta, böylece idealler toplumdaki topluma, bireyden bireye ve içinde yoğrulan zamana göre çeşitlenmektedir (Güney, 2003, s.14).

Mimarların mevcut durum üzerinden değerlendirme yaparak bir ürün ortaya koyma süreçlerinde, yine gelecek koşulları da düşünmek durumunda oldukları aşıkardır. Ancak bu öngörüler mevcut durumu aştıklarında ve var olma potansiyelleri dahilinde inşa edilemez olduklarında birer ütopyaya dönüşmektedirler.

Ütopyik düşünce bir değişim yaratma yöntemi, farklı bir farkındalık ve nasıl yaşayacağımıza dair bir eleştirel bakış olmakla birlikte, düşünmeye dayalı metodoloji ve vizyoner mekan tasarımları planı ve tasarımcıları özgür bırakarak, eleştiri ve revizyonu olanaklı kılmaktadır (Hatuka ve D'Hooghe, 2007, s.22-26).

Mimari problemler bağlamında ütopyacı bakış açısı ile düşünmenin yararı, mimarların gerçekleşmesi mümkün olmasa bile mekanın potansiyelleri üzerine düşünmesini sağlamasıdır. Çünkü, ütopyaların uzak konumu bir limit önermekte ve

hatta potansiyel projeler için tasarımcıyı teşvik etmektedir. Mimarlar henüz olmayan ancak olacak olan fikri ile üretime başlamaktadırlar. Bu paradoksal durum, tüm gelecek projelerin tıpkı şimdiki ve bir öncekiler gibi bir geçmişe sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan mimarların buluşları, hayal etme gücünden ileri gelmektedir. Toplumsal bir hayal etme olan ütopya da, sosyal formlar ve bu formların yapılanması ile meşguldür. Bu nedenle, mimarlığı ütopya bağlamında düşünebilen mimarlar, işlerini sosyal boyut yönünden zenginleştirmeye yönelmişlerdir. Ayrıca ütopyaların potansiyeli incelendiğinde mimarlığın devam ederek yenilenmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Böylece ütopyalar, mimarı cesaretlendirerek sosyal formlar tasarlamaya teşvik etmektedir (Coleman, 2005, s.5-14). Bu durum, mimarlığın söz söyleme yetkisini genişletmekte ve mimarlığı topluma yön veren bir olgu haline getirmektedir. Böylece mimarlık ve toplum daima iletişim halinde olmaktadır. Ütopyaların mimarlık ile toplum üzerinden bir etkileşim gerçekleştirdiği düşünüldüğünde ise mimarlık ve ütopyanın yollarının her zaman kesişmek zorunda olduğu söylenebilmektedir.

Mimarlığın ütopyalar ile ideoloji, mekan ve toplum üzerinden bir ilişki kurduğu söylenebilir. Ayrıca, hem ütopyanın hem de mimarlığın değişim yaratma ve geleceği tasarlama nitelikleri bu ilişkiyi güçlendirmektedir. Mimarlık da ütopyalar gibi gelecek yaşamın mekanını oluşturmakta böylece geleceğe ait olmaktadır. İnsanlara iyi yaşam koşulları sunmayı ilke haline getirmiş olan mimarlık, ütopyanın umut vaat eden yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir. Her ütopyanın öznel karakteri olduğu gibi mimari eserlerin de bir tasarımcısı vardır ve bu durum, toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak tasarımlar ortaya koyan mimarlığı da öznel bir yaklaşım haline getirmektedir. Ütopyayı mimarlık disiplini daima daha ileriye taşıyan bir vizyon olarak nitelendirmek mümkündür. Mimarlığın eleştirel karakteri ile ütopyalar da biçimlenmekte ve böylece birbirlerini değiştirip dönüştüren iki kavram haline gelmektedirler.

2.2. Eleştiri Kavramı

Kökünü Yunanca *kritikos* ve temel anlamı yargılamak olan eleştirinin; bir durumun, yapının, düşüncenin veya eylemin olumlu ve olumsuz yönleri ile değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda yeni bir yorumlamaya ulaşılması olduğu söylenebilir. Böylece eleştiri, eleştirilen hakkında yapılan yorumlamalar sonucunda bir farkındalık yaratarak ideale ulaşmak, sahip olmak güdüsünü beraberinde

getirmektedir. Hayatın her alanında var olan eleştiri olgusu ile ideal olan daima aranmaktadır. Bu bağlamda; eleştirinin görevi, toplumdaki olumsuzlukları ortaya koyarak yeni bir yaşamın var olduğu farkındalığını oluşturmaktır. Eleştirenin görevi ise, yalnızca mevcut duruma dair bir ideal ortaya koymak değil, olanın, ‘olması gereken’i bir olabilirlik olarak içerdiğini açığa çıkarmaktır. Bu nedenle teori; mevcut toplumu, toplumun temel yapısının dönüştürülebilirliği üzerinden ele almakta, kişilerin ihtiyaçlarını ve fikirlerini de bu dönüşüm bağlamında yorumlamaktadır (Benhabib, 2005, s.57-234). Böylece eleştiri, muğlaklığı içinde barındırmakta olup mevcut durum üzerine söylenen kesin çözümler yerine, olabilirliği göz önünde bulundurularak ortaya konulan öneriler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca eleştirel teorinin, kişilerin ihtiyaç ve fikirleri üzerine yorumlamalarda bulunması, mimarlık disiplininin eleştirel perspektifi doğrultusunda topluma yön verme yetkinliği ile örtüşmektedir.

Tafari’ye (1976’dan aktaran Weiner, 2005, s.29) göre eleştiri; olgunun tarihsel ruhunu yakalamak, sıkı bir değerlendirme süzgecinden geçirmek, gizemli yanlarını, değerlerini, çelişkilerini ve içsel diyalektiğini göstermek anlamına gelmektedir.

Benhabib’e (2005, s.21-22) göre eleştirel teori, insanın gücünü ve ihtiyaçlarını karşılayan bir dünya yaratmak için gerçekleştirilen süreçte temel bir unsurdur. Teorinin amacı bireyleri; eylemleri ve gelecekteki dönüşümleri bağlamında aydınlatmaktır. Ayrıca eleştirel teoriye göre bilinç, toplumun mevcut durumuna bağlılığından dolayı içkin, geleceği aydınlatan ütopyacı bir içeriği barındırdığından dolayı da aşkındır. Bu nedenle eleştiri; daima var olan durumun bir sonraki adımının tahayyülüne zemin hazırlama rolünü üstlenmektedir.

Demirović (2007, s.57) eleştirel kuramın amacının bütünlüğü oluşturmak değil, eleştirmek ve sonuçta da bütünlüğün aşılmasına katkıda bulunmak olduğunu söyleyerek eleştirinin ütopyacı bir içeriği barındırdığı görüşünü desteklemektedir.

Bu söylemler doğrultusunda; eleştirel teorinin doğru olanın ne olduğunu açığa çıkararak bunu kabul ettirmek yerine, doğru olana dair bir sorgulamayı talep etmekte ve böylece bireylerin farkındalığını sağlayarak idealler üretmelerini istemekte olduğu söylenebilir. Ortaya konulan bu idealler, gerçekliği aşarak olması muhtemel veya imkansız olan birer ütopyaya dönüşmektedir.

Mimarlık; eleştirel perspektifi ile, şimdi’nin üzerinden bir değerlendirme yaparak olası çözüm yollarını aramaya yönelmektedir. Böylece, sorunların çözümlendiği bir

gelecek olan idealler, mimarlıkta mekansal temsiliyetler bulmakta ve ütopyaları açığa çıkarmaktadır.

2.2.1. Mimarlık ve Eleştiri

Endüstri Devrimi sonrası yapının teknolojik üretim süreçlerinin yeni gelişen mühendislik alanı ile paylaşılması sonucu mimarlık disiplini tasarlama yetkinliğini geliştirmiştir. Eleştirel bir bakış açısı ile yeni mimarlık anlayışlarının ortaya çıkması, tasarlama eylemi yanında mimarlığın toplumun yalnızca fiziksel çevresinin mekânsal ve estetik kurgusu hakkında değil, o toplumsal yapının ilişkileri üzerine değerlendirme yapma yetkisini de ön plana çıkarmıştır. Böylece mimarlık yalnızca bir yapı tasarlama eyleminden çıkarak eleştirel söylemler çerçevesinde yaşamı tasarlama eylemine dönüşmüştür. Artık mimarlığın entelektüel zemini bir mimari oluşumu tarihsel, kültürel ve teknik olarak irdelemeyi ve bir yargıya ulaşmayı olanaklı kılmaktadır. Bu durum yeni'nin üretilebilmesi için eski'nin olumlu ve olumsuz yönlerinin değerlendirilerek eleştirilmesini gerektirmektedir. Böylece sorgulama ile birlikte var olan bilgiler aşılma ve arzuları temsil eden yeni düşüncelere ulaşılmaktadır.

Tafari'nin (1990, s.6) insan eseri olan kentin eleştirel bakış doğrultusunda sosyal bir ahlak olarak damgalanması gerektiği söylemi, mimarlığın toplum üzerinden gerçekleştirdiği eleştirel tutumunu ortaya koymaktadır. Çünkü kent yalnızca yapı topluluklarının oluşturduğu bir yerleşim değil, o kentte yaşayan bireylerin mekansal deneyimleri ile var olan bir ilişkiler ağıdır. Bu nedenle mimarlar bir kenti tasarlarlarken toplumun deneyimleyeceği bir mekanı, yani sosyal bir durumu da tasarlamaktadırlar.

Şentürer'e (2004, s.8-14) göre yaşamın bir dışavurumu olan mimarlık; inşa edilmiş çevreye ilişkin cevapların bir kaydı olup tarih, felsefe, kuram, düşünce gibi birçok disiplinle bağlantı kurmaktadır. Mimarlığın bu disiplinlerarası konumu mimarlıkta eleştiriye de geniş kapsamlı hale getirmektedir. Mimarlıkta eleştiri, bireylere yalnızca mimarlığın ne olduğu konusunda bilgi vermemekte, yaşamın açıklanmasına da olanak sağlamaktadır. Mimarlığın bu eleştirel yönü dünün ve bugünün bize ne öğrettiğini sorgulayarak, geleceğin nasıl daha iyi olacağı üzerine odaklanmaktadır. Bu yönden eleştiri, mimarlık platformunda araştırma, sorgulama, yeniyi ortaya koyma, farkındalığı artırma ve özgürleştirme rollerini üstlenmektedir. Mimarın görevi ise; belirleyici dönüm noktalarında toplumun ortak düşüncesini bir adım daha ilerletmek

için itici bir güç olmaya çalışmaktır. Böylece mimarlık zamanın aynasına dönüşmektedir (Corbusier, 2015, s.16).

Semra Aydınli da mimarlığın eleştirisi ile ilişkisi üzerine gerçekleştirdiği söylemlerde, mimarlığın dönüşlü olan yapısını vurgulamıştır. Aydınli'ya (2004) göre mimarlık, sonsuz yorum olanaklarıyla bakış açılarının evrimini sağlayan bir iletişim tasarısı ortaya koymaktadır. Mimarlığın üstlendiği bu iletişim işlevi ile farkındalık yaratma yönü de ortaya çıkmakta, böylece eleştirel kimliği de tarihsel evrimini sürdürmektedir. Ayrıca, mimarlığın konu edindiği duyarlılık, düşünce üretme ve ideal olanı üretme değerleri, mimarlıkta eleştirisi için yeni görme biçimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni görme biçimleri ile ideal olanın üretilmesi ve değişimin evrensel boyutları ile bu dinamiklerin dönüşmesi, mimarlıkta eleştirinin çok katmanlı yapılar oluşturacak şekilde örgütlenmesini sağlamaktadır.

Eleştiriler doğrultusunda biçimlenen disiplinlerarası ilişkiler sistemi, mimarlığın bugünkü yetkin durumuna gelmesini sağlamış ve aynı zamanda çok sesli bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda; düşüncelerin daima kendilerinden önceki düşüncelere ve içinde yer aldıkları çağın problemlerine tepkiden doğması (Arslan, 2000, s.3), mimarlıkta farklı dönemsel özellikler gösteren bir kronolojinin oluşması durumunu açıklamaktadır.

Manfredo Tafuri (1976'dan aktaran Weiner, 2005, s.29) eleştirinin mimarlığın belirsizliğine sınırlar koyduğunu, bu sınırların olmaması halinde karmaşıklığın yaygınlaşacağını, gizemli sessizlikler ve bayağılıkların ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Bu yönden eleştirisi; mimarlık disiplinini günümüze dek katmanlaşarak getiren sürecin önemli bir unsurudur. Eleştirel perspektifi ile mimarlık hem toplum hem de çevre üzerine ideallerini ortaya koymakta, böylece geleceğe yönelik bir vizyon olarak kendini sürdürmektedir. Mimarlığın sürekli devinen, değişen, yenilenen yapısında etken olan eleştirisi, umut ile birleşerek mimarın imgeleminde yer bulmakta ve şimdi'yi aşkın ütopya olarak hem şimdi'yi hem de geleceği etkilemektedirler.

3. MİMARLIKTA ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA ÜTOPYA ÖNERMELERİ

Mimarlık kültürel ve tarihsel anlamları temsil eden bir disiplin olarak entelektüel ve inşai bilgi ve beceriyi birlikte gerektirir. Tarihsel, toplumsal, ekonomik ve bilimsel bağlamın sürekli değişmesine bağlı olarak devinen mimarlık bilgisi gelişirken eleştiri asli unsurlardan biri olmuştur. Benhabib (2005, s.232-286) eleştirel toplumun açıklayıcı-teşhis edici ve öngörücü-ütopyacı olmak üzere iki boyutundan bahsetmektedir. Açıklayıcı-teşhis edici boyutunda şimdinin çelişkileri ve işlevsizlikleri çözümlenirken, öngörücü-ütopyacı boyutunda şimdide söz edilen ihtiyaç ve talepler irdelenerek, ideal bir topluma ulaşmanın gizil gücü yorumlanmaktadır. Eleştirinin bakış açısı şimdi'yi aşarak olması gerekeni ya da geçmişe ihanet edilmeseydi ne olabileceğini var olanla yan yana getirmekte ve böylece eleştiri, bizzat dışsal ölçütbilimsel bir sorgulama tarzına dönüşmektedir. Disiplinlerarası bir içerik olan mimarlık da ütopya tasarıları üreterek toplum ve çevre üzerinden gerçekleştirdiği eleştirilerini ortaya koymaktadır.

Platon'a göre mimarlık, yapılardan oluşan gerçeklerin dünyasına ait olmakla birlikte, ideal olanın hiçbir zaman gerçekliklerin dünyasına yansıtılamayacağını bir örneğidir. Bu nedenle, uygulanmış mimarlığı idealden uzak olduğu için küçümsemekte ve mimarlıkta bir ideal düzenin yaratılması düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Varlıkbilim alanındaki çalışmalar ile birlikte, mimarlık bir düzen biçiminden çok, bir iletişim biçimi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda mimarlık, anın içinde ötekiler ile oluşturulan bir asimetrik iletişim süreci olup her öteki ile kurulan iletişim mimarlığın kendini yenilemesini, sorgulamasını, eleştirmesini sağlamakta ve böylelikle kendini her öteki ile karşılaşma anında yenileyebilen, açık uçlu bir sistem haline gelmektedir (Güney, 2003, s.5). Mimarlığın iletişim biçiminin ve kendini dönüştürebilmesinin değerlendirilmesi, her dönemin meselesi haline gelerek idealinin ortaya konulmaya çalışıldığı kentsel mekan özelinde yapılabilmektedir. Çünkü toplumsallık bağlamında kurulan mimarlık ütopya kesişimine ev sahipliği yapan kentler, mimarlık ve yaşam etkileşiminin sahnelendiği mekanlardır.

Kentler iyi yaşam olanaklarının sunulduğu mekanlar olup bu olanak, yitirilen bir değer haline gelmiştir. Bu nedenle kentin tasarlanmasında akılcı bir düzenleme önemli bir unsur olup ideal kentin oluşmasında felsefi kavrayış çok önemlidir. Bu bağlamda Rönesans Döneminde ortaya çıkan ideal kent tasarıları filozofun ütopyaya bir katkısıdır.

Lewis Mumford ise, ilk ütopyanın bizzat kent olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmiştir (Kumar, 2005, s.25-27).

Mimarlık pratiği ile üretilen ütopyalar arasında birbirini dönüştürerek ilerleyen bir etkileşim biçimi mevcuttur. Bu durum, ütopyaların çıkış noktası olan toplumu da etkilemekte ve mimarlık pratiğinin bir meselesi haline getirmektedir. Rönesans Dönemi ile beraber toplumsal yapının değerlendirilmesi durumunun ön plana çıkması, sonrasında ise toplumsal yapı ile beraber mekanın da değerlendirilmesi, mimarlığın ilişkili olduğu bir tahayyül sürecini beraberinde getirmiştir. Umut ilkesini içinde barındıran bu düşünsel eylem, topluma yön vermenin bir aracı haline gelmiştir.

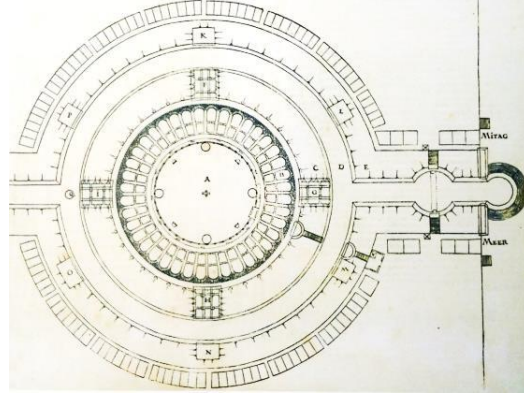
İçinde bulunulan dönemin sosyal, ekonomik, kültürel değer ve sorunlarının mimarlığa yansımaları paralelinde ütopyalar çeşitlenmiştir. Ütopyayı tasarlayan kişiler var olan durum üzerinden hem eleştirilerini dile getirmiş hem de içinde buldukları koşullar özelinde yeni sınırlar belirlemişlerdir. Endüstriyel gelişim sonrası doğaya verilen zarar nedeni ile yere en az değen tasarımlar önerilirken, kentin aşırı büyümesi sonucunda yeni yer arayışları ön plana çıkmıştır. Bazı tasarımların üzerinden teknolojiye olan inanç okunurken, bazıları ise ütopyayı yalnızca toplumsal boyut üzerinden ele almışlardır. Ancak ütopyaların ardında var olan eleştirel tavır hiçbir zaman değişmemiştir. Mimarlığın halen çevreyi ve toplumu birlikte ele alarak dönemsel sorunlar bağlamında gelecek üzerine düşünmesi ve ütopyalar ortaya koyması eleştirel tavrını sürdürmesi ile olanaklıdır.

3.1. Yeni Dünyanın İnşasında Mimarlığın Rolü ve Ütopik Projeler

Eleştirel bir pratik olan mimarlık, toplum ve çevre üzerinden ele aldığı sorunlar doğrultusunda görüşlerini dile getirmektedir. Böylece gerek çevreye gerekse de topluma yön vermekte, dönemin koşulları itibari ile geleceği düşünme rolünü de üstlenmektedir. Ortaya koyduğu öneriler ile ideallerini sunarak hem şimdi'nin bir değerlendirmesini gerçekleştirmekte hem de gelecek dünya için alternatif umutların bir habercisi olmaktadır.

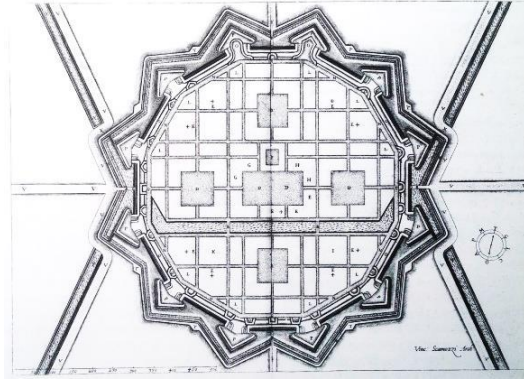
Rönesans Dönemi ile ortaya konan yeni bir dünya görüşü ve yeni politik düzen kent tasarımlarında artışı beraberinde getirmiştir. (Görsel 3.1 ve 3.2'de sunulmaktadır.) Özellikle 15. yüzyıl, mimarlığın ütopyalar ile etkileşiminin kendini gösterdiği bir dönem olmakla birlikte, bu dönemde çağın sorunlarının kent aracılığı ile çözümlenmek istendiği söylenebilir.

Görsel 3.1. *Dairesel İdeal Kent Planı, 1527*

Kaynak: *Eaton, 2002, s.61*

Görsel 3.2. *İdeal Kent Planı, 1615*

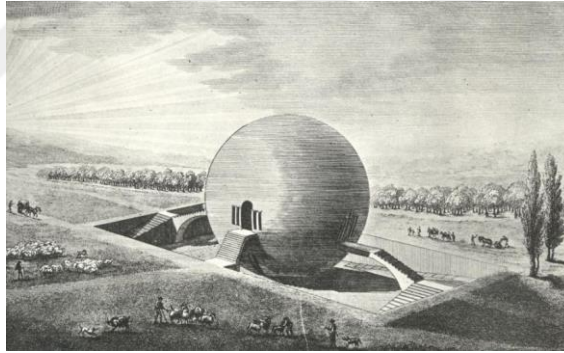
Kaynak: *Eaton, 2002, s.61*

İdeal toplum tasarıları kent önermeleri aracılığı ile ortaya konulurken, 17. yüzyılda Tommaso Campanella ve Francis Bacon gibi yazarlar, Platon ve Thomas More'un izinden giderek toplumsal ütopyalarını edebi yolla ortaya koymaktadırlar. Campanella'nın kaleme aldığı 'Güneş Ülkesi' adlı yapıtı, tarihe aykırı bir şekilde ortaya konulmuş mutlu bir toplum hayalidir. Tasavvur edilen bu toplumda, meslek ayrımı yapılmasa da, bir hiyerarşi mevcut olmakla birlikte en üst kademede ki kişilerin entelektüel bilgi birikimine sahip olmalarına ve topluma yararlarına göre seçildiği söylenebilir. Campanella, Thomas More'un aksine insanların doğuştan erdemli olduğuna inanmamakta ve bu nedenle eğitimi insanın değerini kaybetmemesi için bir öncelik olarak ele almaktadır. Francis Bacon'ın 'Yeni Atlantis' ütopyası ise, bilimsel gelişmeleri ön plana alarak bilim ve teknolojinin biçimlendirdiği bir toplumsal yapı ortaya koymaktadır. Tasarıların ortak yönleri, bilime verdikleri önem ile toplumsal

yapıyı ilişkilendirmeleri ve böylece 18. yüzyıldaki bilimsel düşünceye dönük bir anlayış sergilemeleridir.

Mimarlık ise mekanı eleştirel bir ifade aracı olarak kullanmayı sürdürerek, edebi ütopyalardaki bilim anlayışının okunabildiği yeni temsiliyetleri ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, 18. yüzyıl sonlarında geleneksel anlayıştan uzak olarak yeni düşünce ve eylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin sonlarına denk gelen mimarlık anlayışı; tutumları açıkça evrimsel yerine devrimsel olan mimarların çalışmaları ile şekillenmiştir. Mimarların mimarlığı bir dizi gelişen form olarak düşünmeye başladığı bu dönemde, durum devrimci gelişmeler oluşturma ve tarihsel gelişim sürecini hızlandırma amacıyla kasıtlı olarak gerçekleşmiştir (Collins, 1965, s.21-32).

Rasyonel bilginin mimarlık alanında etkili olduğu bu dönemde, matematik ve diğer temel bilimler yeni çağın mimari biçimlerinin yaratılmasında oldukça etkili olmuşlardır. Aklın bir temsiliyet biçimi olan küre gibi geometrik biçimler, yeni çağın soyut ve geleceği temsil eden mimarlığını öngörmekte kullanılmışlardır. Görsel 3.3'te bu anlayışı yansıtan bir tasarım görülmektedir.

Görsel 3.3. Claude-Nicolas Ledoux, *Chaux'ta Bir Bahçıvan İçin Konut*, 1789

Kaynak: <https://rosswolfe.files.wordpress.com/2011/06/maison-des-gardes-agricole.jpg>

(Erişim tarihi: 21.08.2016)

Biçimsel olarak mimari formlar üzerinden ortaya konulan yeni arayışlar, Ortaçağ mimarlık anlayışını temsil eden anıtsal yapıların reddini de gerçekleştirmektedir. Özellikle Aydınlanmanın tarihsel sürece önemli bir yön vermesi ile mimarlık çevrelerince de bir değişim yapılması ihtiyacı, mimarları bu yeni arayışlar açısından tetiklemiştir. Yeni çağa yönelik bu tasarıların, genel kabullerin aşılabilmesi ve farklı olasılıklara dair farkındalığın sağlanması yönünden önemli bir adım olduğu söylenebilir.

Aydınlanma Dönemi ile birlikte rasyonel bilgi, mimarlığın bilgi alanına etki ederken, ahlak ve toplumsal yaşamın iyileşmesi üzerine projeler ortaya konulmaktadır. Geleneksel varsayımların reddedilerek yeni bilgiye yönelik kabullerin gerçekleştiği bu dönemde; toplumsal hareketleri World-makers ya da World-menders (Dünyanın kurucuları ya da onarıcıları) olarak adlandırılan Saint-Simon, Fourier ve Owen, ütopyik sosyalizmi savunarak dünya üzerinde cenneti yeniden keşfetmektedirler (Mattelart, 2000, s.152). Tasarımları, işbirliğinin ve uyumun önemini vurgulamaları ve dönemin bilgi alanından yararlanmaları açısından benzer yaklaşımlar sergilemektedir.

Fourier değişim planlarını, insan tutkularının bilimsel analizine dayandırdığını iddia etmekte, fiziksel ve psikolojik dürtülerin özünde iyi arzuların olduğunu ancak bu arzuların bastırıldığı sürece suça ve sosyal çatışmaya yol açtığını öne sürmektedir. Falanster tasarısını (Görsel 3.4'te sunulmaktadır.) bu tür kısıtlamaların ortadan kalktığı ve evrensel uyumun gerçekleştiği bir kolektif düzen olarak ortaya koymuştur (McWilliam, 2011, s.292). Bu düşüncelerinden hareketle paylaşılan mülkiyet, yönetim ve faydanın olduğu topluluklar tasarlamış ve kenti işlevlerine göre sınıflandırmayı önermiştir (Eaton, 2002, s.127). Falanster'ın kelime anlamının temel ordu düzeni olması ise tasarımın ardındaki katı tutumu yansıtmaktadır.

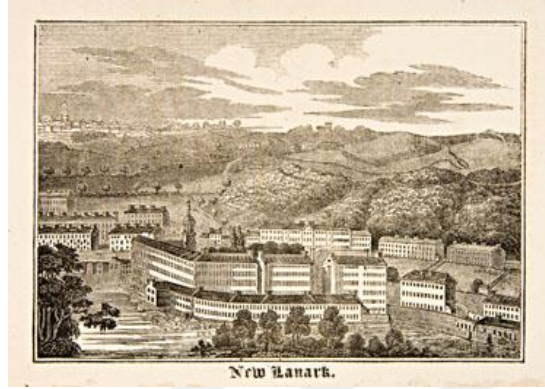

Görsel 3.4. Charles Fourier, Falanster, 1814

Kaynak: Eaton, 2002, s.126

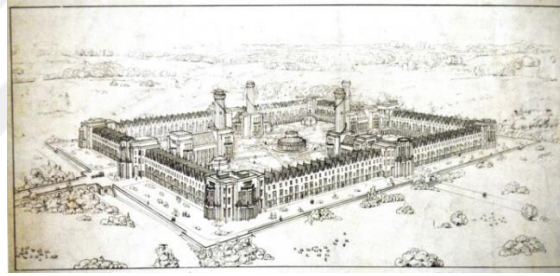
Owen, toplumun kurtuluş yolunu kendi kendine yeter küçük toplulukların kurulmasında görmekte ve yoksulluğun sona ermesinin aşırı tüketimin ortadan kaldırılmasına bağlı olduğunu dile getirmektedir. İnsan doğasının esnekliğini, değiştirilebilir olduğunu vurgularken, insanların birer varlık ürünü olduğunu ve bu nedenle karakter kusurlarından sorumlu tutulamayacağını savunmaktadır (Levitas, 1990, s.38). Bu anlayışını New Lanark (Görsel 3.5'te sunulmaktadır.) ve New Harmony (Görsel 3.6'da sunulmaktadır.) tasarımlarında ortaya koymuştur. New Lanark tasarısı,

uyumlu bir şekilde bir arada yaşayan endüstriyel bir topluluk olarak düşünülürken, New Harmony tasarısı ise farklı düşünce gruplarının bir araya geldiği bir yerleşim modeli olarak sunulmuştur.

Görsel 3.5. Robert Owen, New Lanark, 1800

Kaynak: <http://specialcollections.vassar.edu/exhibit-highlights/2006-2010/owen/communities.html> (Erişim tarihi: 12.08.2016)

Görsel 3.6. Robert Owen, New Harmony, 1825

Kaynak: Eaton, 2002, s.128

Falanster, New Lanark ve New Harmony gibi önemli erken 19. yüzyıl tasarılarının çoğunun, ideal birer toplum modeli sunarken, mimari çevreyi bu toplumun bir temsiliyet aracı olarak kullandıkları söylenebilir. Mimarlık ve ütopya kavramlarının yolları kent tasarılarında olduğu gibi tekrar kesişmiş ve bu, toplumsal durumun dönemin mimarlık anlayışı aracılığıyla ifade edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Kent önerilerinde ve sosyalist ütopyalarda mimari mekan, sosyal düzeni biçimlendiren bir rol oynarken, 19. yüzyılda gerçekleşen Endüstri Devrimi ile birlikte mimarlık anlayışındaki değişim önemli ölçüde hissedilmeye başlanmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan Endüstri Devrimi yeni bir yaşam biçimi yaratırken eski ve yeni arasındaki çatışmanın şiddetli olmasına, toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstrileşmenin giderek insan yaşamını

yönlendiren bir karakter taşıması ve yaşam şartlarının umut edilenin tersine olumsuz bir yöne doğru seyir izlemesi ile bu yeni döneme ilişkin eleştiriler de artmıştır. Vaat edilenin tersine Endüstrileşme sonrası dönem, barındırdığı bir dizi çelişki ile tarihi süreç içerisinde yerini almıştır.

3.1.1. Modern mimarlık ve ütopya

Aydınlanma Çağının bilimsel bilgiyi normatif bilgiye üstün görmesi ile hızlanan teknolojik gelişmelerin sonucunda, Endüstri Çağı ortaya çıkmış ve dünyanın yeni çehresini belirlemeye başlamıştır. Bu dönemde mimarlık, çağı temsil eden tek disiplinin artık kendisi olmadığını, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile ortaya çıkan mühendislik disiplinlerinin de bu konuda etkili olduklarını farketmiştir. Geçmişin bilgi dünyası nasıl yeni çağı inşa edemiyorsa mimarlık alanı da inşa, işlev ve biçimsel anlamda bu yeni çağı anlamak ve kendini yenilemek durumunda kalmıştır. Modernite öncesi dünyayı tartışmasız en iyi temsil eden bu disiplinin, bilimsel bilginin esas olduğu bu dönemde yeni bir söylem inşa etmesi gerekmektedir.

Endüstri Devriminden İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, önemli söylemlerin ön plana çıktığı, topluma yön veren tartışmaların gerçekleştiği ve bu yönü ile mimarlığı da etkileyen bir süreç olmakla beraber, mimarlığın ütopya ile olan ilişkisinde de etkin bir rol oynamıştır. Endüstrileşme sonrası teknolojiye olan inanç artarak her alanda kendini göstermeye başlamış ve bu durum 19. ve 20. yüzyıl dönemlerinde gerçekleştirilen tasarımlara yansımıştır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte yeni tasarım olanakları ortaya çıkarken bir yandan da bilim, felsefe gibi disiplinlerde yaşanan gelişmeler sürmektedir. Artık çeşitli disiplinler birbirleri ile etkileşim halinde olarak çağa yön vermektedir.

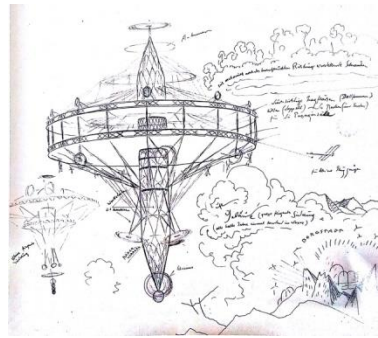
20. yüzyılın başında eskinin mutlak değerleri yerlerini yavaş yavaş yeninin göreceli değerlerine bırakmaktadır. Einstein'ın görelilik kuramından etkilenen mimarlar mekânın, göreceli konumun değişimine ve devinimine göre değerlendirilmesi gerektiğini savunmakta ve böylece zaman-mekân sürekliliğini sağlamaya çalışmaktadırlar (Merzi, 2015, s.9). Ayrıca bu dönemde, Aydınlanma aklına insan doğasının sonsuz ve değişmez özünün tanımı açısından ayrıcalıklı bir konum tanımak artık mümkün değildir (Harvey, 2014, s.31).

Endüstrileşmenin olumsuz etkilerinin kent yaşamına yansması ile beraber mimarlık, kentsel sorunlara dair ortaya koyduğu çözümler ile etkin kimliğini

sürdürmektedir. Endüstrileşme sonrası nüfusun hızla artması ve seri üretimin mimariye de yansması sonucu kentler yapı ve insan yoğunluğunun oldukça fazla olduğu yaşam alanlarına dönüşmüştür. Doğal alanların azalması, politik ve ekonomik kaygıların insan yaşamının önüne geçmesi gibi sorunlar mimari tasarıları da etkilemiştir. Bu tasarılar kimi zaman gerçekliği aşarak bir ütopyaya dönüşmüş, kimi zaman ise kente dair çözüm arayışlarının yine gerçekçi projeler ile ortaya konulduğu birer öneri halinde ortaya çıkmışlardır.

20. yüzyılın erken döneminde ortaya çıkan ütopyalara Expresyonist mimar Wenzel Hablik'in tasarılarını örnek vermek mümkündür. Hablik, dikey kentleri hava gibi olağandışı yerlere taşıyıp pervanelerle havada durabilen yerleşimler tasarlamıştır (Weiss, 2005, s.312). Tasarılar (Görsel 3.7, 3.8 ve 3.9'da sunulmaktadır.) dönemin önemli bir sorunu haline gelen aşırı kentleşme ile yeni yer arayışlarının başladığının bir göstergesidir.

Mimari ütopyaların önemli bir niteliği olan geleceği tasarlama, geleceği öngörme eylemini gerektirmektedir. Bu nedenle mimarlar, şimdiki durum üzerinden geleceği ele almakta ve tasarılarını bu yönde geliştirmektedirler. Hablik'in tasarılarında konu edildiği durum da, dönemin sorunları aracılığı ile yeni bir gelecek öngörmek, gelecekte ortaya çıkabilecek bir sorunu çözümlenmeye çalışmak olup asıl anlaşılması gereken ise bu öngörülerin arkasındaki mevcut koşulların eleştirisidir. Kentlerin tükenişinin eleştirisi havada nasıl durabileceği halen muğlaklığını koruyan yeni yerleşim tasarıları ile yapılmaktadır. Özellikle Crystal Cities on Moving Planets tasarısında havada asılı durduğu öngörülen kristal kürelerin içlerindeki doğal çevre görünümünün, doğal alanların azalmasına karşı bir tepki ve bu doğal yaşama yeniden sahip olunması isteği olduğunu söylemek mümkündür.

Görsel 3.7. Wenzel Hablik, *Flying Settlement*, 1907-14

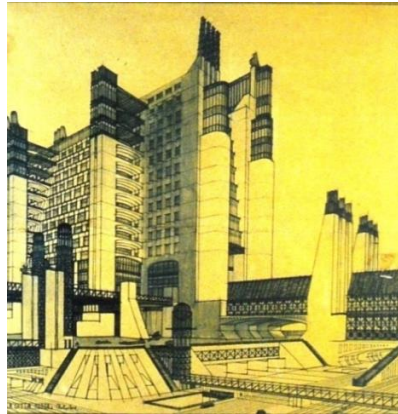
Kaynak: Eaton, 2002, s.170

gelmektedir. Bu; tarihsel süreklilikte herhangi bir hukuka konu olmayan, en az bizim zihin durumumuz kadar yeni olan bir mimarlıktır. Fütürist bir kent ise; bir tersane gibi aktif, mobil, dinamik dev bir makine gibi yeniden üretilmeli ve inşa edilmelidir. Asansörler artık merdivenlerin arkasında birer solucan gibi gizlenmek durumunda kalmayıp şimdi, gereksiz olan merdivenler kaldırılmalı ve asansörler adeta cam ve demir yılanlar gibi cepheleri tırmanmalıdır (Sant'elia, 2009, s.199-200).

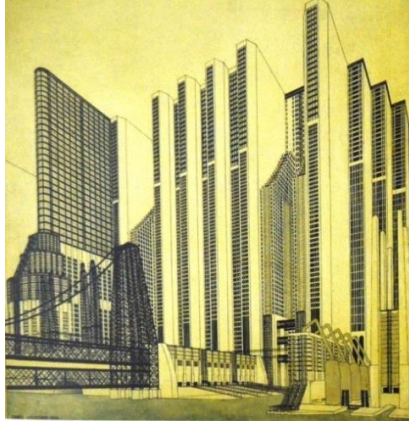
Fütüristler; betonarme, demir ve cam gibi yeni malzemeleri birleştirmiş, cesaret ve hesaplama ile belli bir estetiğe dayanarak yeni endüstri şehirleri öngörmüşlerdir. Eğik ve eliptik çizgiler ile kentte dinamizmi yakalama gücüne sahip olduklarına, bilim ve teknolojinin ise onlara yeni bir yaşam yolu gösterebileceğine inanmışlardır. İtalyan mimar Antonio Sant'Elia'nın 'La Città Nuova' projesi (Görsel 3.10'da sunulmaktadır.) Fütürist ideolojiyi temsil eden sembolik tasarımlardan biridir. Klasik yayılma göstermiş olan metropollerin aksine bu kent; merkezi bir büyüklükten, köprülerle birbirine bağlanmış gökdelenler, havada yürüyüş yolları, dış mekandaki asansör boşlukları ve teleferik gibi dikey bir genişlemeden oluşmaktadır. Mekanize şehir, daima geleceğe bakan, eski yapıların yıkılarak yeni teknolojilere yol açılmasını benimseyen bir yaşam tarzı etrafında tasarlanmıştır (Bartolacci, 2013). Mario Chiattone'nin 1914 yılında tasarladığı Construction for a Modern Metropolis projesinin (Görsel 3.11'de sunulmaktadır.) La Città Nuov Tasarısı ile benzerliği dikkat çekicidir. Bu durum Fütürist anlayışın kenti yaşayan birer makine olarak ele alması ve bu anlayışı kentlerin estetiğine yansıtmasından ileri gelmektedir.

Görsel 3.10. Antonio Sant'Elia, *La Città Nuov*, 1914

Kaynak: Eaton, 2002, 183

Görsel 3.11. *Mario Chiattono, Construction for a Modern Metropolis, 1914*

Kaynak: *Eaton, 2002, 183*

Fütürist anlayışın mimarlığı yaşam üzerinden değil makineleşme üzerinden ele aldığı görülmektedir. Tüm bu biçimselci yaklaşımın okunması üzerine toplumun yerinin neresi olduğu sorusu ön plana gelmektedir. Bu tasarımların ve anlayışların başarısız olmasında etken olan ortak yön belki de teknolojiye dair inançlarının toplumsal değerler ile iletişim kurmaması olmuştur. Böylece tasarımların yalnızca birer makine estetiğinde ortaya konulması, ütopya ruhundan yoksun bu projelerin benimsenmemelerine neden olmuştur. Ancak, endüstrinin kent üzerine biçimsel olarak yansıdığı ve klasik çözümlerin aşılıma çalışıldığı Fütürizmin, geleneksel biçimsel niteliklerden vazgeçilerek teknolojinin kullanılması yönünden ütopyaya olan katkısı yadsınmamaktadır.

Endüstriyel kent yaklaşımlarından hareketle, mimarlık alanında endüstrileşmenin kentsel fiziksel çevrede ve toplumsal yaşamda yarattığı sorunların eleştirisi üzerine geliştirilen çok sayıda yaşanabilir kent ve çevre önerisi olduğu görülmektedir. Bu noktada Tony Garnier'ın Endüstri Kenti (Cité Industrielle) (Görsel 3.12'de sunulmaktadır.) önerisinden bahsetmek gerekmektedir.

Güneyinde bir göl bulunan yüksek bir platoda konumlandırılmış olan kentin merkezinde konutlar ve kamusal binalar bulunmaktadır. Kamusal yapılar işlevlerine göre yönetim servisleri, toplantı salonları, spor alanları gibi bölümlere ayrılırken, konut alanları da kente karakteristik lineer formunu veren dikdörtgen bloklar ile bölünmüştür. Garnier projesinde; yönetim, kültür, yerleşim, üretim ve tarım imkanları dahil olmak üzere gerçek bir şehre yönelik tüm bakış açılarını düşünmüştür. Bu açıdan Garnier'ın bu kenti ideal bir gerçekliktir. Kenti yalnızca bir biçim değil bir yaşam olarak da ele alan

yaklaşımıyla Fourier'in Falanster ve Godin'in Familitère yaklaşımları ile benzerlik göstermektedir (Wiebenson, 1960, s.16-17). Çünkü Garnier bu endüstriyel kent tasarısı ile arazinin kamuya ait olduğu, yiyecek ve ilacın devlet tarafından karşılandığı barış içerisinde yaşayan yeni bir toplum hayalini de ortaya koymuştur (Eaton, 2002, s.197).

Görsel 3.12. Tony Garnier, *Cité Industrielle*, 1917

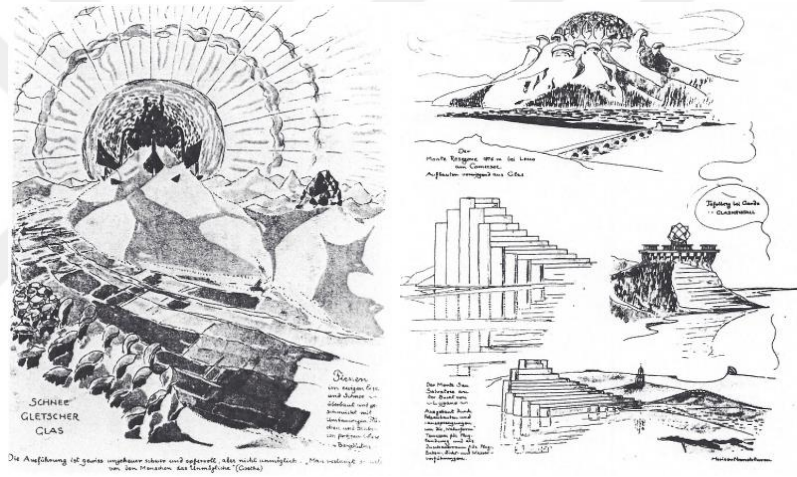
Kaynak: Eaton, 2002, 198

Kente dair eleştirilerin ortaya çıkardığı yeni kent konseptinin, çağına göre oldukça köklü değişiklikleri içeren yeni toplumsal yaşam modelleri önerirken, geleceğe dönük ancak ütopyik olmayan bir karaktere sahip olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda modern kent muğlak bir tahayyül değil sorunları çözmeye niyet eden gerçekçi bir projedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, kentin ideal bir gerçeklik olarak ele alınması halen devam ederken, kente ve yaşam koşullarına yönelik eleştirilerin artması ile beraber mimarlığın da önemli bir rol aldığı çok sesli bir ortam meydana gelmiştir. 1919-23 yılları arasında Almanya'da ortaya çıkan ve Hermann Finsterlin'in tasarımları ve Bruno Taut'un Alpler Mimarlığı'nın önemli örneklerini oluşturduğu 'Rüyalar Mimarisi' ütopya katkıda bulunmuştur (Özen, 2006, s.24).

Bruno Taut'un ütopya anlayışını, Hablik'in tasarımlarında olduğu gibi kentlerin tükenişi anlayışı ile farklı yerleşim yerlerine yönelik arayışlar dahilinde ortaya çıkan bir örnek olarak göstermek mümkündür. Ayrıca, Taut'un tasarımlarının (Görsel 3.13'te sunulmaktadır.) dönem ve arayış itibarıyla 20. yüzyıl anlayışını yansıtsa da 19. yüzyıla dair sosyalist tutumdan da etkilendiği söylenebilir.

Savaşın nedenini sıkılmışlık hissi olarak gören Taut, doğadan esinlenerek oluşturulan organik formlar ile insanlık için daha iyi bir dünya inşa edilebileceğini düşünerek sosyalist ütopyasını ortaya koymuştur. Taut'a göre, insanlığa hizmet etmek ve insanlıkla bir arada hissetmek bir nevi gerekliliktir. 'Alpine Architektur' kitabında dünyayı dönüştürerek dağları binalara çeviren hayalî bir şehirden bahsetmektedir. Doğanın ortasında kurulan yaşam birimleri sayesinde daha sağlıklı, daha iyi bir yaşamın ve güzel bir geleceğin mümkün olduğunu düşünmekte ve böylece gerçek bir kültürün oluşacağına inanmaktadır (Kunak, 2014) Tasarıda birkaç ana dikme, sonsuz açık bir alan olan yerin sınırlarını belirlemiştir. Bu durum, hareketli yaratıcı bir tahayyül kurmak için yeterli olmuştur (Conrads ve Sperlich, 1962, s.11). Bu nedenle Taut'un tasarısında doğadan kopuk nitelikte olan yaşam biçimini eleştirdiği açıktır.

Görsel 3.13. Bruno Taut, *Alpine Architecture*, 1919

Kaynak: Whyte, 1982, s.69-71

Taut'un önemli bir yaklaşımı, insanı odak alarak tasarımlarını sosyal bir vizyon ile geliştirmiş olmasıdır. Bu açıdan Taut'un anlayışı 19. yüzyılda önemli bir sosyal vizyon sunan Owen, Fourier ve Saint-Simon'ın anlayışları ile benzerlik göstermektedir. İki anlayış arasındaki fark ise 20. yüzyıl mimarlık kavrayışındaki değişim ve dönemsel sorunlar itibari ile yeni bir yer arayışının ütopyaya yansması ve toplumu bir mekan ile biçimlendirmek yerine topluma iyi yaşam imkanı sağlayan bir mekan sunulması olmuştur. Bu kapsamda mimarlıkta ütopya, 'yok yer' bağlamında ortaya konulan çözüm arayışları ve gelecek öngörüleridir.

20. yüzyılda ütöpik tasarımların kendini gösterdiği süreçte, halen kentlere olan eleştiriler ile gerçekçi kent tasarımları da ortaya konulmaya devam etmektedir. Bu kent

tasarılarının önemli bir temsilcisi olan CIAM'ın (International Congress of Modern Architects) 1933 Atina toplantısı sonuçları ve Le Corbusier'in kent önerileri savaş sonrası yeniden inşa edilen kentlere model olacak kadar gerçekçidir. Guiton (1981, s.94-108) Corbusier'in kent anlayışının Çağdaş Kent (A Contemporary City, 1922), Radyant Kent (The Radiant City, 1935), Büyük İsrar (The Great Waste, 1937) ve Bölgesel Planlama (Regional Planning, 1939) olmak üzere dört temel prensibe göre sınıflandırılabilceğini dile getirmiştir. Corbusier'in 1922 yılındaki manifestosu var olan kentlerin problemlerinin arka plandaki sebeplerini formüle etmek olmuştur. 1935'te ise kentlilerin memnun olacakları daha etkili bir ortam hazırlama üzerine düşünmüştür. 1937'de para ve zaman kaybına neden olan tüm mahalleleri ortadan kaldırmayı önermiş; tren, metro ve otobüslerde harcanan zamana ek olarak mahallelere olan ulaşım ağını kurmak ve inşa etmek için de harcanan zamanı hesaba katmak gerektiğini dile getirmiştir. 1939'da ise planlarını bölgesel ölçüğe göre genişletmiştir.

Görsel 3.14'te Corbusier'in Çağdaş Kent manifestosu bağlamında önerdiği Plan Voisin tasarısı görülmektedir. Tasarının dönemin sorunları itibari ile Tony Garnier'in Endüstriyel Kent'inde olduğu gibi ideal bir gerçeklik olarak ele alındığı söylenebilir. Paris'in kent merkezini yeniden inşa edilecek şekilde ele aldığı projesinde ızgara plan tipinden yararlanmış ve birbirinin aynı olan yüksek blokların tekrarlanması ile yatay olarak genişleyen kenti düşey bir kent haline getirmeyi öngörmüştür.

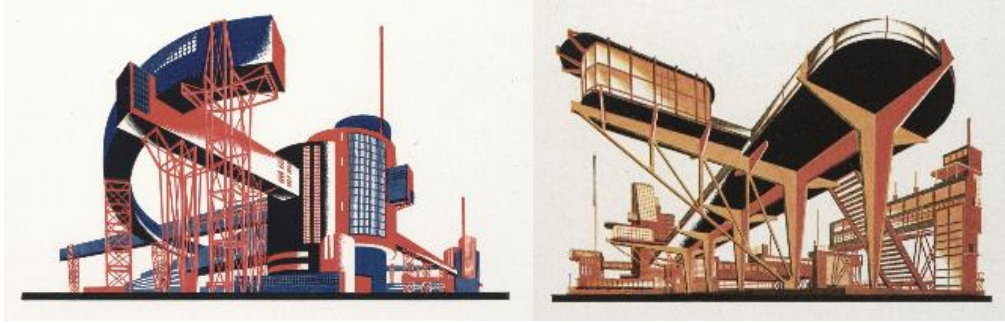
Görsel 3.14. *Le Corbusier, Plan Voisin, 1925*

Kaynak: Eaton, 2002, s.205

1920'li yıllarda ortaya çıkarak Fütürizm gibi ütopya anlayışına katkıda bulunmuş bir akım da konstrüktivizm olmuştur. Çöklü'ye (2014, s.4-8) göre, konstrüktivizm ve ütopya kavramları; yapısal olarak, toplumsal ve geleceğe dair yeni bir hayat ve inşası

fikri bulunması bağlamında özdeşlik göstermektedirler. Ütopya arzusunun kökten bir değişim arzusu anlamına gelmesi ve konstrüktivizmin de kendinden öncekini köktenci bir biçimde değiştirmesi bu ilişkiyi desteklemektedir. Ütopya eğer bir ideal olarak ele alınırsa, konstrüktivizm bu idealin düzenleyici pratiği haline gelmektedir. Çünkü konstrüktivizm, ütopyanın dönüştürücü gücüyle bağlantılı olarak bütün bir topluma hizmet etmek için çalışmaktadır. Ayrıca konstrüktivizmin hayatı meta yönüyle, mekan ve zaman olarak algılaması ve bu farkındalık üzerine yapılacak inşayı hedeflemesi ütopyaçı yönünü açığa çıkarmaktadır. Böylece mimarlık konstrüktivizmin ütopyaçı yönünün dışı vurumu ile gerçekliği aşmak yolunda ilerlemektedir. Görsel 3.15'te Iakov Chernikhov'un konstrüktivist anlayış ile ortaya koyduğu mimari kompozisyonlar görülmektedir.

Görsel 3.15. Iakov Chernikhov, *Mimari Kompozisyon*, 1933

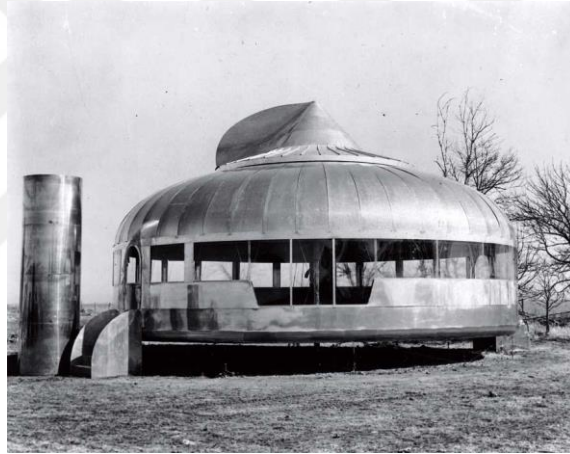
Kaynak: <http://www.moma.org/collection/works/16450?locale=en> (Erişim tarihi 12.08.2016)

Kompozisyonlar doğrultusunda, konstrüktivizmin fütürizm ile endüstriyel gelişmeyi ön plana alma yönünden aynı fikri paylaştığı söylenebilir. Kentin birer makine metaforu olarak ele alınması biçimsel olarak tasarılar üzerinden okunabilmektedir. Fütürizmde ele alınan dinamizm kavramı konstrüktivizmde de karşımıza çıkmakta, böylece geleceğe yönelik devrimci çaba tekrar gerçekleşmektedir. Bu yönleriyle kenti birer makine gibi görmekte ve çağın önemli bir niteliği olan teknolojiyi sonuna kadar kullanmayı savunmaktadırlar. Ancak, dönemin şartları itibari ile gerçekleştirilebilir olan bu yaklaşımlar, bir ütopya olarak nitelendirilemeyip bakış açıları ile ütopya katkıda bulunmaktadır.

Modernizm döneminde ortaya çıkan önerilerin bazılarının mevcut sorunlu yaşam koşullarının eleştirisi, bazılarının ise teknolojiye inanç ve ilerlemeci bakış açısının yansımaları olan gelecek tasarıları olduğu söylenebilir. Buckminster Fuller'in 1927'de

ileri teknoloji kullanarak yaptığı makine estetiğindeki ilk bina, bir ütopya olmamasına rağmen ilerlemeci bakış açısının yansıdığı bir tasarı olarak incelenebilir.

Üretiminde uçak endüstrisine ait tekniklerden faydalanılan Dymaxion Evi (Görsel 3.16’da sunulmaktadır.), serbest yaşama alanlarına bölünmüş bir plana sahip olup elektrik, su, temiz hava ve atık uzaklaştırma sistemi içeren merkezi bir taşıyıcıya asılıdır. Ayrıca Fuller’in araba gibi alınıp satılabilir olmasını düşlediği bu yapıda dikkate aldığı kavramlar, seri üretim, paket dağıtım, montaj hızı, düşük maliyet, sökülebilirlik, dayanıklılık ve yangın korunumu olmuştur (Özen, 2006, s.25). Fuller’in tasarılarında baskın olan özellikle taşınabilirlik ve bir yere ait olmama fikirleri, sonraki dönemde Suitaloon, House-n, Out of Pocket, Basic House, Snail Shell System ve Tent gibi projelere ilham kaynağı olması bakımından önemlidir. Tasarı bir yere ait olma, yere bağlılık gibi zorunlulukları eleştirerek mimarlığın geleceğine yön vermiştir.

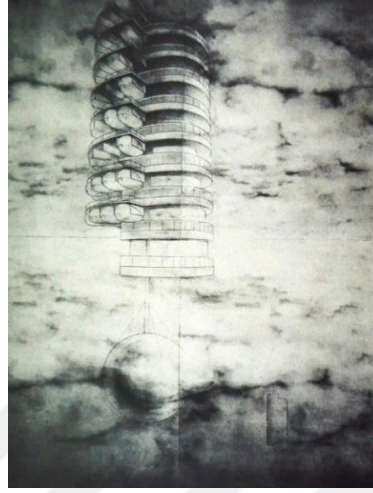
Görsel 3.16. Buckminster Fuller, Dymaxion House, 1927

Kaynak: http://www.earchitect.co.uk/images/jpgs/exhibitions/dymaxion_house_i030910_tsorbf.jpg,
(Erişim tarihi: 10.08.2016)

Mimari ürünün biçimi ve üretim teknolojisinin yanısıra, tarihsel ve kültürel niteliğine dair güçlü bir söylemi de barındıran Fuller’in önerilerinin modern mimarlığı etkilediği ve benzerlerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Archigram tarafından bir ütopya olarak tekrar üretildiği söylenebilmektedir.

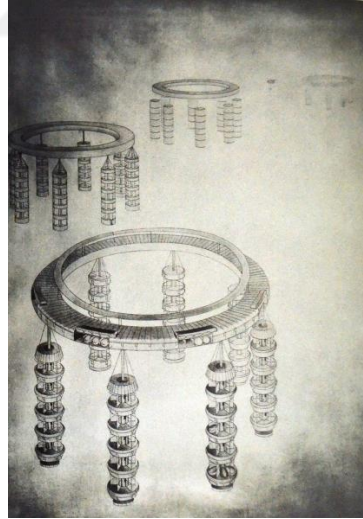
Mimarlıkta özellikle yere aitlik bağlamında yeni anlayışlara ulaşılması ve kentsel sorunların çözümlenmek istenmesi ile tahayyüller gerçekçi projelerin yanısıra ütopyaya da dönüşmeye devam etmektedir. Kentsel alanları reddederek gökyüzünde konumlanan bir kent tasarlayan Georgy Krutikov’un 1928-29 yıllarına ait Flying City projelerinde (Görsel 3.17 ve 3.18’de sunulmaktadır.) kapsüller bir çiçeğin yaprakları biçiminde

birbirleri ile ilişkili olarak tasarlanmıştır. Krutikov'un bir kolaj niteliğinde hazırladığı görsel referans noktaları, Archigram'ın estetiği ile benzeşmektedir. Tasarıda kolaj olarak karavanlar, zeplinler ve gözyaşı damlası biçiminde araçlar kullanılmıştır (Zeinstra, 2008, s.218).

Görsel 3.17. *Georgy Krutikov, Flying City, 1928*

Kaynak: *Eaton, 2002, s.194*

Görsel 3.18. *Georgy Krutikov, Flying City, 1929*

Kaynak: *Eaton, 2002, s.194*

Krutikov, kentin yerden bağımsız bir şekilde ele alınabileceğini gösteren örneklerde, kentsel durumun dönem özelinde eleştirisini yaparak yeni yer arayışına yönelmiş ve tasarılar gerçekçi birer ideal olma durumundan koparak birer ütopya halini almıştır. Kentlerin nasıl havada duracağı muğlak bir durum olmakla beraber

gerçekleştirilme potansiyelinin halen az olması tasarıları, Le Corbusier'in Plan Voisin ve Tony Garnier'in Cite Industrielle projelerindeki gerçekçi ideal yaklaşımdan farklı kılmaktadır. Ayrıca Krutikov ve Hablik'in tasarım yaklaşımlarının benzerliği, Modern Mimarlık Dönemindeki ütopya temsil biçimi ortaya koymaktadır.

Frank Lloyd Wright'ın Broadacre adını verdiği tasarım, yeni bir kentsel yerleşim biçimi önermektedir. Birçok erken modernist vizyon kendini yoğun şekilde paketlenmiş kentlerin merkezinde konumlarırken, Wright kentsel alanları reddetmiştir. Kent hayatının olumsuzluklarla dolu olduğuna inanarak banliyölere yönelmiş ve 1932'de pastoral manzara içinde öngördüğü yeni, modernize yaşam tarzını yansıtan vizyonunu sunmuştur. Tasarıda; tüm olanaklara erişimi olan, ulaşımın otomobil ile sağlandığı 150 millik bir yarıçap içerisinde, her ailenin bir dönümlük araziye sahip olduğu düşük yoğunluklu bir merkezi yerleşim tasarlamıştır. Kamu hizmeti istasyonlarını, yol kenarındaki marketleri, bahçeli okulları ve parkları ayrıntılı olarak planlamış; yüksek yoğunluklu konutları ve tren istasyonlarını minimumda tutmuş ve yayaların yalnızca açık arazi üzerinde güvende olabileceği inancı doğrultusunda kırsal alanlara önem vermiştir (Bartolacci, 2013). Bu tasarıya ait görünümler, görsel 3.19 ve 3.20'de yer almaktadır.

Görsel 3.19. Frank Lloyd Wright, Broadacre City Tasarısına Ait Bir Model, 1934-35

Kaynak: Eaton, 2002, s.210

Görsel 3.20. *Frank Lloyd Wright, Broadacre City, 1934-35*

Kaynak: *Eaton, 2002, s.211*

Medeniyeti kurtarma amacı ile önerilen bu kentte (Türkün Dostoğlu, 1988, s.147) Wright'ın tasavvuru bugünün banliyölerinin geniş çapta tasarlanmış hali olarak durmaktadır. Wright aynı zamanda her aile için bir iniş pisti olmadan da inebilen küçük bir helikopter düşünmüş, böylece insanlara daha fazla mekansal özgürlük sağlamıştır. Kent; şehir hayatından uzaklaşma, kalabalıktan kaçma isteği ile biçimlendirilmiştir (Bartolacci, 2013). Kente dair eleştirel bir tutum sergileyen bu tasarı ile iyi bir kentsel planlama ve toplum yaşamının hedeflendiği bir yerleşim ortaya konulmuştur.

Değerlendirmeler doğrultusunda; modern mimarlığın eleştirel perspektifinin, teknolojiye olan inanç ile toplumsal değerlerin ve dolayısıyla çözüm arayışlarının ön planda olduğu kentsel önerme ve ütopyaları açığa çıkardığı söylenebilir. Venturi vd.'ne (2006, s.52) göre; mimarların çevreye yargısal olmayan bir şekilde bakma özelliği yoktur, çünkü modern mimarlık yenilikçidir, eğer değilse; ütöpik olup mevcut koşullardan memnun değildir. Modern mimarlık hoşgörülü olmak dışında her şey olmuştur. Bu nedenle mimarlar iyileştirmekten çok mevcut ortamı değiştirmeyi tercih etmektedirler.

Ütopyalara ve kentsel önermelere dair önemli gelişmelerin gerçekleştiği bu dönemde yaşanan biçim ve ruh anlam karmaşıklığı, şimdinin yorumlanması için önemli bir miras niteliğindedir. Modern mimarlık içinde barındırdığı ruh ile, her ne kadar biçimce kontrol altında olmayı savunsa da; Henket'e (2002, s.14) göre bilimsel ve teknolojik ilerlemenin ayna görüntüsü sayesinde bazı kötü ayrımlar göstererek insanı tamamen kontrol altında olduğuna dair inancından da arındırmıştır. İnsanoğlu, geleceğinin bir şekilde riskli ve bu durumun ise kısmen yönetilebilir olduğununun

farkına varmıştır. Böylece modernite kavramı tamamen değişmektedir. 20. yüzyılın ilk yıllarında tasarlanan modern mimarlık, belirlenmiş bir dizi form değil, bir düşünme biçimi olmuştur (Seidler, 2002, s.60). Bu nedenle modern mimarlığın hem biçimci anlayışı ile toplumu sınırlandırdığı hem de eleştirel yaklaşımları ile tahayyüller ortaya koyarak ilerlemeci bir rol üstlendiği üzerine tartışılmaktadır.

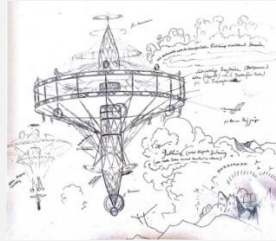
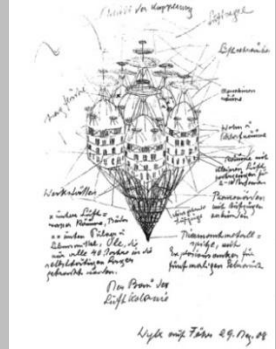
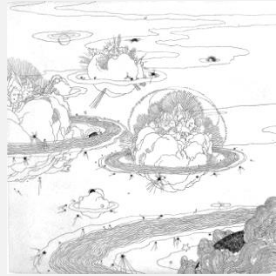
Özellikle mimarlık ve şehir planlama yoluyla toplumsal eşitliğin sağlanması, Modern Mimarlık Hareketinin felsefi iyimserliğini ve dolayısıyla ütopyik bakışını ödünç alan beklentilerden biri olmuştur (Kurokawa, 2002, s.281). Bu bağlamda modern mimarlığın aslında daha iyi bir dünya özlemini sembolize ettiği yönünde görüş kabul edilmiştir (Heynen, 2002, s.389).

Modernizm Döneminde ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm arayışlarının ve eleştirilerin birer tahayyüle dönüşmesi, kentsel ideolojilerin sürekli değişerek ütopyayı da biçimlendirdiğinin bir göstergesidir. Marksist eleştiri; yeni kentsel ideolojilerin oluşumu sonucu sürekli değişmek durumunda kalan ütopyik düşünce için iki görüş belirtmektedir. Genel problemleri yapısal açıdan düşünmek, o ütopyanın kendini hükümlü kıldığı yenilgiyi açık bir hale getirmekte olup böylece sırrı ifşa etme ile ütopyik hipotezlerin yıkım eşiğine gelmesine neden olmaktadır. Diğer bir durum ise, toplumun kaderi üzerinde öznel eylem sıklığının romantik hayalidir. Kader kavramı, burjuva düşüncesinin yeni üretim ilişkilerinden kaynaklanan bir yaratımdır. Burjuva etiğinin temel ilkesi olarak kaderin cesurca kabulü, 'kader'in kendisinin medeni hayatın tüm aşamalarında ve her şeyin altında olan bir mimari form olan kentte kendini göstermesi ile sefalet ve yoksulluğu bağışlatmayı başarmıştır (Tafari, 1990, s.46). Marx'ın değindiği bu iki neden, Modernizm döneminin hem ütopya hem de kentsel önermeler sunduğunu, yani bir yandan tahayyüle diğer yandan da gerçekliğe dayalı tasarılar geliştirdiğini öne sürmekte, böylece gerçekleştirdiği ideolojiler ile kentsel duruma yön verdiğini ortaya koymaktadır.

Bu dönemde ortaya konulan gerçekçi idealler 'yok yer' bağlamının tersine belli bir yere ait olarak tasarlandığından ve Marx'ın da değindiği gibi muğlak değil ayrıntılı bir planlama anlayışını yansıttığından birer ütopya olarak kabul edilememektedir. Ayrıca bu tasarılar, gerçekleştirilmeleri imkansız veya muhtemel değil, çözümün üretildiği andan itibaren uygulanabilir nitelikte olan projelerdir. Fütürist ve konstrüktivist anlayış ile ortaya konulan tasarılar ise, toplumsal değerleri ön plana almak yerine teknolojiyi sonuna kadar kullanmayı amaçlayarak ütopya ruhundan

yoksun bir yaklaşım sunmaktadırlar. Ancak gelenekseli de reddeden anlayışları ile yeni alternatifler açısından yol gösterici bir nitelik sergileyerek ütopyalara katkıda bulunmuşlar ve özellikle 1960'lerden sonraki ütopya anlayışını biçimlendirmişlerdir. Bu nedenle modernizm döneminde 'yok yer' ve muğlaklık bağlamında ele alınabilecek ütopya tasarımları; Hablik, Krutikov ve Bruno Taut'un yaklaşımları olmuştur. Tablo 3.2'de Modern Mimarlık Döneminde var olan toplumsal durum ile ortaya konulan eleştirisi ve ütopyalar gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Modern Mimarlık Döneminde Ütopyalar

Mimarlık ve Toplum İlişkisi	
Politik ve ekonomik kaygıların insan yaşamının önüne geçmesi ile kentsel duruma dair çözüm arayışları ve aynı zamanda teknolojiye duyulan güvenin insan değerinin üzerinde tutulması çelişkisi	
Dönem Eleştirisi	
Endüstrileşme sonrası meydana gelen sağlıksız kentleşme, doğadan kopuş ve kentlerin tükenişinin eleştirisi	
Dönem Ütopyaları	
Kentsel Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	
• Yeni Yer Arayışının Temsili	
<p>Ütopya: Flying Settlement Tasarımcı: Wenzel Hablik Tarih: 1907-14 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentin tükenişi ile yeni yer arayışı ▪ Kentsel durumun eleştirisi 	
<p>Ütopya: The Structure of a Colony-in-the-air Tasarımcı: Wenzel Hablik Tarih: 1908 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentin tükenişi ile yeni yer arayışı ▪ Kentsel durumun eleştirisi 	
<p>Ütopya: Crystal Cities on Moving Planets Tasarımcı: Wenzel Hablik Tarih: 1909 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentin tükenişi ile yeni yer arayışı ▪ Kentsel durumun eleştirisi ▪ Doğal alanların korunması isteği 	

Tablo 3.1. (Devam) *Modern Mimarlık Döneminde Ütopyalar*

Ütopya: Flying City

Tasarımcı: Georgy Krutikov

Tarih: 1928

Yaklaşım:

- Kentin tükenişi ile yeni yer arayışı
- Kentsel durumun eleştirisi

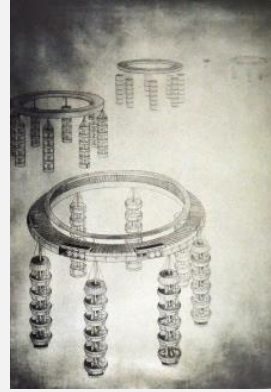
Ütopya: Flying City

Tasarımcı: Georgy Krutikov

Tarih: 1929

Yaklaşım:

- Kentin tükenişi ile yeni yer arayışı
- Kentsel durumun eleştirisi

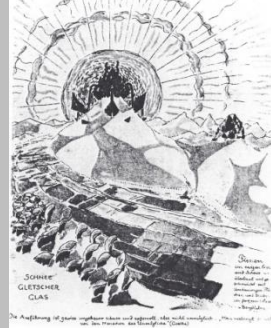
Ütopya: Alpine Architecture

Tasarımcı: Bruno Taut

Tarih: 1919

Yaklaşım:

- Kentin tükenişi ile yeni yer arayışı
- Kentsel alanların reddi
- Sosyal vizyon sunulması
- Doğadan kopuk tasarımların eleştirisi

Modern mimarlığın, endüstrileşme sonrası meydana gelen aşırı kentleşmeyi ve nüfus yoğunluğunun artması durumunu eleştirerek yeni yer arayışlarının temsil edildiği bir ütopya biçimi sunduğu söylenebilir. Var olan kentsel durum üzerinden çözüm arayarak önlem almak isteyen mimarlık; kimi zaman gerçekçi projeler ile şimdiye ait çözüm yolları sunmuş, kimi zaman ise kentsel alan dışında kendine yeni yerler bularak tasarımlarını muğlak bir yaklaşım doğrultusunda geleceğe ait kılmıştır. Modern Mimarlık Hareketi öncesi, mimari mekanın bir araç olarak kullanıldığı ideal bir toplumsal yaşam olan ütopya, artık neresi için tasarlandığı ve nasıl konumlandığı muğlak olan yaklaşımları ile kentsel yaşamın olumsuz koşullarından kaçışı temsil eden mekan tasavvurları haline dönüşmüştür.

3.2.1. İkinci dünya savaşı sonrası ütopya

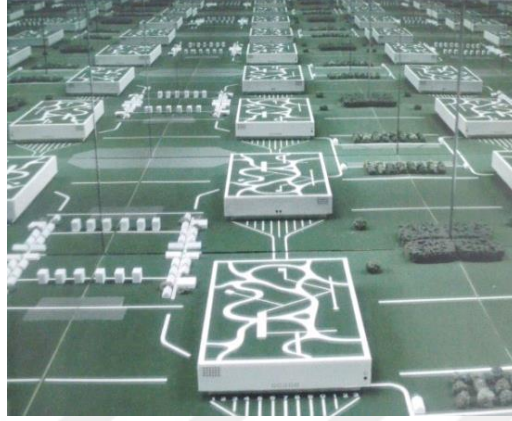
Modern mimarlık, 1960'lardan itibaren sonuçlarının eleştirisi üzerinde temellenen yeni bir evreye girmiştir. Küresel ölçekte etkin savaşların yıkıcı sonuçları, endüstrileşme ile ortaya çıkan çevresel ve toplumsal sorunlar, postmodernizmin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Modernizmin 1970'lere değin halen mimarlığın düşünce dünyasını biçimlendirdiği dönemde, bir yandan da kapitalist sistemin yarattığı bir değişim eşiğine paralel olarak postmodernizm, modernizm anlayışının reddini gerçekleştirmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği olumsuz koşullara bağlı olarak ütopya arayışlarının yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. Ütopya anlayışındaki değişimin en önemli nedenlerinden biri de uzay teknolojisindeki gelişmeler olmuştur. İnsanın Ay'a ilk defa ayak basması insanlığın sınırlarını ve neler yapılabileceğini göstererek var olan durumun aşılabileceği farkındalığını yaratmıştır. Bilimsel gelişmeler sayesinde zaten dünya dışında var olan yerlerin farkında olan insanoğlu, bu farkındalık ile bir kez daha yüzleşmiştir. Özellikle iki dünya savaşına yol açtığı gerekçesi ile modernizmin eleştirilmesi, mimarlığa yansımış ve 1960'lar modern kentin ve mimarlığın eleştirilmeye başlandığı yıllar olmuştur. 1956 yılındaki CIAM kongresi mimarlıkta eleştirinin artmasında önemli bir rol oynamıştır.

Ütopya, artık gerçekleştirilmesi olanaksız tasarı olarak değil, gerçekleştirilmesi arzu edilen tasarı olarak anılmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllarda hakim olan bu umuda dayalı yaklaşımların temelinde toplumun eleştirilebilir, değiştirilebilir, yeniden biçimlendirilebilir olduğuna dair inanç bulunmaktadır (Sevinç, 2005, s.17-93). Bu dönemde mimarlık, toplumsal değerleri ön plana almış ve gerçekleştirdiği eleştiriler ile toplum için bir mimarlık ortaya koymaya çalışmıştır. Böylece, toplumun isteklerine göre değişebilen, dönüşebilen tasarılar hazırlanmış ve bu 1960'larda ortaya konan ütopyaların temsil biçimini oluşturmuştur.

Mimarlık pratiğinin kazandığı bu yeni toplum ve ütopya etkileşiminde eleştiri her zaman önemli bir etken olmuştur. Bu yıllarda; Archigram, Archizoom, Superstudio ve Hans Hollein gerçekleştirdikleri sergiler aracılığıyla kritik bir mimarlık yapmışlar ve projeleri ile modern kenti, fonksiyonelliği, kapitalizmi ve içinde yaşadıkları sistemin baskısını eleştirmişlerdir (Özgen, 1994, s:107). Tafuri'nin deneysel mimarlar olarak nitelendirdiği tasarımcılar üretim ve tüketimin postendüstriyel sistemi ile eleştirel olarak

başa çıkmayı umut etmişlerdir (Scott, 2010, s.48). Bu eleştirel yaklaşımlara Archizoom'un No-Stop City (1969-72) (Görsel 3.21'de sunulmaktadır.) ve Superstudio'nun The Continuous Monument (1969) örneklerini (Görsel 3.22'de sunulmaktadır.) vermek mümkündür.

Görsel 3.21. Archizoom, No-Stop City, 1970

Kaynak: Alison vd., 2007, s.145

Görsel 3.22. Superstudio, The Continuous Monument, 1969

Kaynak: Alison vd., 2007, s.148

Archizoom No-Stop City tasarısı ile tek fonksiyonlu, yapay aydınlatılmış, çok katmanlı sonsuz bir yeraltı kenti hayal etmiştir. Ayrıca tasarımda asansör ile zemin seviyesine erişim sağlandığı ayrıntısına değinmiş ve büyük bir cam kubbe ile korunan bir doğa rezervine yer vermiştir (Eaton, 2002, s.233). Archizoom'un, yeraltında sonsuz bir kent önerisi ile endüstrileşme sonrası kentsel alanların azalması görüşüne bağlı olarak yeni bir yer alternatifi sunduğu söylenebilir. Ayrıca cam kubbe ile korunan bir doğa, kentlerin sağlıksız büyümesi sonucu yok olmaya yüz tutmuş doğal alanların bir eleştirisi niteliğindedir.

Superstudio ise; The Continuous Monument tasarısında doğal alanların üzerinde devam eden beyaz, grid sistemli bir yapı önermiş ve bu yapı üzerinde yeni bir düzenin var olmasını öngörmüştür. Bu noktada Superstudio ile Archizoom'un doğanın korunması özelindeki eleştirileri benzerdir. Archizoom doğayı özel bir cam kubbe içinde korumaya alırken, Superstudio yerden kopmayı seçmiştir.

Archizoom'un cam kubbe fikrinin Fuller'in Jeodezik kubbe önerileri ile benzerlik göstermesi ilgi çekicidir. 1968 yılında Fuller Jeodezik kubbe yaklaşımını bir kez daha sergilemiş ve çapı 2 mil uzunluğunda olan cam bir kubbeyi (Görsel 3.23'te sunulmaktadır.) Manhattan'a yerleştirme iddiasını sunmuştur. Bu önerisi ile kentteki havanın değişmeyeceğini böylece kentin yağmur ya da kar gibi doğa olaylarından etkilenmeyeceğini dile getirmiştir. Bu bağlamda, Fuller'in tasarıda enerji korunumunu amaçladığı yaklaşımı ile kenti koruma altına alarak çevresinden yalıtıldığı, böylece doğal koşulların yaşamı etkileyen süreçlerinden görece bir bağımsızlığı sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Bu nedenle tasarı, kenti doğadan ve doğaldan izole ederek kendi doğasını yaratma arzusu içermektedir.

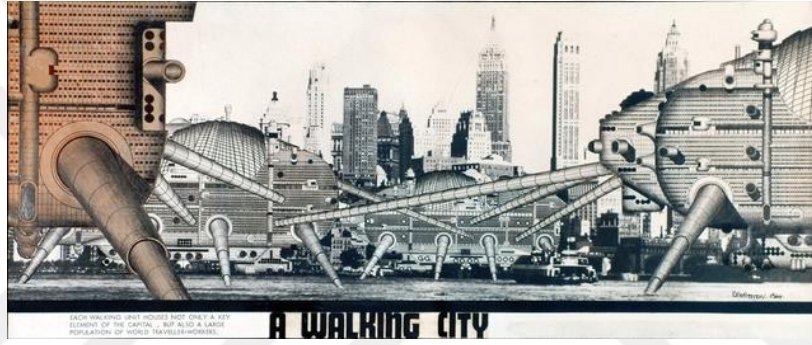
Görsel 3.23. Buckminster Fuller, Manhattan İçin Cam Kubbe, 1968

Kaynak: <http://i2.cdn.turner.com/cnnnext/dam/assets/160411152120-restricted---buckminster-fuller-manhattan-dome-large-tease.jpg> (Erişim tarihi: 21.08.2016)

1960'lı yıllarda toplumun ve mimarlığın eleştirisini gerçekleştiren gruplardan biri olan Archigram, çizimleri ile geleceğe yönelik imajlar üretmiştir. Archigram'ın amacı yürüyen şehirlerin sıradan olduğunu bize kabul ettirecek bir hayali projelendirmektir. Teleskopik bacaklar, teknik sorularla değil retorik sorularla ilişki kurmaktadır. Teknik detaylarda bu teleskopik bacakların bir somun ve civata ile tutturulmasından çok, uzun bacaklılığın ifade edilmesi üzerinde durulmuştur (Banham, 1993, s.171). Bu nedenle Walking City yalnızca bir imaj olarak üretilmiş olup dünya üzerinde nasıl hareket

edebileceği muğlak bir durumdur. Archigramın, detayları açıklamamanın ütopya mantığı ile çelişeceğini düşünmüş olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Onlar tümel bir projeye dek vardırıldığında ütopyanın, ütopyizminden çok şey kaybedeceğini kavramışlardır (Tanyeli, 2005'ten aktaran Arslan, 2006, s.28). Archigram'ın bu yaklaşımına göre ütopya, ulaşılamayan ancak ulaşılabilme potansiyelini yani umudu daima içinde barındıran, teknik detayların açıklanmadığı muğlak tasarımlardır. Bu yönden, Archigram'ın görüşü ile Marx'ın genel problemleri yapısal açıdan düşünmenin ütopyanın sırrını ifşa etmek ve böylece yenilgiyi açık bir hale getirmek olduğu düşüncesi benzerdir. Görsel 3.24'te Archigram'ın bu yaklaşımına dair örnek görülmektedir.

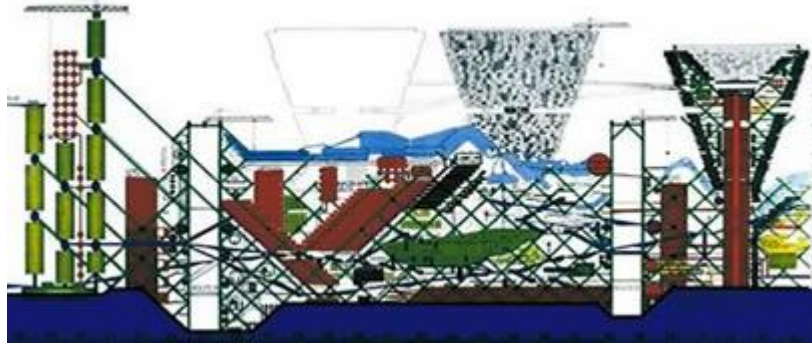
Görsel 3.24. Archigram, *Walking City*, 1964

Kaynak: <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60> (Erişim tarihi: 22.06.2016)

Archigram'ın yaklaşımı ile üretilen ve eleştirel bir tavır barındıran diğer projeler de *Walking City* tasarısında olduğu gibi endüstri ve teknolojiye olan inancı yansıtmaktadır. Peter Cook'un *Plug-in City* projesi (Görsel 3.25'te sunulmaktadır.), bir kuleye takılmış değişik işlevde binlerce kapsülden oluşan bir megastrüktür tasarımıdır. Bu tasarım, esnek mimarlık kavramının önünü açmakta olup büyük ölçekli bir ağ strüktürün herhangi bir topografyaya uygulanması ile oluşmuş bir şehir tahayyülüdür. Kentte dikey ulaşım asansörlerle sağlanmakta ve şehri oluşturan üniteler tren yolu üzerinde hareket eden vinçler tarafından takılıp çıkarılabilmektedir. Ayrıca tüm üniteler ilerideki yeni teknolojilerle değiştirilmek üzere bazı mekanik ve elektronik ekipmanlar içermektedir (Özen, 2006, s.27). Mekanik nitelikler taşıması ve teknolojiden yararlanılması açısından bu projenin fütürist ve konstrüktivist yaklaşımlar ile benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir. Teknolojiye olan bağlılıkları ile ütopyaya önemli bir

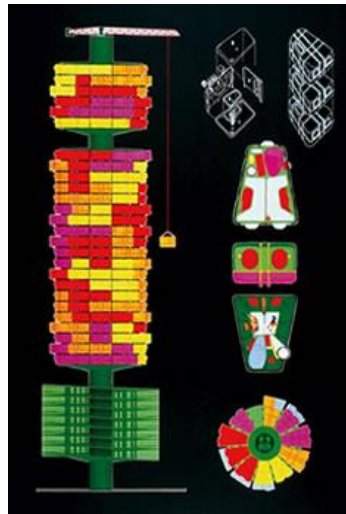
vizyon kazandıran fütüristlerin ve konstrüktivistlerin yaklaşımları diğer Archigram projeleri üzerinden de okunabilmektedir.

Görsel 3.25. Peter Cook, *Plug-in City*, 1964

Kaynak: http://archigram.net/projects_pages/plug_in_city_5.html (Erişim tarihi: 29.08.2016)

Warren Chalk'ın 1964 yılında tasarladığı Plug-in Capsule Home projesi (Görsel 3.26'da sunulmaktadır.), Archigram üyeleri tarafından yürütülen ve Taylor Woodrow tasarım grubunun komisyon oluşturduğu deneysel projenin sonuçlarından biridir. Warren Chalk tasarıda, kule şeklinde bir yapı ile desteklenecek şekilde prefabrik bir konut yapmayı amaçlamıştır. Kapsüller, endüstriyel olarak üretilen duvar, taban ve tavan elemanları gibi değiştirilebilir, bir dizi parça ile monte edilen uyarlanabilir birer birimdir. Bu açıdan tasarımı, evi büyük bir yapı içinde gömülü diğer hücrelere bağlı olan bir hücre olarak minimuma indirgemektedir. Kapsülün formu onun belirleyici bir özelliği olarak hareket etme yeteneğinden türemektedir (Zeinstra, 2008, s.218).

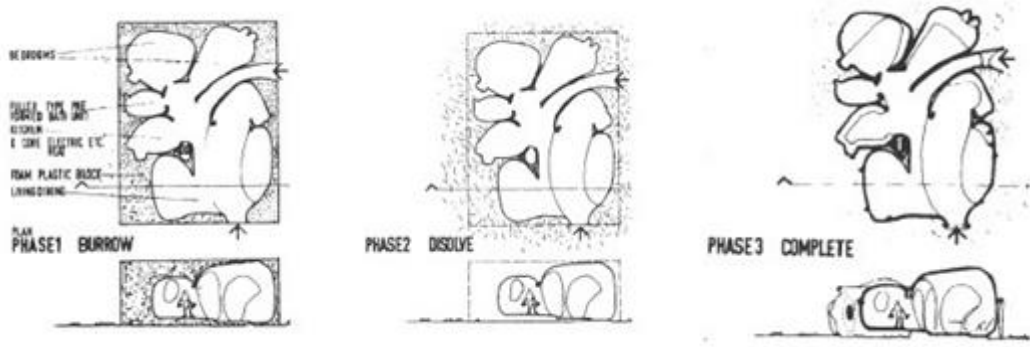

Görsel 3.26. Warren Chalk, *Plug-in Capsule Home*, 1964

Kaynak: http://archigram.net/projects_pages/capsule_homes_4.html (Erişim tarihi: 29.08.2016)

Plug-in projeleriyle Archigram; modernizmin değişmez, katı biçimciliği ile oluşturulan yapılarını eleştirmiş ve esnek, değiştirilebilir mekanlar tasarlamıştır. Adından da anlaşılacağı üzerine Tak-Çıkar Şehir ve birimler, endüstriyel ve teknolojik gelişmeler ışığında mekanik bir sistem yaklaşımını yansıtmaktadır. Ayrıca bu projeler, Fuller'in uçaklarla taşınabilen Dymaxion tasarılarını, vinçlerle taşınabilen üniteler olarak tekrar yorumlamaktadır.

David Greene'nin 1962 yılında tasarladığı Spray Plastic House (Görsel 3.27'de sunulmaktadır.) projesi mimarlık vizyonuna yeni katkılar sağlamaktadır. Bu tasarımın iki ana elementi bir malzeme olarak plastiği kullanma kaygısı gütmek ve ifade için uygun formu yakalayabilme girişimidir. İlk aşamada evin planı, yeryüzünde bir yuva izlenimi veren dikdörtgen polistiren bloktan elde edilmektedir. Bu masif kütle içerisinde odalar; organlar ve kalp benzetmesi yapılarak, tesisat ve ısı malzemelerinden oluşan iki menfez ile birbirlerine bağlanmaktadır. İkinci aşamada, planı çevreleyen bu ana kütle dağılmakta, böylece üçüncü aşamada yalnızca bir anahat gibi odalar (organlar) kalmaktadır. Odaları saran malzeme vücudu saran bir deri gibi davranarak kütle etkisini ortaya koymaktadır. David Greene tasarıya dair manifestosunu, Archigram'ın ilk sayısında balonun herhangi bir boyutta Őiřirilebileceđi gibi plastiğe de herhangi bir Őeklin verilebileceğini dile getirerek açıklamıştır (Zeinstra, 2008, s.217). Yuvanın oyularak açılması, spreyl malzeme ile mekanların oluşturulması ve kullanıcının ısı, ışık, zemin malzemesi gibi iç mekan ayrıntılarına karar vermesi olmak üzere üç aşamada gerçekteşen bu tasarı ile mimarlığın yalnızca kentsel değil mikro ölçek üzerinden de eleştirilerini ortaya koymaya başladığı söylenebilir. Kullanıcının evin planının oluşturulması sırasında çeşitli kararlar alması, artık tasarım aşamasına katıldığının bir göstergesini oluştururken, mimarın evin inşası aşamasında yalnızca bir danışman olarak yer alması ise rolünün değiştiğini göstermektedir. Ayrıca tasarı, William Katavolos'un Kimya alanındaki gelişmeleri mimarlıkta uygulama fikri olan, 1960 yılında sunduğu Kimyasal Mimarlık önerisi ile benzer bir yaklaşım sergilemektedir.

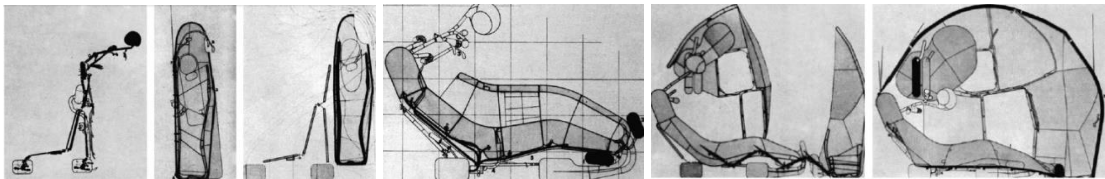

Görsel 3.27. David Greene, *Spray Plastic House*, 1962

Kaynak: Zeinstra, 2008, s.214

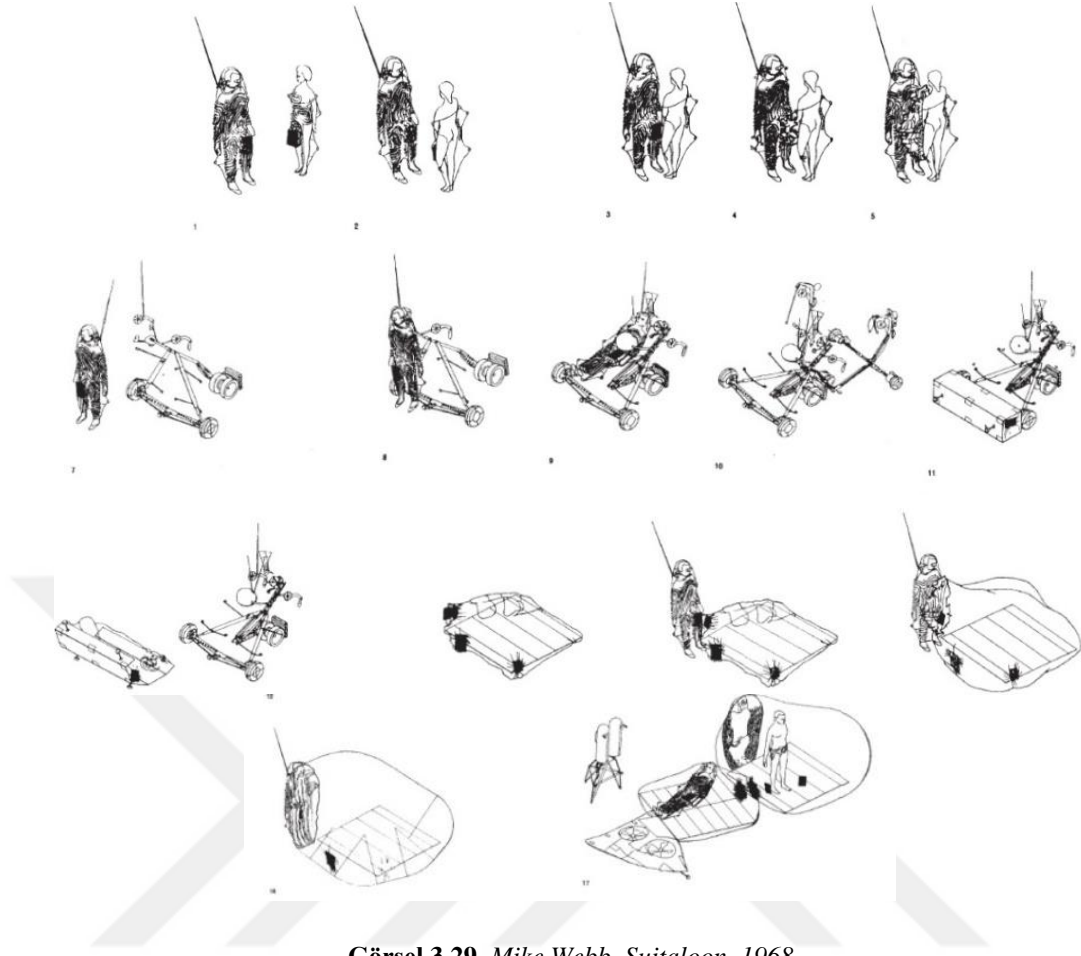
David Greene'in yaklaşımı daha sonrasında; Ionel Schein'in Mobil Cabin Hotel (1956), Plastic-made House (1956), Pascal Häusermann'ın Project for the Habitat (1972-76), Domobiles (1971-73) ve Chanéac'ın Amphora Cellules (1973) tasarıları için yol gösterici olmuş ve Greene benzer yaklaşımını Living Pod (1967) tasarısında da sergilemiştir.

Artık yer değiştirilebilirlik kavramı, göçebelik olarak yorumlanmakta ve mikro mekanlar kentin herhangi bir yerine ait olmayan, kullanıcısı ile birlikte yer değiştirebilen tasarılar olarak ortaya konulmaktadır. Archigram'a ait olan Cushicle (Görsel 3.28'de sunulmaktadır.) tasarısı bir sırt çantası gibi taşınabilen göçebe tarzda şişme bir evdir. Bu sırt çantası, hem destekleyici bir strüktür gibi davranan omurgadan hem de yolcunun etrafında kendini açığa çıkarabilen bir çadırdan oluşmaktadır. Tasarı; yiyecek, su, ısı ve hatta radyo ve televizyon gibi imkanlara sahiptir. Böylece ev bir cihazın kendisi haline gelmiştir. Suitaloon (Görsel 3.29'da sunulmaktadır.) ise, hayal edilebilir en yalın uzay elbisesi şeklinde bir ev tasarısıdır. Temel gereksinimleri sağlayan bu elbise, taşıma araçlarına ya da diğer göçebeler ile doğrudan fiziksel bir temas kurmak için diğer uzay elbiselerine bağlanabilmektedir (Zeinstra, 2008, s.223).

Görsel 3.28. Mike Webb, *Cushicle*, 1966

Kaynak: Zeinstra, 2008, s.222

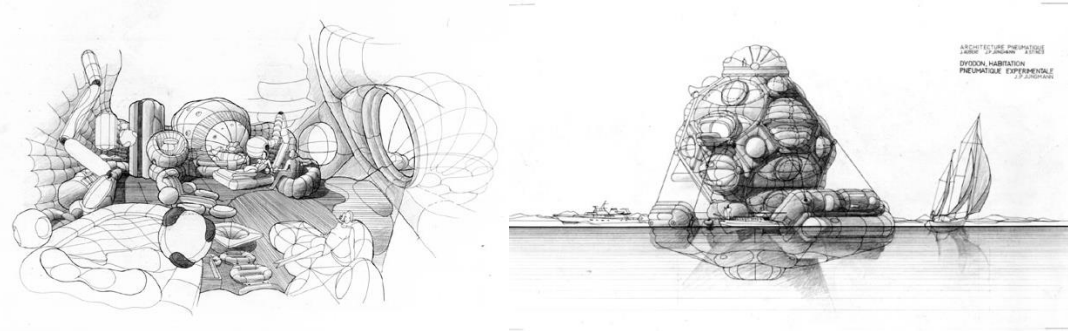
Görsel 3.29. Mike Webb, *Suitaloon*, 1968

Kaynak: Zeinstra, 2008, s.225

Modern Mimarlık Döneminde ütopyaya ait olan ‘yok yer’ kavramının çoğunlukla havada muğlak bir şekilde durabilen tasarımlar olarak yorumlanırken, 1960’lardan sonra kent üzerinde göçebelik olarak temsil edildiği görülmektedir. Tasarımların ortaklık gösteren yönü, taşınabilir nitelikte olan bu birimlerin gerektiğinde tüm ihtiyaçlara cevap verebilmeleridir. Ayrıca bu projelerin Buckminster Fuller’in Dymaxion projelerindeki yaklaşımı ile benzerliği dikkat çekicidir. Mimarlık artık yere bağlı olmaktan çok yer değiştirme, göçebelik, geçicilik üzerine tasarımlar ortaya koymaya başlamıştır. Bu tür tasarımlarda; katı kent estetiği ve kent içinde sabit bir konumda yer alma fikirleri eleştirilmekte, bu nedenle tasarımlar her türlü ihtiyaca cevap verebilecek nitelikte düşünülerek bir yere bağımlı olma durumu ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Bu dönemde mikro ölçekteki yaşam alanları, yalnızca modernizm anlayışına dair eleştiri ile ele alınmamış, aynı zamanda kentsel problemler üzerinden çözüm arayışlarına da dahil edilmiştir. Mimaride radikal bir eleştiriyi konu edinen Jean-Paul Jungmann’ın, Dyodon adlı 1967 yılına ait deneysel tasarımı (Görsel 3.30’da

sunulmaktadır.), adını tehlike anında şişen balıktan almış pnömatik bir ev projesidir. Tasarı; şişirilmiş çift duvarlar, pnömatik ekipman ve mobilyalar ile borulardan oluşan bir kaburga sisteminin birleşimi olan büyük bir alveoler hacimdir. Aynı zamanda hafif, taşınabilir ve bir boşlukta kablolar ile askıda durabilen yüzen bir hacim olma niteliğindedir (Corsini, 2011). Tasarı, yarı gemi yarı ev olarak hem konfor hem de sığınma ihtiyacını karşılamaktadır. Hava ve su geçirmeyen bir yapıya sahip olan bu evin solaryum, gözlemevi, soğuk oda, dinlenme köpüğü, kış havuzu ve kış bahçesi gibi bölümleri bulunmaktadır. Yapısı saydam, yarı saydam veya opak kare, altıgen, sekizgen veya daha fazla kenarlı ve içerisi hava, su, renkli gaz, helyum ve hatta toprak ile dolu olan panellerden oluşmaktadır. Havası alınmış olan parçaları kolayca taşınabilen ev; her türlü topografya ve iklimsel koşullara adapte olabilirken, kar içerisinde gömülü ve sel sırasında ise asılı hale gelebilmektedir (Dessauce, 1999). Bu tasarı bağlamında mimari tasavvurların, gelecekte meydana gelebilecek felakete karşın birer çözüm önerme işlevini karşılamaya çalıştığı ve bunu bir yere ait olmama durumunu her topografyaya adapte olabilme biçiminde yorumlayarak yaptığı görülmektedir. Özellikle uzaya dair yeni keşifler ve yeni bilimsel araştırmalar doğrultusunda öneriler; mimarlık dışına taşarak daha çok endüstriyel tasarım öğeleri içeren yaşam alanlarına dair vizyonlar sunmaktadır. Mekanlar inşa faaliyetinde üretilen makro mekanlar yerine mikro mekanlara dönüşmeye böylece bir insanın cebinde bile taşıyabileceği bir ürün haline gelmeye başlamıştır.

Görsel 3.30. Jean-Paul Jungmann, *Dyodon*, 1967

Kaynak: <http://www.jeanpauljungmann.fr/dyodon.html> (Erişim tarihi: 22.06.2016)

Mimarlıkta eleştiri bir yandan mikro ölçekte yaşam alanları üzerinden devam ederken, bir yandan da kentin problemleri ele alınmakta ve bu problemlere çözüm amaçlı kent önerileri ortaya konulmaktadır. Bu süreçte bilim alanında özellikle biyoloji ve genetik üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, mimarlığı da etkileyerek gelecek

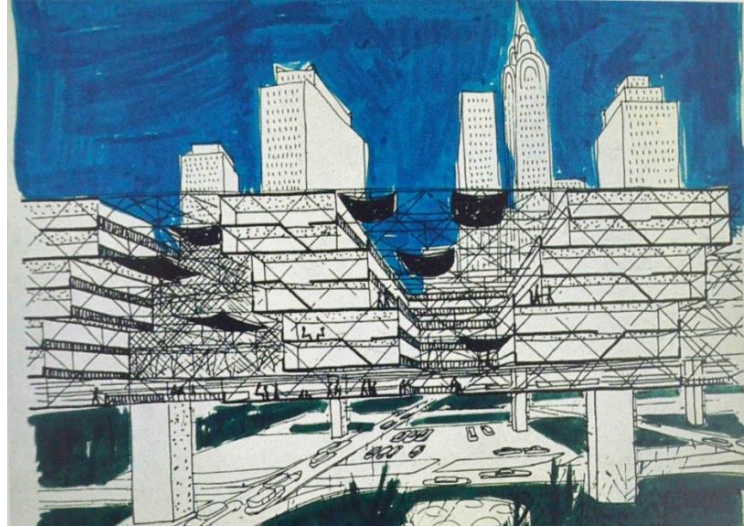
tasarımlara yön vermeye devam etmektedir. Bu gelişmelerin önemli bir etken olarak biçimlendirdiği yaklaşım ise Metabolizm olmuştur.

Metabolik Hareket; Dünya Tasarım Konferansı hazırlıkları ile ortaya çıkmış ve konferans süresince Metabolist grup, ilk beyanı olan 'Metabolizm 1960 – Yeni Şehircilik Önerisi' adındaki kitaplarına ilişkin konuşmuşlardır. Bu bildirmede okudukları önemli bir bölüme göre, toplumu önemli bir süreç ve sürekli bir gelişme olarak kabul ettiklerine değinmiş, biyolojik bir kelime olan metabolizmi kullanmalarının nedenini ise tasarım ve teknolojinin insanın canlılığı anlamına geldiğine inanmaları olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca, metabolizmin doğanın ve tarihsel sürecin tek bir kabulünü gösterdiğine inanmamakta olduklarını fakat önerileri doğrultusunda toplumun aktif metabolik gelişimini teşvik etmek için çalıştıklarını bildirmişlerdir. Toplumun hayvanları ve bitkileri de içeren sürekli bir doğal varlık parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek teknolojinin insanlığın bir uzantısı olduğuna dair inançlarını da dile getirmişlerdir. Japonya'da 1960'ta başlayan hızlı ekonomik gelişme ile aynı süreç içerisinde, Metabolist grup insanlık ve teknoloji arasında yeni bir ilişki kurulmasını savunmuştur. İnsan hayatını yönettiği yerde teknoloji otonom olarak geliştiğinde, grup insanoğlunun teknoloji üzerindeki hâkimiyeti aracılığıyla bir sistem üretmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, Metabolizm düşüncesi teorik ve felsefidir. Düşüncelerin geçici olarak dışavurumu olduğunu düşündüklerinden stil ve form oluşturmak niyetinde değillerdir. Gruba göre formlar ve stiller; tarihsel, geçici, mekânsal, maddi, coğrafi, sosyal ve bazen de kişisel koşullar sonucu meydana gelmektedirler (Kurokawa, 2006, s.68-70). Ayrıca teknolojinin insan hayatını yönetmesinin tersine, insanın teknoloji üzerinde kontrolünün sağlandığı bir yaklaşım sergilemeleri, Modernizm döneminin teknolojiyi esas alarak toplum değerlerinin üzerinde biçime indirgenen bir anlayış sunmasının reddi olarak değerlendirilebilir. Mimarlık artık, endüstriyel ve teknolojik gelişmeyi insan ile bağ kurmak amacıyla kullanmayı önermektedir.

Metabolistlerin amacı, megakentlerin hiç olmadığı ölçekte sürekli büyümesi ile gerçekleşen sorunları çözmek için kentsel gelişmenin katalizörlerini bulmak olmuştur. Alan yetersizliği, konut sıkıntısı ve planlanmamış yayılma sorunlarına dikkat çekmişler, yapı üzerindeki ve toplumun özündeki felsefi ve politik yansımalara, ulusal kimlik ve kültürdeki temel organizasyonel hususlara odaklanmışlardır. Özel ve kamusal alanların birbirinden güçlü bir şekilde ayrılması, kent anlayışının radikal olarak farklılaştığının bir göstergesidir. Nüfusun sürekli hareketli olduğu, kişisel arzulara göre özgürce

mekânsal ilişki kurulduğu veya kesildiği üzerinde durulmuştur. Metabolistler bireysel özgürlük üzerine yoğun olarak tartışmış ve bu durum projelerine halkın kentsel hayata hâkim olması şeklinde yansımıştır. Hem bireysel özgürlüğün bir ifadesi hem de mekânsal eşitlik olarak hücrelerden ikincil bir sistem tasarlamışlardır. Kaos içerisinde düzeni savunan megastrüktür; bilinçli, aktif ve sorumlu bir vatandaşlık ideali ile kaynakların adil bir şekilde dağıtılması için ustaca bir planlama ve politik güç çabasının gerekliliği arasındaki temel çelişki üzerinde durmuştur (Schalk, 2014, s.93-294).

Henri Lefebvre'nın deneysel ütopya olarak nitelendirdiği bu anlayış ile tasarlanmış olan Yona Friedman'ın Mobile Architecture yaklaşımı önemli bir kritik noktadır. Friedman; projelerinde statiklik yerine mobilitayı, biçimcilik yerine karmaşıklık savunmakta, öngörülemez ve kentsel durumun kaotik büyümesini kucaklamaktadır (Alison, 2007, s.7). Görsel 3.31'de Friedman'ın Mobile Architecture yaklaşımı ile tasarlanmış olan Spatial City tasarımı görülmektedir. Kentte zeminin boşaltılmasıyla gerçekleştirilen bu tasarım ile mimarlığın artık kentte mobilitayı kabul ettiği ve bunun üzerine yaklaşımlar ortaya koyduğu söylenebilmektedir. Mobilita ile kentteki büyüme sağlıklı ve düzenli bir şekilde kontrol altına alınabilmekte, böylece tasarımlarda ön plana alınan toplumun kentsel hayata hakim olabildiği mekanlar elde edilmektedir.

Görsel 3.31. Yona Friedman, *Ville Spatiale*, 1964

Kaynak: Eaton, 2002, 220

Metabolistlerin savunduğu toplumun özgürleşmesi ve kentin düzenli büyümesi görüşleri özelinde benzer yaklaşımı savunan tasarımcılar ise Durumcular (Situationists)

olmuşlardır. Savaş sonrasında en aktif gruplarından olan Durumcular, kentin bölgelere ayrılarak planlanmasına karşı çıkararak bütünsel olarak ele alınması gerektiğini savunmuşlar ve böylece kentsel yaşamın özgürleştirileceğini ilan etmişlerdir (Has, 2009, s.26). Durumcu mimarlık eleştirisi ve şehircilik tasarısı; hayata amaç ve arzularla yaklaşarak disiplin içi kısmi görüşlerin dışına taşan ve bütün hayatla mimarlığın bir ilişkisini kurmaya çalışan bir görüş benimsemiş, böylece mimarlığın toplumun işleyişinde gerçek bir oluşturucu öge olduğunu öne sürmüştür (Sönmez, 2004, s.4).

Durumcular modernitenin özgürleşmeyi vaat eden yüzüne doğru dönük olmakla beraber, insanın kendisini kültürden, geçerli değer sistemlerinden yalıtarak özgürleşmesini, böylece hakiki ihtiyaç ve arzularına ulaşmasını hedeflemektedirler. Hatta mimarlığı; insanlara empoze ettiği çevreleri kuran, sabitlikler dayatarak hareketin ve düşüncenin sınırlarını tanımlayan, arzuları kontrol altına alan bütünselleştirici yapıların temellerinden biri olarak gördüklerinden, insanın kendisini yapıyı çevreden yalıtmayı da savunmaktadırlar. Bu nedenle Durumcular yapıyı çevrenin sabitliklerini yıkacak, tersine çevirecek deneyimlerin peşine düşmektedirler. Constant'ın, Durumcuların öngördükleri devrimden sonraki dünyanın kendi bakış açısından tasviri olan New Babylon tasarısı (Görsel 3.32'de sunulmaktadır.) her türlü bütünsellikten arıtılmış bir hayatı resmetmektedir. Hem insan hem de mekan sürekli bir oluş ve dönüşüm halinde olup hiçbir sabit değer barındırmamaktadır. Dev kolonlarla yerden yükseltilerek topraktan ve aynı zamanda kabukla üstü örtülerek de gökyüzünden bağımsızlaştırılmış bir kenttir. Zemin yükseltilmesi ile terk edilen yeryüzü, yalnızca araç trafiğine bırakılmış olup trenler ve tam otomatize olmuş fabrikalar ise toprak altında yer almaktadır. Burada mekânlar, içlerinde yer alan aktiviteler ile birlikte değişmekte, böylece hem form hem de atmosfer açısından sürekli evrilmektedirler. Yerden yükseltilmiş olan kabuk, yalnızca içindeki mikro-mekânların sürekli dönüşümü için bir çerçeve olduğundan New Babylon'daki mekânlar kimlikten yoksundurlar. Constant'ın tasavvur ettiği dünya; mülkiyetin, aidiyetin, sahiplenmenin her türlüşünün, her an reddini içermekte ve modernitenin, 'yeniden' 'göçebe' bir varoluşa sahip olmayı mümkün kılacak güçlerini tamamen serbest bırakma isteğine dayanmaktadır (Ojalvo, 2012).

Görsel 3.32. *Constant Nieuwenhuys, New Babylon, 1971*

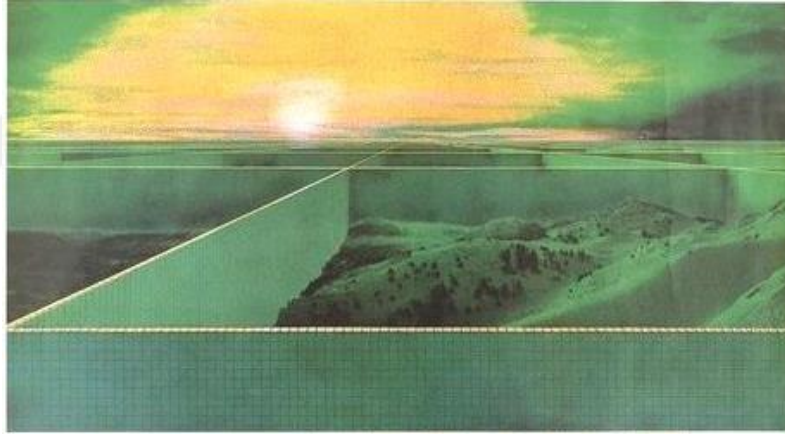
Kaynak: *Eaton, 2002, 225*

Artık mimarlıkta yer değiştirme ve göçebelik anlayışı yalnızca mikro ölçekteki yaşam alanları üzerinden değil, mikro ölçeğin kurduğu makro ölçek olan kentsel mekan üzerinden de sunulmaktadır. Mimarlık, bir yere bağlı olmaktan çok sürekli devinen, yer değiştiren, çoğalan esnek mekan anlayışı ile ortaya konulmaya başlanmıştır. Metabolist anlayış ile kentin gündeminde var olmaya başlayan dinamik mekanlar, Durumcuların kavrayışlarında da kendini sürdürmektedir. Kent sınırsız bir mekan olarak ele alınmakta ve mevcut olanın aksine değişip dönüşebilir bir yerleşim niteliğine bürünmektedir. Hem Constant'ın New Babylon tasarısında hem de Yona Friedman'ın Mobile Architecture yaklaşımında var olan zeminin serbest bırakılması durumu, kentsel mekan içinde sıkışmış olan insanoğlu için hareket özgürlüğü sağlama amacından ileri gelmektedir.

Kentsel durum üzerinden eleştirilerin ve çözüm önerilerinin sunulduğu süreçte, bilimsel gelişmeler çağa yön vermektedir. Özellikle insan yapısının keşfi ile beraber Metabolik Hareketin de öncülüğünü gerçekleştirdiği anlayış ile kent ve insanın etkileşim halinde olduğu yaklaşımlar tasarımlara yansımaktadır. Bu gelişmeler, Superstudio'nun 2000 Ton City (2000 Tonluk Kent) tasarısı (Görsel 3.33'te sunulmaktadır.) üzerinden okunabilmektedir.

Tasarı, 4 bin metrekarelik bir alanda birbirini ile kesişen duvar niteliğinde ince uzun binaların oluşturduğu ütopyik bir kenti tariflemektedir. Küp şeklinde hücrelerden oluşan yapılar deniz seviyesinin üzerinde olup, her hücre hava geçirgenliği olan opak malzemedir yapılmıştır. Kuzey duvarı ses ve koku geçirimini sağlarken, karşı duvarda yer alan koltuk insan vücudunun tüm gereksinimlerini karşılamaktadır. Duvar kullanılmadığında ise tüm fonksiyonları karşılayan ekipmanlar yok olmaktadır. Zemin,

canlıların duyuşal parametrelerini yansıtabilen bir simülatörken, hücrelerin en önemli bölümü olan tavan ise sadece beyin dalgalarının alıcısıdır. Her bir hücre, içinde yaşayan bireylerin beyin dalgalarını elektronik bir cihazla analiz ederek yapının üst kısmına göndermekte böylece denetleyici sistem hücrede yaşayanların gereksinimlerini diğer bireylerinkilerle karşılaştırarak bir eşitlik sağlamaktadır. Bu eşitlikçi yaşamda ölüm sözü konusu edilmemektedir (Altın, 2008, s.41). Tasarım yaklaşımının, modernizmin aksine insanı yönlendiren mekanlar değil, insan ile birlikte var olan mekanlar olduğu öne sürülebilir. Mekan ve insan iç içe olup, karşılıklı etkileşim ile çeşitli fonksiyon ve ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Ayrıca dönemin genetik üzerine gerçekleşen gelişmelerinden faydalanılarak ölümsüzlüğün sorgulanmasının dahi tasarıda yer aldığı görülmektedir. Bilimsel gelişmenin insanların eşitliğinin sağlanmasında bir kontrol aracı olarak kullanılması ile, 19. yüzyıldaki toplumsal eşitlik yaklaşımının, 20. yüzyılda tekrar yorumlandığı söylenebilir.

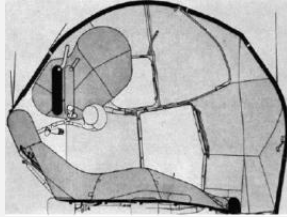
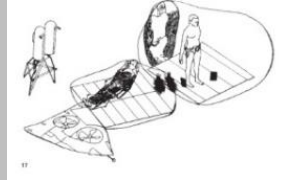
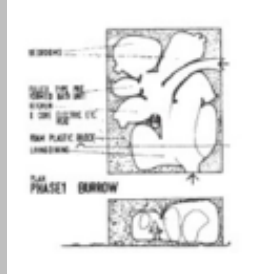
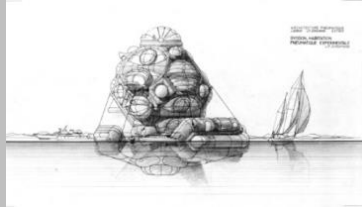
Görsel 3.33. *Superstudio, 2000 Ton City, 1971*

Kaynak: <http://www.moma.org/collection/works/196?locale=en> (Erişim tarihi: 22.06.2016)

Ütopya tasarılarının oldukça verimli olduğu bu dönemde mimarlığın toplum ile kurduğu ilişkinin ön plana çıktığı görülmektedir. Böylece mimarlık dönemin sorunları itibari ile hem çözümler üretmekte hem de eleştirel bir pratik olarak varlığını sürdürmektedir. Tablo 3.2 ve 3.3'te bu döneme dair eleştiriler, toplumsal durum ve ortaya konulan ütopya örnekleri görülmektedir¹.

¹Bkz: Sevinç, A. (2005). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mimarlık Hayalleri: Ütopya Eskizleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi adlı kaynakta İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya konulan tüm ütopya detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu nedenle ütopyanın temsil araçlarının incelendiği bu tezde, yalnızca Postmodernizm Dönemindeki anlayışı temsil edebilecek sınırlı sayıda ütopya yer verilmiştir.

Tablo 3.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ütopylar 1

Mimarlık ve Toplum İlişkisi	
Mimarlığın toplum için olduğu düşüncesinin ortaya çıkması ile değışen, dönüşen mekan tasarımlarının ortaya konulması, insanın teknoloji üzerindeki hakimiyetine olan inanç	
Dönem Eleştirisi	
İkinci Dünya Savaşı sonrası durumun değerlendirilmesi, kentsel duruma dair çözüm arayışları ve Modernizmin eleştirisi	
Dönem Ütopyları	
Mikro Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	
• Göçebeliliğin Temsili	
Ütopya: Cushicle Tasarımcı: Mike Webb Tarih: 1966 Yaklaşım: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Temel ihtiyaçların karşılanması ▪ Göçebelik ▪ Yer kavramının yeniden tanımlanması, mobilite ▪ Hafiflik	
Ütopya: Suitaloon Tasarımcı: Mike Webb Tarih: 1968 Yaklaşım: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Temel ihtiyaçların karşılanması ▪ Göçebelik ▪ Yer kavramının yeniden tanımlanması, mobilite ▪ Hafiflik	
• Esnek Planlamanın Temsili	
Ütopya: Spray Plastic House Tasarımcı: Archigram Tarih: 1962 Yaklaşım: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bilimsel gelişmeler paralelinde yeni malzeme kullanımı ▪ Esnek planlama ▪ Kullanıcının yapım sürecine katılımı ▪ Mimarın yalnızca danışmanlık rolüne sahip olması	
• Yaşamın Devamlılığının Temsili	
Ütopya: Dyodon Tasarımcı: Jean Paul Jungman Tarih: 1967 Yaklaşım: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Afet sonrası durumlar için çözüm üretme ▪ Esnek planlama ▪ Hafiflik ▪ Çevreye adaptasyon	

Tablo 3.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ütopyalar 2

Kentsel Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	
<ul style="list-style-type: none"> • Esnek Planlamanın Temsili	
<p>Ütopya: Plug-in City Tasarımcı: Peter Cook Tarih: 1964 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Esnek planlama ▪ Değişebilen, dönüşebilen mekanlar ▪ Teknolojiye duyulan inanç	
<p>Ütopya: Plug-in Capsule Home Tasarımcı: Warren Chalk Tarih: 1964 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Esnek planlama ▪ Değişebilen, dönüşebilen mekanlar ▪ Teknolojiye duyulan inanç	
<ul style="list-style-type: none"> • Mobilitenin Temsili	
<p>Ütopya: Ville Spatiale Tasarımcı: Yona Friedman Tarih: 1964 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentte kontrollü büyüme ▪ Mobilite	
<p>Ütopya: Walking City Tasarımcı: Ron Herron Tarih: 1964 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Yer kavramının yeniden tanımlanması, mobilite ▪ Yeryüzü üzerinde göçebelik ▪ Mekanik estetik ▪ Teknolojiye duyulan güven	
<ul style="list-style-type: none"> • Yeni Yer Arayışının Temsili	
<p>Ütopya: The Continuous Monument Tasarımcı: Superstudio Tarih: 1969 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentte yeni bir yer arayışı ▪ Yerden kopma ▪ Var olan yerleşim üzerinde yeni bir düzen önerisi	

Tablo 3.3. (Devam) *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ütopylar 2*

Ütopya: No-Stop City

Tasarımcı: Archizoom

Tarih: 1970

Yaklaşım:

- Kentte yeni bir yer arayışı
- Doğanın koruma altına alınması

• **Kentsel Yaşamı Koruma İsteğinin Temsili**

Ütopya: Manhattan İçin Cam Kubbe Fikri

Tasarımcı: Buckminster Fuller

Tarih: 1968

Yaklaşım:

- Enerji korunumu
- İzolasyon, yapay doğa

• **Göçebeliliğin Temsili**

Ütopya: New Babylon

Tasarımcı: Constant Nieuwenhuys

Tarih: 1971

Yaklaşım:

- Özgürlük
- Kentte göçebelilik
- Çevreden yalıtılma
- Mülkiyetin ve aidiyetin reddi
- Değişip dönüşebilen mekan

• **Mimarlıkta Genetik Biliminin Temsili**

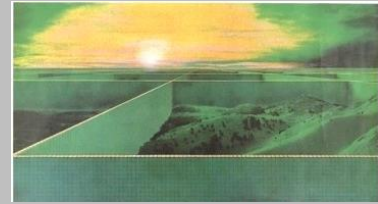
Ütopya: 2000 Ton City

Tasarımcı: Superstudio

Tarih: 1971

Yaklaşım:

- İnsanın biyolojik yapısı ile etkileşen, insan ile var olan mekan
- Toplumda eşitlik
- Tasarımda esneklik

Mimarlığın halen kentin problemlerine yönelik çözümler üretmekte ve böylece toplumu ön plana aldığı önerilerini teknolojik gelişmelerden yararlanarak birer ütopyaaya dönüştürmekte olduğu görülmektedir. Eleştirinin toplumsal sorunlara odaklanmanın yanında; yeni söylemlere ve bu söylemlerin ürettiği mimarlık ve kentsel çevreye de odaklanması ile, modern mimarlığın ve çağdaş toplumsal durumun değerlendirmesini sağladığı ve yerine ikame edilebilecek olasılıkları ürettiği gözlenmektedir. Mimarlık artık; toplum için tasarlama yaklaşımı ile birlikte değişebilen, dönüşebilen, bir yere ait olmayan, göçebe yerleşimler tasarlamakta ve bunu hem kentsel hem de mikro ölçek

üzerinden ele almaktadır. Kentsel sorunlar itibari ile halen yeni yer arayışları sürerken, dönemin bilimsel gelişmeleri doğrultusunda artık toplumu yönlendiren bir teknoloji yerine insan değerinin üstün olduğu teknolojiler de söz konusu olmaktadır. Böylece halen eleştiri ve umudu içinde barındıran ütopyaların temsil aracı, 'yok yer' bağlamında muğlak bir yaklaşım ile öne sürülen ve teknolojiye duyulan inanç doğrultusunda mekanikleşen dinamik yerleşim önerileri haline gelmektedir.

3.2.2. 21. yüzyılda mimarlık ve ütopya

Endüstriyel çağın üretim ve tüketimi toplumsal hayatın esası haline getiren etkisinin dünya çapında yaygınlaşması ile sürekli büyüyen kentsel alanlar ve çevreye olumsuz etkileri olan üretim biçimleri dünyadaki yaşamı tehdit eden sonuçlar doğurmuştur. Yaşamın tehdit altında olması ve yaşamın sürdürülebilirliğinin tartışılmaya başlandığı dönemde bir yandan da bilimsel gelişmeler teknolojinin ve bilimin de çerçevesini değiştirmiştir. Buna bağlı olarak, 1960'larda bilimsel gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan yeni ütopya yaklaşımlarının etkisi, 21. yüzyılda da halen devam etmektedir. Özellikle insan organizması ile bir bağ kurularak ortaya konan önermeler bu dönemde oldukça fazla olup 20. yüzyılda ulaşılan esnek, değişebilen, dönüşebilen form anlayışı kendini; gelişen, büyüyen canlı organizmalar şeklinde sürdürmeye başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında mimarlığın; DNA ve genetik üzerine yaptığı çalışmalar ile çağa yön veren biyoloji bilimi, sayısal bilişim teknolojileri ve disiplinlerarası bir araştırma alanı olan nanoteknoloji gibi güncel bilimsel ve teknolojik yeni alanlara olan ilgisi önemli bir rol oynamaktadır.

60'lı yıllarda Bilgisayar Destekli Tasarım'ın kullanılmaya başlanması, 1970'lerde ortaya çıkan rekombinant DNA teknolojisi ve 1990'da başlatılan İnsan Genom Projesi (Human Genom Project –HGP) bu dönemin tasarı anlayışlarını etkileyen önemli gelişmelerdir (Erbaş Korur, 2012, s.18-45).

Artık teknolojik gelişmeler günlük yaşamımızı her geçen gün daha hızlı ve etkili bir şekilde dönüştürmekte olup birçok teorisyen bu durumun; geleceğin mimarisini yeni yaşam, düşünce ve inşa etme şekillerinin keşfedilmesi için bir araç haline getireceğini düşünmektedir. Mimarlıkta bilgisayarın kullanılmaya başlanması, yeni malzemelerin keşfi yalnızca yapısal ve mekansal değil, süreç ve rol değişimlerinde de belirgin farklılıkları beraberinde getirmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan ekolojik yaklaşımlar

ile yeni mimari kısa sürede doğal döngüye katılarak çevreye adapte olmaktadır (Erbaş Korur ve Dülgeroğlu Yüksel, 2013, s.16).

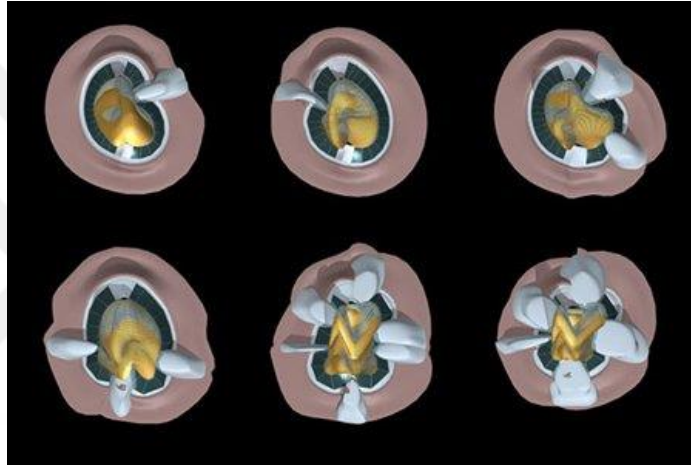
Tez kapsamında tarihsel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası ütopya bölümünde incelenen, Superstudio'nun 1971 yılına ait 2000 Tonluk kent önerisi, yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yansıdığı erken bir örnek olup 21. yüzyıldaki ütopya tasarılarının bir basamağını oluşturmaktadır. Tasarıda, yerleşim birimleri insan ile bir bağ kurarken 21. yüzyılda bu durum yerini yapıların birer canlı organizma gibi davranması durumuna bırakmıştır.

Temelde hücreleri ve genetik bilgisiyle tamamen kendi kendine üreyebilen, gelişen, yaşamını sürdüren ve hatta ölen mimari mekanlar yaratmak amacıyla olan bir mimarlık tanımlanmıştır. Bu tür yapıların kendi DNA'sı tarafından yönetilerek çevresiyle etkileşime girebileceği ve hasarlarını onarabileceği şeklinde tasarılar ortaya konulmuştur (Akyol Altun, 2007, s.89). Binalar artık bir bilgisayar kodlama süreci içinde tasarlanıp, büyüyecek ve kendi DNA'ları tarafından yönetileceklerdir (Akyol Altun ve Köktürk, 2007, s.3). Bu noktada mimarın üstlendiği rolün değişmesi ve yaşanan gelişmeler dahilinde gelecekte üstlenecek olduğu rol, tartışılması gereken konular arasındadır. 20. yüzyıla kadar tasarım aşamasında öncelikle sonuç ürününe odaklanan mimar, artık tasarım sürecini düşünmekte ve ürün bu süreç sonucunda kendiliğinden meydana gelmektedir. Mimarlığın sahip olduğu rol ise gittikçe bilgisayar teknolojileri dahilinde planlanabilecek olan bir ürünün sürecini belirlemek olmaktadır. Bu durum mimarlığın, genetik bilimi ve nanoteknoloji ile kurduğu ilişkiden ileri gelmektedir.

Yaşayan binalar yapmak günümüzde hala teoriktir. Ancak teknoloji, geleceğin mimarlığı için yeni ufuklar açmaktadır. Mimarlar özellikle genetik bilimi, moleküler nanoteknoloji ve robot bilimleriyle işbirliği içinde mikroelektronik ve bilişim teknolojilerinin de desteğini alan tasarımlar üreteceklerdir. Bu alanlardaki araştırmaların gelecekte pek çok alanda olduğu gibi mimarlık alanında da radikal bir devrimi başlatabileceği ve mimarlığın da bugün bilinenden çok farklı noktalarda olacağı öngörülmektedir (Akyol Altun ve Köktürk, 2007, s.6). Şimdi ise mimarlık, halen teorik olan fikirleri ile geleceğe ve yeni mimarlık anlayışına dair bir vizyon sunmaktadır.

Mimarlığın genetik bilimi ile kurduğu ilişkiyi yansıtan Greg Lynn'in Embriyolojik Evler (Embryological Houses) (Görsel 3.34'te sunulmaktadır.) tasarısı; çeşitlilik, süreklilik, kişiye uygunluk, esnek üretim ve uygulama gibi nitelikleri içerisinde

barındıran bir konut projesidir. Projenin prototip üretme aşamasında, her biri birbirinden tamamen farklı genetik karakterlere sahip altı ev belirlenmiş ve bu farklı karakterdeki evlerin mutasyona veya doğal seleksiyona uğramasıyla birbirinden farklı binlerce embriyolojik ev yaratılabileceği öngörülmüştür. Tasarımın mantığı bir anne ve babanın genlerindeki bilgilerin çocuğa aktarılmasına dayanmakta olup bu durum projeye, bir gen havuzunda bulunan karakter genlerinin seçilerek eşleştirilmesi ile ürünün doğaya adaptasyonunun sağlanması şeklinde yansımaktadır. İlk süreçte elde edilen altı prototip ebeveyn ev, sonraki süreçlerde sürekli olarak kendi nesillerini üretmeye devam etmektedir (Özen, 2006, s.46).

Görsel 3.34. Greg Lynn, *Embryological Houses*, 1997-2001

Kaynak: <http://archv.sfmoma.org/images/artwork/medium/2002.85.jpg> (Erişim tarihi: 11.08.2016)

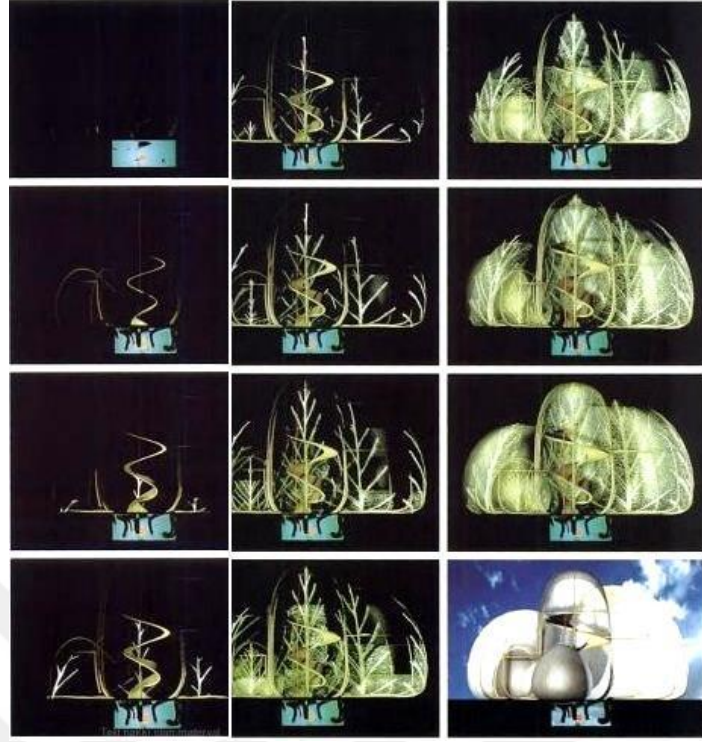
Tasarıda; doğaya zıt nitelikte, doğayla bütünleşmeyen yaklaşımlar sergileyen 19. ve 20. yüzyıl projelerinden tamamen farklı bir anlayış ortaya konulması dikkat çekicidir. Ayrıca, ev prototipinin yalnızca ilk süreçte elde edilmesi ve sonrasında ise evlerin kendi nesillerini üretmeye devam etmesi, mimarın rolünün tekrar sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Kendi kendine gelişim sürecini tamamlayan bu evler ilk süreci aştıktan sonra bir tasarımcıya ihtiyaç duymamaktadırlar.

John M. Johansen'in 2200 yılı için tasarladığı Molecular Engineered House (Moleküler Kurgulu Ev) projesi de (Görsel 3.35'te sunulmaktadır.) 21. yüzyılda mimarlığın genetik bilimi ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Johansen projede binanın bir tohumdan başlayarak dokuz günlük bir gelişim süreci içerisinde hangi noktaya varacağını anlatmıştır. Bu süreçte ilk aşama, tohumların yerleşeceği yerin kazı işleminin yapılması iken, bir sonraki aşama kazılan yere içine sonradan tohumların ve

çeşitli bileşenlerin konulacağı teknelerin yerleştirilmesidir. Üçüncü gün ise bu tekne içine, mimar tarafından tasarım sürecinde gerekli tüm verilerin olduğu kod yerleştirilmektedir. Dördüncü gün, moleküler gelişme ile birlikte temel görevi görerek yapının strüktürünü destekleyecek olan kökler oluşmaya başlamaktadır. Beşinci gün, yapının üst kısmı bir kafes sistem oluşturacak şekilde biçimlenmeye başlamakta, böylece yapıda bulunacak olan yatay ve dikey bölmeler de oluşmaktadır. Dikey strüktürün oluşmasından sonra ise altıncı gün yatay platformlar katları biçimlendirmeye başlamaktadır. Ayrıca dış kabuk yardımı ile gerekli enerjinin de sağlanabildiği bu aşamada, bina açıklıkları yanal yüzeylerde oluşmakta ve böylece ev girilebilir hale gelmektedir. Yedinci günde ev ilk defa deneyimlenmekte ve güneş enerjisi, geri dönüşüm, ısıtma ve soğutma gibi nitelikleri kazanarak kendi kendine yeter düzeye gelebilecek bir dizi gelişme sürecinden geçmektedir. Bir sonraki gün ise tüm aşamalar tamamlanıp yapay, organik ve koruyucu bir koza elde edilmektedir. Son olarak dokuzuncu gün evin içine taşınılabilmektedir. Bina esnek bir tasarıma sahip olup, zaman içerisinde kullanıcının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda kendini yenileyebilmektedir (Johansen, 2002, s.133-134).

Tasarıda; esneklik, kullanıcının süreçte söz sahibi olması ve doğa ile iletişim kurma yaklaşımları genetik ve bilgisayar biliminin geldiği nokta ile örtüşecek biçimde yansıtılmaktadır. Johansen'in *The Metamorphic Capsule* ve *Multistory Apartment Building* gibi projeleri de mimarlığın nanoteknoloji ile buluştuğu benzer yaklaşıma sahip tasarımlardır.

Görsel 3.35. John M. Johansen, *Molecular Engineered House*, 2002

Kaynak: Johansen, 2002, s.134-135

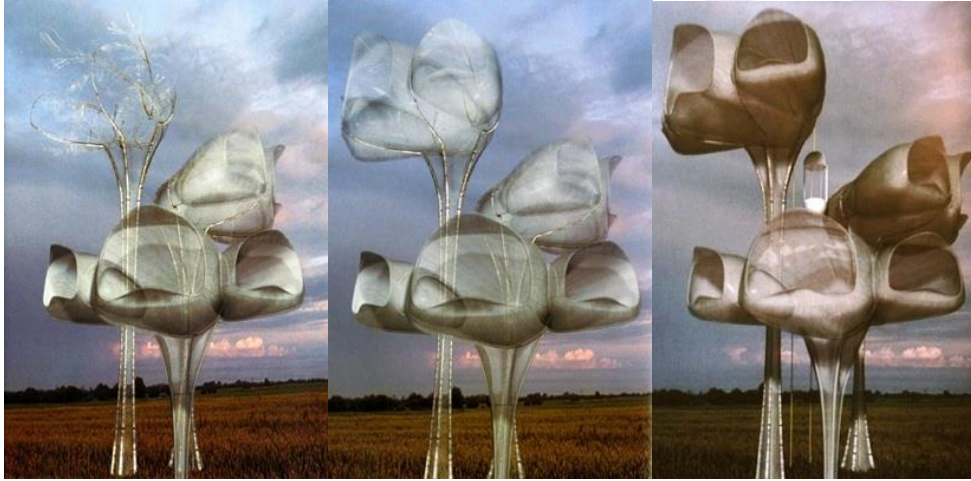
The Metamorphic Capsule; (Görsel 3.36’da sunulmaktadır.) formu, opaklığı ve rengi elektromanyetik mıknatıslar tarafından kontrol edilen, sınırlandırılmış bir alan projesidir. İtme ve çekme yönlü elektrik kuvvetlerinin uygulanmasıyla objenin sınırlandırılmış boşluk içerisindeki süspansiyonu, laboratuvar çalışmaları sürecinde elde edilebilmiştir. Boşluk içindeki kapsül; strüktürel bir çerçeve olan kapalı alanın, kapsülün dış yüzeyindeki düğüm noktalarıyla iletişim kurduğu bir sistem tarafından biçimlenmektedir. Kapsülün formunun devamlılığı için, hava basıncının sürekli sağlanması gerekmektedir. Ayrıca; kapsülün dalgalanabilmesi için elektrik kuvveti her bir düğüm noktasına tekil olarak uygulanabilmekte; renk, opaklık veya şeffaflık derecesi ile diğer görsel ve işitsel uyarıcılar da aynı şekilde kontrol edilebilmektedir. Bireylerin kapsülün içinden geçerek meydana getirdiği hareketler doğrultusunda görsel efektler meydana gelmekte ve kapsül, beyin dalgaları aracılığı ile çeşitli ruh hallerini algılayarak ışık ve ses efektleri ortaya çıkarmaktadır (Johansen, 2002, s.91).

Görsel 3.36. John M. Johansen, *The Metamorphic Capsule*, 2002

Kaynak: <http://johnmjohansen.com/Experimental-Architecture.html> (Erişim tarihi: 19.08.2016)

Johansen Multistory Apartment Building (Görsel 3.37’de sunulmaktadır), projesini ise, moleküler mühendisliğin çok katlı karmaşık binalarda dahi işe yarayabileceğini göstermek amacı ile tasarlamıştır. Bu nedenle, aşamalar halinde büyüyen ve daha karmaşık kodlarla kontrol edilmesi gereken bir proje ortaya çıkmıştır. Tasarımın moleküler büyüme süreci, Moleküler Kurgulu Ev önermesinin büyüme süreci ile benzerdir.²

Görsel 3.37. John M. Johansen, *Multistory Apartment Building*, 2002

Kaynak: <http://johnmjohansen.com/Theoretical-Architecture.html> (Erişim tarihi: 19.08.2016)

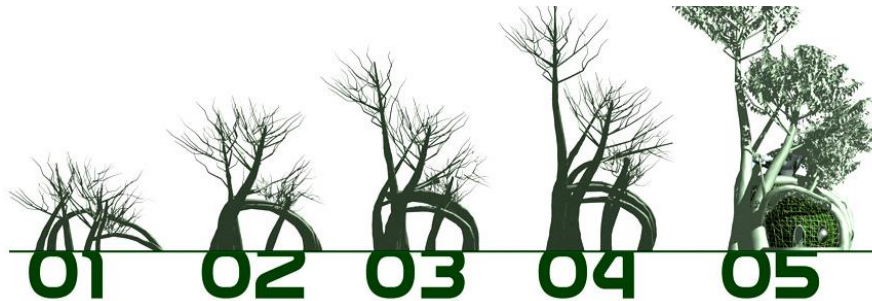
Yapının oluşum aşamasında; kök, sap, dal ve platformlar yardımı ile açıklıklar gelişmekte, sonrasında ışık kontrolünün sağlandığı, kendi kendini temizleyen onarım ve acil durum için yıkım sistemleri ortaya çıkmaktadır. Bu boyutta bir yapının strüktürü

² <http://johnmjohansen.com/Theoretical-Architecture.html> (Erişim tarihi: 19.08.2016)

için daha fazla destekleyici eleman gerekmekte olup, bu nedenle sütun işlevindeki sapslar birçok ayrı kodla kontrol edilerek güçlü bir şekilde koordinasyon sağlanmaya çalışılmaktadır. Dört veya altı katlı yapının büyümesi, aşamalar halinde gerçekleşmekte ve eğer gerekliyse büyümeye müdahale edilerek başka bir zaman tekrar aktive edilebilmektedir. Johansen geriye dönüp baktığında konut birimlerini insani ifadeden uzak olarak gördüğünü dile getirmekte ve karmaşık kodlamanın mekanda çeşitliliği sağlayacağını savunmaktadır. Ayrıca iç mekanda tercih edilen herhangi bir özel tasarım için tasarımcının bir rol üstlenebileceğini de söylemektedir.²

Johansen'in, mimarlığa genetik biliminde ve nanoteknolojide gerçekleşen ilermeleri yansıtarak doğaya ve insana uyumlu, çevreye adaptasyon sağlayabilen ve böylece insan değerinin ön plana çıktığı tasarımlar ortaya koyduğu görülmektedir. Bu açıdan Modernizm Döneminde gerçekleşen, doğaya adaptasyonun sağlanmadığı ve insanın mekân aracılığı ile yönetildiği yaklaşımları reddettiği söylenebilir.

Massachusetts Institute of Technology Team'in (MIT) Human Ecology Design grubu tarafından geliştirilen Fab Tree Hab (Görsel 3.38 ve 3.39'da sunulmaktadır.) ütopya tasarısı, Johansen'in yaklaşımı ile benzerdir. Sürdürülebilir nitelikte bir konut olan bu tasarısı, beş aşamada büyüyüp gelişebilen canlı bir organizmadır. Ayrıca, yüzde yüz canlı kaynaklardan oluşmuş olup ekosisteme katkı sağlamakta olan bir akıllı ev projesidir. Mimarlık ile genetik ilişkisinin ön planda olduğu bu tasarıda, 20. yüzyıl başlarındaki doğadan kopma yerini doğayla ilişki kurmaya bırakmıştır. Çağın önemli bir problemi olan doğal kaynakların tükenmesi ve bir çözüm yolu olarak ortaya konulan sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde var olan gerçekçi çözümlerin aksine dönemin bilgi alanından yararlanılarak geleceğe yönelik bir öngörü olarak sunulmuştur.

Görsel 3.38. *Massachusetts Institute of Technology Team, Fab Tree Hab, 2003*

Kaynak: <http://www.archinode.com/fab-tree-hab-2.html> (Erişim tarihi: 10.08.2016)

Görsel 3.39. *Massachusetts Institute of Technology Team, Fab Tree Hab, 2003*

Kaynak: <http://www.archinode.com/fab-tree-hab-4.html> (Erişim tarihi: 10.08.2016)

Mimarlık artık; genetik bilimi, teknoloji ve nanoteknoloji ile kurduğu interdisipliner ilişki ile insan değerini ön plana alarak yaşamın devamlılığını sağlamayı bir ilke edinmiştir. Ekolojik sürdürülebilirliği odak alarak mikro ölçekte geleceğe yönelik çözüm arayışlarını sürdürürken, bir yandan da olası bir felakete karşın önlem alma amaçlı kent önerileri ortaya koymaktadır. Modern mimarlık döneminde ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ütopyalarda ‘yok yer’ kavramı kentsel alanlardan kaçış ve yeni yer arayışları şeklinde sunulurken, 21. yüzyılda ütopyalar ‘yok yer’ kavramını olası bir felaket durumunda kullanılacak alternatif kaçış noktaları veya duruma adapte olabilen tasarımlar şeklinde yorumlamaktadır. Jean Paul Jungman’ın 1967 yılında tasarladığı Dyodon adlı pnömomatik ev önerisi, yaşamın sürdürülebilirliğine dair erken bir örnek olup 21. yüzyıldaki önermeler aynı yaklaşımı dönemin bilgi alanından yararlanarak sergilemektedir.

R&Sie(n) tasarım stüdyosu 2005 yılında tasarladığı Vertical-Sky City tasarısı (Görsel 3.40’ta sunulmaktadır.) ile bilimsel gelişmeleri ve teknolojiyi sonuna kadar kullanarak mimarlık kimliğini karakterize etmiş ve biyolojik-genetik süreç odaklı bir tasarım ortaya koymuştur. Tasarım; klonlama, aşılama ve biçim değiştirme yaklaşımları ile yer ve nesne arasındaki ilişkiyi kırmayı amaçlamaktadır (Government Office for Science, 2014, s.106).

Görsel 3.40. *R&Sie(n) Tasarım Stüdyosu, Vertical-Sky City, 2005*

Kaynak: *Government Office for Science, 2014, s.106*

Studio Lindfors'un 2009 yılında tasarladığı Cloud Skippers (Görsel 3.41'de sunulmaktadır.) projesi, aniden ortaya çıkabilecek bir olumsuzluğa karşı, helyum kullanılarak yerleşimlerin yerden yükselmesi ve böylece toplumun herhangi bir zarar görmemesi üzerine odaklanmaktadır. Bu durum gerçekleştiğinde tasarı, daha sonrasında bir suya inerek rüzgarın yönetiminde kendine bir rota edinmektedir. Böylece, hem havada hem de suda konumlanabilen bir yaklaşım ile gelecekte olması öngörülen bir duruma karşın önlem alınmakta ve yaşamın devamlılığı sağlanmaktadır (Government Office for Science, 2014, s.26).

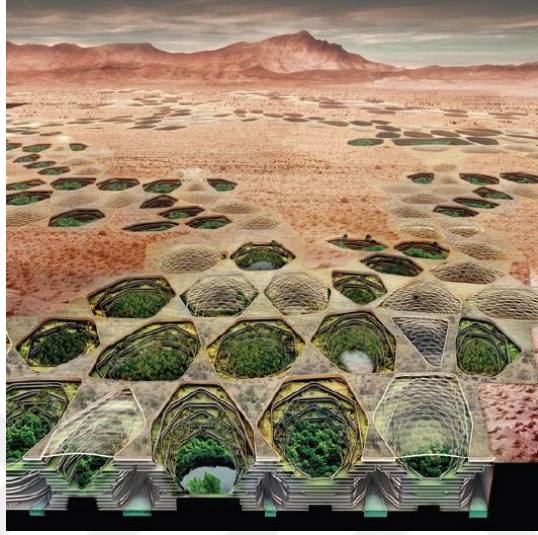

Görsel 3.41. *Studio Lindfors, Cloud Skippers, 2009*

Kaynak: *Government Office for Science, 2014, s.26*

Matsys Tasarım Stüdyosu'nun 2009 yılında öne sürdüğü Desert City (Görsel 3.42'de sunulmaktadır.) projesi ise, tüm yerleşim yerinin bir çöl olduğu senaryosunu ortaya koymaktadır. Tasarı kapsamında, gelecekte kullanılabilen üzere yeraltında bitki örtüsü çeşitliliği ve en gerçekçi yaklaşım ile bir su kaynağı inşası öngörülmüştür. Ayrıca, yaşamın devamlılığı için yeraltında karma kullanım işlevli geniş mağaralar ile

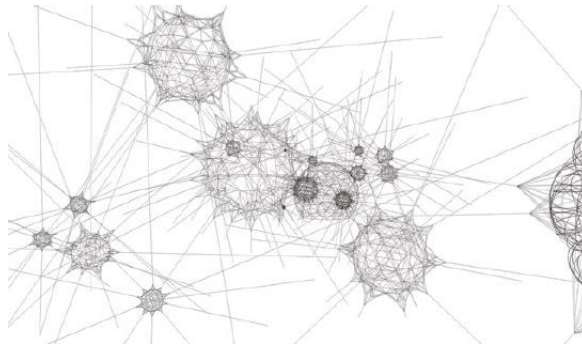
simbiyotik ilişkiler ağı oluşturulmuştur (Government Office for Science, 2014, s.105). Cloud Skippers tasarısında herhangi bir durum üzerine kentin yer değiştirmesi ile yaşamın devamlılığı sağlanırken, Desert City tasarısının olası bir felaket durumunda kullanılabilir alternatif bir yaşam alanı sunmakta olduğu görülmektedir.

Görsel 3.42. Matsys Tasarım Stüdyosu, Desert City, 2009

Kaynak: Government Office for Science, 2014, s.105

Tomas Saraceno'nun 2011 yılında ortaya koyduğu Cloud Cities (Görsel 3.43'te Sunulmaktadır.) tasarısı, canlılar arasındaki biyolojik ve sosyolojik yapılanmaları ve dolayısı ile ilişkiler ağını ortaya koymak amaçlı bir projedir (Government Office for Science, 2014, s.25). Tasarıda, biyolojik gelişmelerin yansıtılmasının yanı sıra, sosyolojik ilişkilere de değer verilmesi dikkat çekicidir. Constant'ın göçebelik kavramı ile sağlamaya çalıştığı sosyolojik ilişkiyi, Saraceno dönemin bilimsel gelişmelerinden yararlanarak ortaya koymaktadır.

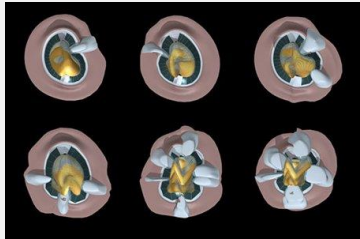
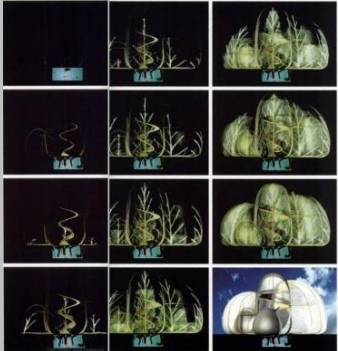

Görsel 3.43. Tomas Saraceno, Cloud Cities, 2011

Kaynak: Government Office for Science, 2014, s.25

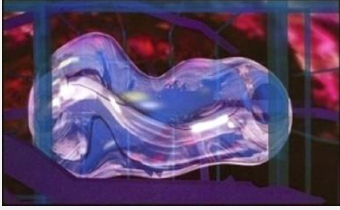

21. yüzyılda mimarlığın interdisipliner bir kavram olarak yeni bir kimlik edindiği söylenebilir. Özellikle, insan organizması üzerine yapılan araştırmalar, ölümsüzlüğe ulaşma çabaları mimarlığı da etkilemiş ve tasarımlara sürekli kendini yenileyen, üreyebilen ve sonsuza değin devamlılığı olan mekanlar olarak yansımıştır. Sürekli var olma yaklaşımı, afetlere karşı önlem alınabilecek mekanlar tasarlanarak yaşamın devamlılığı şeklinde de yorumlanmıştır. Tablo 3.4’te 21. yüzyılda gerçekleşen eleştiriler neticesinde ortaya çıkan ütopya tasarımları gösterilmektedir.

Tablo 3.4. 21. Yüzyılda Ütopyalar1

Mimarlık ve Toplum İlişkisi	
Toplumsal değerlerin ön planda tutulmasıyla, yaşanan bilimsel gelişmelerin ışığında insan ile etkileşim halinde olan ve yaşamın sürdürülebilirliğini amaçlayan tasarımların ortaya konulması	
Dönem Eleştirisi	
Doğaya adaptasyon sağlamayan ve insani değerlerden kopuk yaklaşımların eleştirisi	
Dönem Ütopyaları	
Mikro Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	
• Mimarlıkta Genetik Biliminin Temsili	
<p>Ütopya: Embryological Houses Tasarımcı: Greg Lynn Tarih: 1997-2001 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Genetik biliminden yararlanma ▪ Çeşitlilik ▪ Süreklilik ▪ Esnek üretim ve uygulama ▪ Doğaya adaptasyon ▪ Kendiliğinden inşa etme süreci (Self-construction) 	
<p>Ütopya: Molecular Engineered House Tasarımcı: John M. Johansen Tarih: 2002 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Genetik biliminden yararlanma ▪ Esneklik ▪ Kullanıcının süreçte etkin olması ▪ Doğaya adaptasyon ▪ Kendiliğinden inşa etme süreci (Self-construction) 	
<p>Ütopya: Fab Tree Hab Tasarımcı: MIT Tarih: 2003 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Genetik biliminden yararlanma ▪ Doğaya adaptasyon ▪ Esneklik ▪ Sürdürülebilirlik ▪ Kendiliğinden inşa etme süreci (Self-construction) 	

Tablo 3.4. (Devam) 21. Yüzyılda Ütopyalar1

Mimarlıkta Nanoteknolojinin Temsili	
<p>Ütopya: The Metamorphic Capsule Tasarımcı: John M. Johansen Tarih: 2002 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nanoteknolojik gelişmelerden yararlanma ▪ İnsan ile etkileşim ▪ Esneklik	
Mimarlıkta Moleküler Mühendisliğin Temsili	
<p>Ütopya: Multistory Apartment Building Tasarımcı: John M. Johansen Tarih: 2002 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Moleküler mühendislik alanına duyulan inanç ▪ Düşeyi kullanma ▪ Kendiliğinden inşa etme süreci (Self-construction) ▪ Doğaya adaptasyon	

Tablo 3.5. 21. Yüzyılda Ütopyalar 2

Kentsel Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	
Mimarlıkta Genetik Biliminin Temsili	
<p>Ütopya: Vertical-Sky City Tasarımcı: R&Sie(n) Tasarım Stüdyosu Tarih: 2005 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bilimsel gelişme ve teknolojiye olan güven ▪ Biyolojik-genetik-süreç odağı ▪ Yer ve nesne arasındaki ilişkinin kırılması	
<p>Ütopya: Cloud Cities Tasarımcı: Tomas Saraceno Tarih: 2011 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Genetik bilimine yönelik gelişmelerden yararlanma ▪ Sosyolojik yapının düşünülmesi	

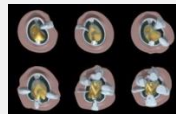

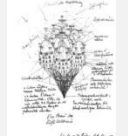

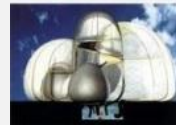

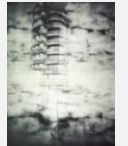

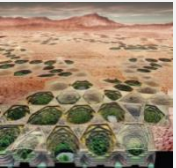

Tablo 3.5. (Devam) 21. Yüzyılda Ütopyalar 2

• Mimarlıkta Yaşamın Devamlılığının Temsili	
<p>Ütopya: Cloud Skippers Tasarımcı: Studio Lindfors Tarih: 2009 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Afet sonrası durumlar için çözüm üretme	
<p>Ütopya: Desert City Tasarımcı: Matsys Tasarım Stüdyosu Tarih: 2009 Yaklaşım:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Afet sonrası durumlar için çözüm üretme	

21. yüzyılda insani değerlerin ön planda tutulması ile beraber, insan ile birlikte var olan ve doğaya adaptasyonun sağlandığı hem mikro ölçekte hem de kentsel ölçekte ütopyalar ortaya konulduğu görülmektedir. Geleceğe dair düşlerini bilimsel zeminden alan mimarlık, artık toplumun ve yaşamın sürdürülebilirliğini ön planda tutmakta ve bu nedenle muhtemel felaketlere karşın önlem alınabilecek mekanlar sunmaktadır. Halen zarar verilmemesi gereken doğa, artık uzaklaşılması değil tam tersine etkileşim içinde olarak uyumun yakalanması gereken bir olgudur. Ayrıca mimarlığın eleştirel perspektifi, küreselleşme ile ortaya çıkan çevre sorunlarını değerlendirmeye almakta ve böylece üretilen ütopyalar artık kentsel problemler nedeni ile değil evrensel sorunlar nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Bu durumda ütopyalar, evrensel sorunlara dair çözüm arayışları ile yaşamın sürdürülebilirliğini amaçlayan temsiliyetler olarak sunulmaktadır.

Tablo 3.6'da, mimarlığın eleştirel perspektifi ile ortaya çıkan ve dönüşen ütopya temsillerinin dönemlere göre karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 3.6. Modern Mimarlık Dönemi, İkinci Dünya Savaşı Sonrası ve 21. Yüzyılda Ortaya Çıkan Ütopya Temsillerinin Karşılaştırılması

	MODERN MİMARLIK DÖNEMİ	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI	21. YÜZYIL						
Mimarlık ve Toplum İlişkisi	Politik ve ekonomik kaygıların insan yaşamının önüne geçmesi ile kentsel duruma dair çözüm arayışları ve aynı zamanda teknolojiye duyulan güvenin insan değerinin üzerinde tutulması çelişkisi	Mimarlığın toplum için olduğu düşüncesinin ortaya çıkması ile değişen, dönüşen mekan tasarımlarının ortaya konulması, insanın teknoloji üzerindeki hakimiyetine olan inanç	Toplumsal değerlerin ön planda tutulmasıyla, yaşanan bilimsel gelişmelerin ışığında insan ile etkileşim halinde olan ve yaşamın sürdürülebilirliğini amaçlayan tasarımların ortaya konulması						
Dönem Eleştirisi	Endüstrileşme sonrası meydana gelen sağlıksız kentleşme, doğadan kopuş ve kentlerin tükenişinin eleştirisi	İkinci Dünya Savaşı sonrası durumun değerlendirilmesi, kentsel duruma dair çözüm arayışları ve Modernizmin eleştirisi	Doğaya adaptasyon sağlamayan ve insani değerlerden kopuk yaklaşımların eleştirisi						
TASARLANAN ÜTOPYALAR	Kentsel Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	Mikro Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	Kentsel Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	Mikro Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller	Kentsel Ölçek Üzerinden Sunulan Temsiller				
	Wenzel Hablik Flying Settlement 1907-14 	Göçebelik	Mike Webb Cushicle 1966 	Esnek planlama	Peter Cook Plug-in City 1964 	Genetik bilimi	Greg Lynn Embryological Houses 1997-2001 	Genetik bilimi	R&Sie(n) Tasarım Stüdyosu Vertical-Sky City, 2005
	Wenzel Hablik The Structure of a Colony-in-the-air 1908 		Mike Webb Suitaloon 1968 		Ron Herron Walking City 1964 		John M. Johansen Molecular Engineered House 2002 		Tomas Saraceno Cloud Cities 2011
	Wenzel Hablik Crystal Cities on Moving Planets 1909 	Esnek planlama	Archigram Spray Plastic House 1962 	Mobilite	Yona Friedman Ville Spatiale 1964 	Genetik bilimi	MIT Fab Tree Hab 2003 	Yaşamın devamlılığı	Studio Lindfors Cloud Skippers 2009
	Georgy Krutikov Flying City 1928 		Warren Chalk Plug-in Capsule Home 1964 		Superstudio The Continuous Monument 1969 		John M. Johansen The Metamorphic Capsule 2002 		Matsys Tasarım Stüdyosu Desert City 2009
	Georgy Krutikov Flying City 1929 	Yaşamın devamlılığı	Jean Paul Jungman Dyodon 1967 	Yeni yer arayışı	No-stop-city Archizoom 1970 	Nanoteknoloji	John M. Johansen Multistory Apartment Building 2002 	Yaşamın devamlılığı	
	Bruno Taut Alpine Architecture 1919 				Superstudio 2000 Ton City 1971 		Moleküler mühendislik		
				Genetik bilimi	Manhattan İçin Cam Kubbe Buckminster Fuller 1968 				
				Kentin korunumu	Constant Nieuwenhuys New Babylon 1971 				
				Göçebelik					

SONUÇ

“Ütopyanın yer almadığı bir dünya haritası, göz atmaya bile değmeyecek bir haritadır”

Oscar Wilde

Tarih boyunca mimarlık; tarihsel, kültürel ve teknolojik bir disiplin olarak uygarlıkların mekânsal temsiliyetlerini inşa eden en önemli alanlardan birisi olmuştur. Çağının ve inşa edildiği ‘yer’in kültürel, sosyal ve teknolojik bağlamına paralel olarak geliştiği gözlemlenen mimarlık bilgi ve uygulama alanı, aynı zamanda entelektüel bir faaliyet alanıdır. Mimarlık tarihi ve kuramlarının yanı sıra mimarlık eleştirisi de bu alanın önemli faaliyetlerindedir. Mimari tasarımın tarihsel, kuramsal ve eleştirel yöntemlerle değerlendirilmesi disiplinin gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Şimdi’nin eleştirisi ve ideal olanın hayali ile ortaya çıkan, mimarlığın entelektüel içeriğini zenginleştiren, toplumsal ölçekleri nedeniyle giderek geleceğe dair kentsel düşlere dönüşen ütopyik toplumsal projelerin günümüzde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Yeni dünyanın inşasında karşımıza çıkan bu ütopyaların genel bir değerlendirmesi yapıldığında, bu önermelerin üretildikleri tarihsel dönemin sorunlarına eleştirel bir tavır geliştirdikleri ve ideali betimleyen kurgularının büyük çoğunluğunu mimari temsil araçları ve kamuoyu ile paylaştıkları görülmektedir. Modern dünyanın bir yandan inşa ederken bir yandan da yıkan karakterinin bir sonucu olarak görebileceğimiz ütopyaların, çağının eleştirisi üzerine bir ideal toplumsal yaşam kurgusu önerme durumu bu koşullar sürdüğü sürece devam edecek gibi görünmektedir.

Bu tez çalışması ütopyaların 21. yüzyılda üretim sıklığını yitirdiğine ve hatta hiç üretilmediğine dair görüşlerin varlığından yola çıkılarak yapılan bir değerlendirmedir. Ütopya bir eleştiri yöntemi olarak kabul edilmiş ve ütopya üretiminin, mimarlığın eleştirel perspektifi ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda mimari temsil araçlarının toplumsal ütopyaların betimlenmesinde önemli bir iletişim ve temsil aracı olarak kullanıldıkları görülmüştür. Çalışma kapsamında incelenmiş olan ütopyaların nitelikleri; öznel bir temsiliyet, muğlak, mekansal ve toplumsal olmaları, şimdi’nin eleştirisini içermeleri, gerçeklik kaygısı taşımamaları ve geleceğe yönelik umudu temsil etmeleri olarak belirlenmiş, mimarlık ve ütopya ilişkisi bu belirlenen kriterler üzerinden kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca mimarlık disiplininin yeni dünyanın inşasında ortaya koyduğu ütopya önermeleri; ütopyanın temel anlamı olan ‘yok yer’ bağlamında tasarlanmış ve geleceğe dair gerçekleşmemiş tasarımlar olmalarına göre

sınırlandırılmıştır. Mimarlıkta değişen anlayışlara ve dönemin bilgi alanına göre kronolojik bir ayırım belirlenerek; Modern mimarlık, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 21. yüzyıl dönemleri özelinde, mimarlığın eleştirel perspektifi ve çağın gelişmeleri paralelinde ortaya çıkan ütopyaların temsil biçimleri değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, çalışmada belirlenen kriterlere göre ortaya konan mimari ütopyik kurgular bir tablo haline getirilmiş ve hangi temsiliyetleri, hangi ölçek üzerinden sundukları ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde ise, tüm değerlendirmeler bir araya getirilerek tablo üzerinden dönemsel olarak farklılaşan ütopya temsiliyetlerine dair bir karşılaştırma yapılmıştır.

Bu karşılaştırmaya göre yapılan incelemede; Endüstri Devrimi öncesinde ideal bir toplum arzusu ile ortaya çıkan ve mekanın toplumsal yaşamı biçimlendirmede bir araç olarak kullanıldığı ütopyaların, Modernizm ile birlikte mimarlık gündemine dahil olduğunda yeni temsil biçimlerini beraberinde getirdiği görülmüştür. Endüstri Devrimi sonrası ütopya, kentsel ve doğal alanların azalması ile yeni yer arayışlarının gerçekleşmesi doğrultusunda, nerede ve nasıl konumlanacağı belirli olmayan muğlak bir temsiliyet olarak sunulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası; kentsel durumun yeniden ele alınması ve Modernizmin eleştirisi ile mimarlık, dönemin teknolojik ve endüstriyel gelişmelerinden etkilenerak kenti mekanik bir form olarak görmüş ve çözümlerini yer değiştirebilen, takılıp sökülebilen mekanlar olarak ortaya koymuştur. Ütopyanın halen kentsel sorunlara çözüm üreten bir temsiliyet aracı olduğu bu dönemde, Modernizm Dönemindeki 'yok yer' kavramı kentsel ve mikro mekanda mobilite biçiminde ele alınmıştır. 21. yüzyılda özellikle genetik bilimi ve nanoteknolojide meydana gelen gelişmeler, mimarlık gündeminde yerini almış ve kentsel durum üzerinden sunulan kaygılar yerini evrensel çevre sorunları nedeni ile yaşamın devamlılığı kaygısına bırakmıştır. Böylece kentlerin değil yaşamın sürdürülmesi ön plana çıkarak insani değerlerin odak alındığı yaklaşımlar sergilenmiştir. Mimarlığın eleştirel perspektifi, yalnızca kentsel ölçekte değil küresel ölçekteki sorunları da alanına dahil etmekte ve ütopya artık, yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan mekanın bir temsilini sunmaktadır. Bu nedenle ütopyaların yok olduğunun aksine; bir yere ve bir zamana ait olmayan, insani değerlerin ve yaşamın sürdürülmesini hedefleyerek afet durumlarına karşı önlemler ve çözümler öne süren bir temsil aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Eleştirel bir bakış açısı ile kenti ve yaşamı değerlendiren mimarlığın kentsel durum ve toplum üzerinden ele aldığı tartışmalar ile etkinliğini gösterdiği ilk dönemden günümüze değin geleceğe yönelik vizyonlar ürettiği görülmektedir. Tez kapsamında bir eleştiri yöntemi olarak kabul edilen ütopyaların, mimarlığın bilgi alanı ve içinde bulunulan koşullar neticesinde değişip dönüşerek, yeni temsiliyetleri mimarlık alanına dahil ettiği söylenebilir. Bu durumda; ütopyaların halen var olduğu, ancak mimarlık ile iletişim kurduğu çağdan bugüne kadar değişen sorunlar ve anlayışlar ile temsilinin de değiştiği savunulmalıdır. Artık farklı anlayışta bir ütopya var olmakla birlikte, mimarın rolü de varlık ve hayattan sorumlu olacak şekilde değişmiştir. Bu nedenle mimarlık, çağın bilgi alanından yararlanarak yalnızca üretim sürecinin kurallarını belirleme rolünü üstlenmekte ve halen geleceğe yönelik vizyonlar sunmaya devam etmektedir. Sonuç olarak ütopyanın; çalışma kapsamında belirlenen kriterleri aynı kalırken, mimarlıkta bu nitelikleri temsil eden araçlar değişmiştir. Mimarlığın eleştirel perspektifi ile umut var olduğu sürece geleceğe yönelik avangard ütöpik kurguların var olmaya ve çağa yön vermeye devam edeceği söylenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abensour, M. (2009). *Ütopya, Thomas More'dan Walter Benjamin'e*. (Çev: A. U. Kılıç) İstanbul: Versus Yayınları.
- Akyol Altun, T. D. (2007). Geleceğin Mimarlığı: Bilimsel-Teknolojik Değişimlerin Mimarlığa Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, Cilt 9 (1), 77-91.
- Akyol Altun, T. D. ve Köktürk, G. (2007). Ütopyadan Gerçeğe: Doğa Bilimlerinin Mimarlığa Etkileri Robotik, Nanoteknoloji ve Genetik. *15. Yıl Mühendislik Mimarlık Sempozyumu*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, s.220-228.
- Alison, J., Brayer, M-A., Migayrou, F., ve Spiller, N. (2007). *Future City, Experiment and Utopia in Architecture*, Londra: Thames&Hudson.
- Altın, E. (2008). *Başlangıçtan Günümüze Ütopyanın Evrimselliğinin Mekan Tasarımındaki Etkin Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Arslan, M. E. (2006). *20. Yüzyıl Teknolojik Ütopyalarının, Hareketlilik, Esneklik/Uyabilirlik ve Teknoloji Kavramları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Aydınlı, S. (2004). Günümüz Mimarlık Ortamında Eleştiri. *Mimar.ist Dergisi*, Sayı 11, 29-36.
- Bacon, F. (1999). *Yeni Atlantis*. (Çev: H. Dereli). İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Banham, R. (1993). Historians. R. Maxwell (Ed.), *Sweet Disorder and the Carefully Careless , Theory and Criticism in Architecture* içinde (s.163-175). New York: Princeton Architectural Press.
- Bartolacci, J. (2013). *Rewind: Modernist Dreams Of Utopian Architecture*. <http://architizer.com/blog/modernist-utopian-architecture/>. (Erişim tarihi: 27.04.2016)

- Benhabib, S. (2005). *Eleştiri, Norm ve Ütopya, Eleştirel Teorinin Temellerine Dair Bir İnceleme*. (Çev: İ. Tekerek). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Campanella, T. (2014). *Güneş Ülkesi*. (Çev: S. Bağdatlı). İstanbul: Say Yayınları.
- Coleman, N. (2005). *Utopias and Architecture*. New York: Routhledge.
- Coleman, N. (2011). *Imagining and Making the World, Reconsidering Architecture and Utopia*. Ralahine Utopian Studies: Cilt 8. New York: Peter Lang.
- Collins, P. (1965). *Changing Ideals in Modern Architecture 1750-1950*. (1.Basım). Londra: Faber and Faber.
- Conrads, U., ve Sperlich, H. G. (1962). *The Architecture of Fantasy, Utopian Building and Planning in Modern Times*, New York: Frederick A. Praeger.
- Corsini, C. (2011). Pneumatic Design. *Domus Dergisi*, <http://www.domusweb.it/en/from-the-archive/2011/03/19/pneumatic-design.html>. (Erişim tarihi: 21.06.2016)
- Çöklü, A. G. (2014). *Konstrüktivizmin Ütopyacı Yönü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Dahinden, J. (1972). Trigonical Spatial Cells. J. Dahinden (Ed.), *Urban Structures For the Future* içinde, (s.48-51). New York: Praeger Publishers.
- Demirović, A. (2007). *Toplum ve Eleştiri, Eleştirel Toplum Kuramı Üzerine İncelemeler*. (Çev: M. Açıkgöz). İstanbul: FelsefeLogos Yayınları.
- Dessauce, M. (1999). *The Inflatable Moment, Pneumatics and Protest in '68*. New York: Princeton Architectural Press.
- Eaton, R. (2002). *Ideal Cities, Utopianism and the (Un)Built Environment*. United States of America: Thames&Hudson.
- Erbaş Korur, Z. N. (2012). *Genetik Mimarlık Kavramının Günümüz Mimarlık Anlayışları İçindeki Yeri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Erbaş Korur, Z. N. ve Dülgeroğlu Yüksel, Y. (2013). Genetik Biliminin Mimarlık Disiplini Üzerindeki Etkileri, *Beykent University Journal of Science and Engineering*, 6(1), 11-25.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/bujse/article/view/5000109612/5000101943>,
(Erişim tarihi: 28.08.2016)
- Erkmen, N. M. (2008). *Toplumsal Değişim ve İletişim Eleştirisi Olarak Ütopya ve Karşı-Ütopya: Aldous Huxley'in 'Cesur Yeni Dünya' Romanı Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Government Office for Science. (2014). *Future of Cities: A Visual History of the Future*.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/360814/14-814-future-cities-visual-history.pdf, (Erişim tarihi: 19.08.2016)
- Guiton, J. (1981). *The Ideas of Le Corbusier on Architecture and Urban Planning*, New York: George Braziller.
<https://faculty.unlv.edu/jwhite/AAE%20453%20V&U/The%20Ideas%20of%20Le%20Corbusier.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.08.2016)
- Güney, D. (2003). *Mimarlık Gerçeklikleri ve Mimarlıkta Zamanın Kavranışı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev: S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Has, D. (2009). *Mimarlık Düşüncesinin Gelişimi ve Mimarlık Söylemleri, Özneler Üzerinden Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Hatuka, T., ve D'Hooghe, A. (2007). After Postmodernism: Readdressing the Role of Utopia in Urban Design and Planning. *Places*, 19(2),
<http://escholarship.org/uc/item/7b3789rv#page-1>, (Erişim tarihi: 22.03.2016)
- Havemann, R. (1990). *Yarın, Sanayi Toplumu Yol Ayrımında Eleştiri ve Gerçek Ütopya*. (Çev: E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Henket, H-J. (2002). Back from Utopia, The Challenge of the Modern Movement. H-J. Henket ve H. Heynen (Ed.), *Back From Utopia, The Challenge of the Modern Movement* içinde (s.9-17). Rotterdam: 010 Publishers.
- Heynen, H. (2002). Engaging Modernism. H-J. Henket ve H. Heynen (Ed.), *Back From Utopia, The Challenge of the Modern Movement* içinde (s.378-398). Rotterdam: 010 Publishers.
- Horkheimer, M. (2005). *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. (Çev: M. Tüzel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jameson, F. (1985). Architecture and the Critique of Ideology. J. Ockman (Ed.), *Architecture Criticism and Ideology* içinde (s.51-87). New Jersey: Princeton Architectural Press.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu*. (Çev: F. B. Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Johansen, J. M. (2002). *Nanoarchitecture: A New Species of Architecture*, New York: Princeton Architectural Press.
- Johnson, J. (2014). Lebbeus Woods at The Drawing Center. *The Third Rail, Sayı 3*, <http://joshuaj.net/2014/lebbeus-woods-at-the-drawing-center/>, (Erişim tarihi: 10.05.2016)
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. (Çev: A. Somel). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kumar, K. (2007). Aspects of the Western Utopian Tradition. J. Rösen, M. Fehr, ve T. W. Rieger (Ed.), *Thinking Utopia, Steps into other Worlds* içinde (s.17-31). New York: Berghahn Books.
- Kunak, G. (2014). *Bruno Taut: Bir Ütopya Düşkünü*. <http://www.eskop.com/skopbulten/bruno-taut-bir-utopya-duskunu/2260>, (Erişim tarihi: 26.04.2016)
- Kurokawa, K. (2002). What is the Legacy of Modern Architecture?. H-J. Henket ve H. Heynen (Ed.), *Back From Utopia, The Challenge of the Modern Movement* içinde (s.252-258). Rotterdam: 010 Publishers.

- Kurokawa, K. (2006). *Metabolism in Architecture*. C. Jencks ve K. Kropf (Ed.), *Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture* içinde (s.68-70). İngiltere: Wiley Academy.
- Le Corbusier (2015). *Bir Mimarlığa Doğru*. (Çev: S. Merzi). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lefebvre, H. (1995). *Yaşamla Söyleşi, Sosyalizm, Günlük Yaşam, Ütopya*. (Çev: E. Oğuz). İstanbul: Belge Yayınları.
- Levitas, R. (1990). *The Concept of Utopia*, Great Britain: BPC Wheatons Ltd, Exeter.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve Ütopya*. (Çev: M. Okyayuz). Ankara: Epos Yayınları.
- Marin, L. (1993). *The Frontiers of Utopia*. K. Kumar ve S. Bann (Ed.), *Utopias and the Millennium* içinde (s. 7-16). Londra: Reaktion Books.
- Mattelart, A. (2000). *Gezegensel Ütopya Tarihi, Kehanetsel Kentten Küresel Topluma*. (Çev: Ş. Çiltaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- McWilliam, N. (2011). *Sanat, Ütopya, Mutluluk Hayalleri, Sosyal Sanat ve Fransız Solu (1830-1850)*. (Çev: E. Soğancılar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- More, T. (2014). *Ütopya*. (Çev: S. Eyüboğlu, V. Günyol, M. Urgan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Murphy, J. W. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. (Çev: H. Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- O'Neill, S. (2010). *Microsoft's Home of the Future: A Visual Tour*, <http://www.cio.com/article/2417176/infrastructure/microsoft-s-home-of-the-future--a-visual-tour.html#slide1>. (Erişim Tarihi: 11.08.2016)
- Ojalvo, R. (2012). *Modernitenin İki Yüzü Arasında Mimarlık: "Mesken Tutmak"tan Göçebelğe*. <http://www.e-skop.com/skopdergi/modernitenin-iki-yuzu-arasinda-mimarlik-%E2%80%9Cmesken-tutmak%E2%80%9Dtan-gocebellige/584>. (Erişim tarihi: 26.04.2016)

- Özen, G. (2006). *Bilim Kurgu ve Etki Alanı Üzerinden Geleceğin Yapay Çevrelerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Özgen, K. (1994). Kent. Avrupa'da Sanat ve Mimari 1870-1993 Sergisi Üzerine, *Arredamento Mimarlık Dergisi*, Sayı 58, 100-107.
- Picon, A. (2013). Learning from utopia: Contemporary Architecture and the Quest for Political and Social Relevance. *Journal of Architectural Education*, 67(1), 17-23, https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/10579145/Picon_LearningFrom.pdf?sequence=1, (Erişim tarihi: 22.03.2016)
- Platon. (2015). *Devlet*. (Çev: S. Eyuboğlu ve M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Porphyrios, D. (1985). On Critical History. J. Ockman (Ed.), *Architecture Criticism and Ideology* içinde (s.16-21). New Jersey: Princeton Architectural Press.
- Roberts, P., ve Freeman-Moir, J. (2013). *Better Worlds, Education, Art and Utopia*. United States of America: Lexington Books.
- Sant'elia, A. (2009). Futurist Architecture. L. Rainey, C. Poggi ve L. Wittman (Ed.), *Futurism An Anthology* içinde (s.198-202). New Haven&Londra: Yale University Press.
- Schalk, M. (2014). The Architecture of Metabolism: Inventing a Culture of Resilience, *Arts*, 3, 279-297. <http://www.mdpi.com/2076-0752/3/2/279>, (Erişim tarihi: 10.05.2016)
- Schutz, A. ve Luckmann, T. (1973). *Structures of the Life-World*. Cilt 1, United States of America: Northwestern University Press.
- Scott, F. D. (2010). *Architecture or Techno-Utopia, Politics After Modernism*. London: The MIT Press.

- Seidler, H. (2002). Progress or Fashion in Architecture. H-J. Henket ve H. Heynen (Ed.), *Back From Utopia, The Challenge of the Modern Movement* içinde (s.60-65). Rotterdam: 010 Publishers.
- Sevinç, A. (2005). *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mimarlık Hayalleri: Ütopya Eskizleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Sönmez, N. O. (2004). *Durumcular, Muhalefet İçin Bir Mimarlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Şentürer, A. (2004). *Mimarlıkta Estetikte Tasarımda Eğitimde Eleştirel Yaklaşım*. (1.Baskı). İstanbul: Yapı Yayın.
- Tafuri, M. (1990). *Architecture and Utopia Design and Capitalist Development*. (7.Baskı). United States of America: Halliday Lithograph.
- Tafuri, M. (1993). The Role of Ideology. R. Maxwell (Ed.), *Sweet Disorder and the Carefully Careless , Theory and Criticism in Architecture* içinde (s.131-136). New York: Princeton Architectural Press.
- Tafuri, M., (1976). *Theories and History of Architecture*, New York: Harper & Row Publishers.
- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya, Antikçağdan Günümüze "Mutluluk Vaadi"*. (1.Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tanyeli, U. (2005). *Garanti Galerisi Arcihgram Sergisi Brosür Metni*'nden aktaran Arslan, M. E. (2006). 20. Yüzyıl Teknolojik Ütopyalarının, Hareketlilik, Esneklik/Uyabilirlik ve Teknoloji Kavramları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Temizarabacı Yıldırım, Y. (2005). *Ütopyanın Kadınları Kadının Ütopyası*. (1.Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Türkün Dostoğlu, N. (1988). Utopia and Determinism: Architectural Deterministic Thinking in Urban Utopias. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8(2), 143-152.

- Venturi, R. Scott Brown, D. Ve Izenour,S. (2006). Learning From Las Vegas. C. Jencks ve K. Kropf (Ed.), *Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture* içinde (s.52-56). İngiltere: Wiley Academy.
- Weiner, F. (2005). Five Critical Horizons for Architectural Educators in an Age of Distraction. E. Harder (Ed.), *European Association for Architectural Education Transaction on architectural education No 26* içinde (s.21-45). Danimarka: From & co. <http://www.archdesign.vt.edu/news/pdf/eaae-prize-2003-05-essays.pdf>, (Erişim tarihi: 18.08.2016)
- Weiss, K-D. (2005). *Bothe Richter Teherani*, Berlin: Birkhauser.
- Whyte, I. B. (1882). *Bruno Taut and the Architectura of Activism*. (1. Baskı). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiebenson, D. (1960). Utopian Aspects of Tony Garnier's Cité Industrielle, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 19(1), 16-24. https://www.jstor.org/stable/987962?seq=2#page_scan_tab_contents, (Erişim tarihi: 01.08.2016)
- Zeinstra, J. (2008). Houses of The Future Ideal Homes, *OASE Journal for Architecture*, 203-225. <http://www.oasejournal.nl/en/Issues/75/HousesOfTheFuture#206>, (Erişim tarihi: 10.06.2016)

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Gamze ŞENSOY
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : İskenderun / 1991
E-Posta : gamze.snsy@gmail.com
gamzesensoy@anadolu.edu.tr

Eğitim Geçmişi:

- 2013, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Yayınları ve Bilimsel/Sanatsal Faaliyetleri:

- 2016, Workshop (Yürütücü), Ulusal Yaz Çalıştayı 2016, Psidia Antiocheia'dan Geçerken; Mimari Denemeler, Değmeler, Değınmeler, Yalvaç-Isparta
- Şensoy, G., Üstün, B. (2016). Eskişehir Fabrikalar Bölgesi. “Çiftkurt Fabrikası İçin Yeni İşlev Önerisi”. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18 (1), s.86-104
- Şensoy, G., Tural, O. (2016). Sözlü Bildiri. Kentlerde Ulaşım Yapı ve Araçlarının Erişilebilirliği. Eskişehir Örneği. 2. Ulusal Engellileştirilenler Sempozyumu, Konya, s.43-56
- 2016, Workshop (Yürütücü Yardımcısı), Ara Mekan-Between Spaces. Bekleme & Buluşma Noktası Tasarımı, Eskişehir
- Şensoy, G., Yamaçlı, R. (2015). Disiplinlerarası Bir İçerik Olarak Mimarlık. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3 (2), s.329-339
- Şensoy, G., Tokman, L.Y. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasında Mimarlığın Rolü. Yapı Dergisi, Sayı.406, s.142-151
- Şensoy, G., İnceoğlu, M. (2015). Design Guide for Playgrounds. Journal of Civil Engineering and Architecture, David Publishing, 9 (11), s.1390-1398
- Şensoy, G., Tural, O. (2015). Sözlü Bildiri. Mekansal Değerler Açısından Özel Eğitim Okulları. 5. Ulusal Özel Eğitim Öğrenci Kongresi, Eskişehir
- Şensoy, G., Koca, G. (2015). Sözlü Bildiri. An Example To Being Researched Of Urban Transformation In Social Sustainability Context In Turkey Eskişehir Karapınar Urban Transformation And Prevention Of Squatter Project. 2nd

International Conference on Energy and Environment. Bringing Together Engineering and Economics, Portugal, s.737-744

- Şensoy, G., İnceoğlu, M. (2015). Poster Bildiri. Analyzing Playgrounds in Eskişehir about Sustainability. 8th Making Cities Liveable Conference, Melbourne, Avustralya
- Şensoy, G., Tural, O. (2015). Sözlü Bildiri. Eskişehir Stadyum Alanının Kentsel Boşluk Olarak Kentsel Mekana Katılımı. 27.Uluslararası Yapı Yaşam Kongresi, Bursa, s.289-297
- Şensoy, G., Tural, O. (2015). Sözlü Bildiri. Rekreatyonel Değeri Yüksek Kamusal Mekanlar Olarak Alışveriş Merkezleri. 3.Ulusal Rekreatyon Araştırmaları Kongresi, Eskişehir, s.396-401
- Şensoy, G. (2014). Özet Bildiri. Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü. Docomomo Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları X. Poster Sunuşları, Erzurum, s.43

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri:

- 2015, TMMOB Mimarlar Odası, Eskişehir
- 2013, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara